

Saija Koponen

TAITEILIJAN JA TILAAJATAHON
VUOROVAIKUTUS TAITEILIJAN
NÄKÖKULMASTA
Vuorovaikutuksen opas

Opinnäytetyö
Muotoilija YAMK, palvelumuotoilu

2020

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Saija Koponen	Muotoilija (YAMK)	Toukokuu 2020
Opinnäytetyön nimi		
Taiteilijan ja tilaajatahon vuorovaikutus taiteilijan näkökulmasta Vuorovaikutuksen opas		115 sivua 3 liitesivua
Toimeksiantaja		
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Luova yritysgeneraattori TKI -hanke		
Ohjaaja		
Marjo Suviranta		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyö liittyy kuvataiteilijan edunvalvontaan ja liiketoimintaosaamisen kehittämisen kontekstiin. Kuvataiteilijan toimeentulo on pirstaleista ja vain pieni osa siitä muodostuu taiteellisen työn palkoista ja palkkioista tai myyntituloista. Opinnäytetyö pyrkii palvelumuotoilun menetelmin parantamaan näiden tulonmuodostusalueiden työskentelymahdollisuuksia sekä tutkii taiteilijan ja tilaajatahon välistä vuorovaikutusta taiteilijan näkökulmasta. Opinnäytteen pohjalta tehdään opas, jonka kohderyhmänä ovat kuvataiteilijat ja kuvataidekentän muut toimijat sekä luovien alojen edustajat yleisesti.</p> <p>Opinnäytetyön viitekehys muodostuu taiteilijoiden tarpeista taiteilijan ja tilaajatahon välisessä vuorovaikutuksessa, taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyvistä paradigmoista, vuorovaikutuksen eettisyyden teemasta, kuvataiteen ominaisuuksista ja teoriasta sekä palvelumuotoilun menetelmistä ja teoriasta. Opinnäytteessä tutkitaan mitä taiteilijan tulisi ottaa huomioon varmistaakseen taiteilijan ja tilaajatahon välisen toimivan vuorovaikutuksen, mitä paradigmoja taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyy ja miten vuorovaikutuksen eettisyys varmentuu.</p> <p>Palvelumuotoiluprosessi sisälsi asiakasymmärryksen keräämisen ja sen kiteyttämisen sekä ratkaisun kehittämisen. Opinnäyte sisältää tulevaan oppaaseen tulevia tietoja ja työkaluja. Oppaan taitto ja julkaisu sijoittuvat opinnäytetyön luovuttamisen jälkeiseen aikaan. Ymmärrystä kerättiin taiteilija-, asiantuntija- ja tilaajatahohaastatteluin sekä tutustumalla alan kirjallisuuteen ja oppaisiin. Oppaaseen tulevia työkaluja prototypoitiin taiteilijoille järjestetyssä työpajassa sekä käyttämällä erilaisia analyyssityökaluja.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että suuri osa taiteilijalle opastettavista asioista sijoittuu aikaan ennen tilaustyön aloittamista. Tutkimuksessa esiin tulleita paradigmoja ovat muun muassa ajatus siitä, että tilaajataho osallistuu taiteen määrittelyyn sekä taiteilijoiden hankalaksi oletettu suhde talouteen ja tuotanto-osaamiseen. Vuorovaikutuksen eettisyyden varmentamiseen liittyy ennakointi ja sopiminen sekä sopimuksista kiinni pitäminen.</p> <p>Kuvataiteilijoilla on tarve ennakkoinnin työkaluille ja vuorovaikutuksessa huomioitavien asioiden ohjeistukselle. Työ auttaa hahmottamaan taiteilijan omia reunaehdoja ja ennakoimaan tilaustyöprosessin kulkua sekä korostamaan taiteilijan asiantuntijaroolia, ammatti-identiteettiä ja itsetuntoa. Opinnäyte auttaa tilaajahanketta tarkoituksessaan törmäyttää eri alojen tekijöitä toistensa kanssa.</p>		
Asiasanat		
Palvelumuotoilu, vuorovaikutus, paradigma, etiikka		

Author (authors)	Degree	Time
Saija Koponen	Master of Culture and Arts	May 2020
Thesis title		
Client-artist interaction from the artist's point of view		115 pages
Interaction guide		3 pages of appendices
Commissioned by		
South-Eastern Finland University of Applied Sciences, Creative Business Generator re-search and development project		
Supervisor		
Marjo Suviranta		
Abstract		
<p>The thesis is related to the visual artist's advocacy and the context of business competence development. The visual artist's livelihood is fragmented and only a small part of it consists of salaries and fees for artistic work, or sales revenue. The objective of the thesis was to improve the working opportunities for these income generating areas and to examine the interaction between the artist and the client from the artist's point of view, what paradigms are involved in the interaction between the artist and the client and how the ethics of the interaction are verified. This work employed service design methods. A guide will be made, on the basis of this thesis, for the target group of visual artists and other actors in the field of visual arts, as well as representatives of the creative field in general.</p> <p>The service design process included gathering and defining customer understanding and developing a solution. The thesis contains information and tools that will be included in a future guide. The layout and publication of the guide take place after the submission of the thesis. Understanding of the artist's needs were gathered through interviews with artists, experts and clients. The tools that will be included in the guide were prototyped using various analysis tools and in a workshop for artists.</p> <p>The study revealed that a large part of the instructions to the artist take place before the start of commissioned work. The paradigms that emerged in the study include, among other details, the idea that the client participates in the definition of art and the supposedly difficult relationship between artists and the economy and production know-how. Ensuring the ethics of interaction involves anticipation and contracts, and adherence to agreements. Visual artists have a need for foresight tools and guidance on what to consider in their interactions. The work helps to outline the artist's own framework conditions and to anticipate the course of the commissioning process, as well as to emphasize the artist's expert role, professional identity and self-esteem. The thesis helps the purpose of the commissioner's research and development project to collide parties of different fields with each other.</p>		
Keywords		
Service design, interaction, paradigm, ethics		

ALKUSANAT

Kiitokset työn tilaajahanke Luova yritysgeneraattorille ja hankkeen yhteyshenkilö Anu Vainiolle ajatusten vaihdosta sekä opinnäytetyö ohjaajalleni Marjo Suvirannalle, jonka kanssa käydyt keskustelut rikastuttivat opinnäytetyön kanssa kuljettua matkaa. Haluan myös kiittää kaikkia opinnäytetyötutkimukseen ja kehitykseen osallistuneita taiteilijoita. Taiteilijahaastattelut ja työpaja olivat ensiarvoisen tärkeitä muotoiluprosessille ja sen lisäksi ne olivat hedelmällisiä vertaistuellisia keskusteluja. Kiitokset myös kaikille asiantuntijoille ja tilaajatahojen edustajille, jotka olivat valmiina ottamaan minut vastaan ja jakamaan asiantuntemustaan ja ajatuksiaan. Viimeiseksi kiitokset vielä kollegoille, ystäville, opettajille ja opiskelija tovereille, jotka ovat tukeneet minua opinnäytetyön teon aikana.

28.5.2020 Saija Koponen

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	8
1.1	Toiminnan konteksti	9
1.2	Opinnäytetyön tilaaja	11
2	TUTKIMUSASETELMA	12
2.1	Kuvataiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen nykytila	12
2.2	Keskeisten käsitteiden määrittely.....	15
2.3	Tutkimuksen viitekehys.....	19
2.4	Tutkimuksen tavoite, tutkimuskysymykset ja työn raja.....	20
3	AIKAISEMPI TUTKIMUS JA OPPAAT	21
3.1	Oppaita ja ohjeistuksia.....	22
3.1.1	Taiteen välittäjätoiminnan kehitys Taiteen edistämiskeskuksessa	24
3.2	Vuorovaikutuksesta.....	26
3.2.1	Systemaattinen ihmiskäsitys: Ihminen kielellis-sosiaalisena kultuuriolentona	27
3.2.2	Etnometodologia asioiden taustalla vaikuttavien seikkojen löytäjänä	27
3.2.3	Relationaalinen ja multimodaalinen vuorovaikutus	28
3.3	Vuorovaikutukseen vaikuttavat paradigmat	30
3.3.1	Kollektiiviset ja yksilölliset paradigmat	30
3.3.2	Toimijoiden roolit ja rationaalinen valinta	31
3.3.3	Luovien alojen tabut.....	33
3.3.4	Taiteen välittäjärakenteiden yhteiskehittämisessä heränneitä näkökulmia.....	33
3.4	Vuorovaikutus ja eettisyys	37
3.4.1	Fenomenologia	37
3.4.2	Toiminnan eettisyys eri alojen välisessä yhteistyössä	38
4	PALVELUMUOTOILUPROSESSI	39
4.1	Konseptointi	42
4.2	Prototypointi	43
4.2.1	Prototypioinnin arviointi	45

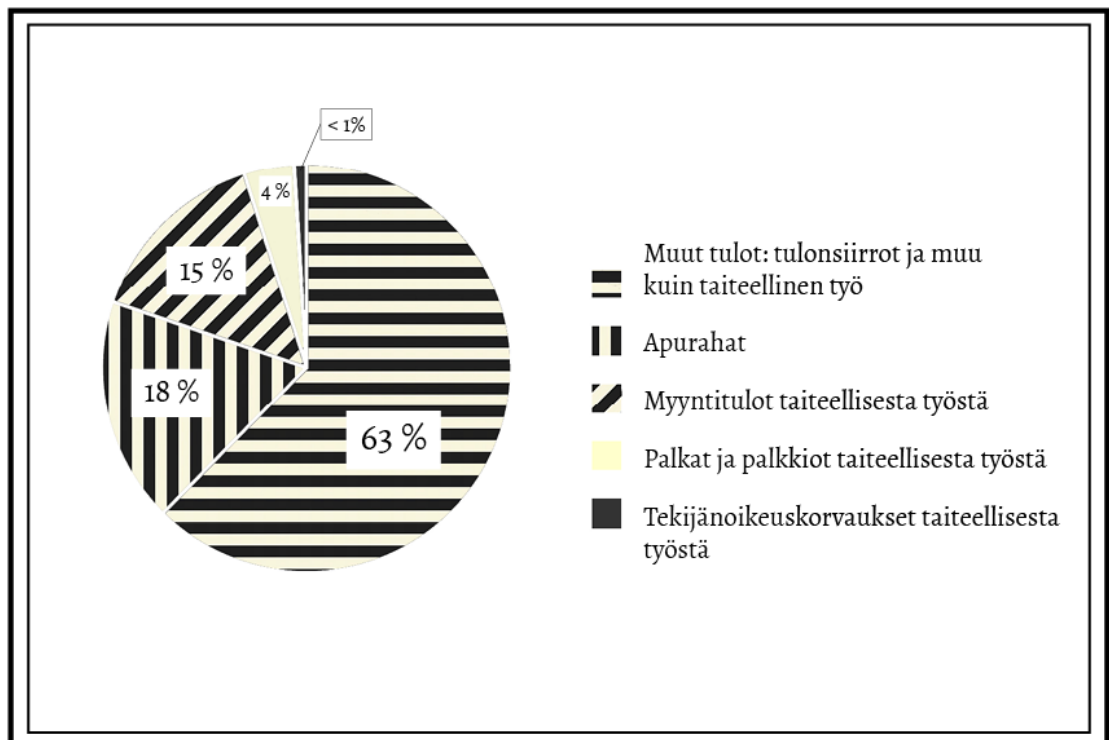
4.2.2	Asiakaslähtöisyyden toteutuminen.....	45
4.2.3	Toteutettavuus ja taloudellisuus.....	45
4.2.4	Suunnittelun joustavuus.....	46
4.2.5	Suunnittelutyöhön osallistuneiden kokemukset, keskinäinen vuorovaikutus ja yhteisen näkemyksen saavuttaminen.....	46
4.2.6	Arvoehdotuskartta.....	46
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA -VAIHEET	50
5.1	Haastattelut.....	51
5.2	Taiteilijahaastattelut	52
5.2.1	Haastattelujen rakenne	53
5.2.2	Haastateltujen taiteilijoiden ominaisuudet.....	53
5.2.3	Taiteilijahaastatteluiden tulokset.....	54
5.3	Asiantuntijahaastattelut.....	59
5.3.1	Taiteen edistämiskeskus.....	60
5.3.2	Kaakon Taide.....	64
5.3.3	Suomen Taiteilijaseura	66
5.3.4	Viestintäpäällikön haastattelu	66
5.3.5	Lakimiehen haastattelu.....	69
5.3.6	Finnish Art Agency ja Taideyliopisto	73
5.3.7	Taide- ja kulttuurialojen ammattijärjestö TAKU	75
5.4	Tilaajatahojen haastattelut.....	78
5.4.1	Taiteen edistämiskeskus ja Valtion taideteostoimikunta.....	79
5.4.2	Helsingin Taidemuseo HAM.....	84
5.4.3	Lahden kaupungin tekniikan ja ympäristön toimiala	88
5.5	Käyttäjäpersoonat	90
5.6	Tilaajaprofiilit	93
6	TYÖPAJA.....	95
7	TULOKSET	105
7.1	Vastaukset tutkimuskysymyksiin.....	105

7.2	Oppaan rakenne	107
8	POHDINTA	108
	LÄHTEET	111
	KUVALUETTELO	115
	LIITTEET	
	Liite 1. Haastattelurungot	
	Liite 2. Oppaan rakenne	
	Liite 3. Oppaan käyttötarkoitus	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö käsittelee kuvataiteilijan ja tilaajatahon välistä vuorovaikutusta ja sitä, minkälaisen apukeinojen avulla vuorovaikutus olisi kuvataiteilijalle helpompaa ja hallittavampaa. Opinnäytteen pohjalta tehdään opas, jonka kohdeyryhmänä ovat kuvataiteilijat ja kuvataidekentän muut toimijat sekä luovien alojen edustajat yleisesti. Tutkimuksessa ja oppaassa tilaustyöprosessi on jaettu aika-alueisiin ennen tilaustyöstä sopimista, työskentelyn aikana ja teoksen luovutuksen jälkeen. Tutkimuksessa on selvinnyt, että suuri osa taiteilijan huomioitavista asioista sijoittuu aikaan ennen tilaustyön aloittamista. Aika-alueiden lisäksi sisältöä jaetaan asioihin, mitkä näkyvät tilaajalle ja mitkä näkyvät vain taiteilijalle itselleen. Tavoitteena on korostaa taiteilijan asiantuntijaroolia sekä parantaa taiteilijoiden ammatti-identiteettiä ja itsetuntoa. Opas popularisoi muotoilun menetelmiä ja soveltaa restoratiivista suunnittelua.

Kuvataiteilijan toimeentulo on pirstaleista. Se sisältää tuloja teosmyynnistä, apurahoista, taiteellisen työn palkoista ja palkkioista ja taiteellisen työn tekijänoikeuskorvauksista. Näiden tulonlähteiden lisäksi taiteilijan tulot muodostuvat tulonsiirroista ja muusta kuin taiteellisesta työstä.

Kuva 1. Kuvataiteilijan tulonlähteet (Koponen 2020, Pulkkinen 2017 mukaan)

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2016 julkaiseman selvityksen mukaan myyntitulot kattavat vain 15 % kuvataiteilijan tulonmuodostuksesta ja palkat sekä palkkiot vain 4 %. (kuva 1, s. 7) (Pulkkinen 2017.) Opinnäytetyöni pyrkii palvelumuotoilun avulla parantamaan näiden tulonmuodostusalueiden työskentelymahdollisuuksia ja taitoja. Työn alussa minulla oli oletus, että kuvataiteilija on altavastaajana vuorovaikutustilanteissa muiden alojen edustajien kanssa, koska kuvataiteilijalla ei ole samanlaisia rakenteita tukenaan kuin muiden alojen edustajilla. Tutkimustieto on osittain haastanut tätä oletusta tuoden esiin kuvataiteilijan neuvotteluvoimaan liittyviä tekijöitä. Esteenä tilaustöiden tekemiselle voi olla pelko taiteellisen vapauden menettämisestä ja sisältöjen vesittymisestä. Opinnäytetyö pyrkii poistamaan näitä pelkoja ja esteitä auttamalla hahmottamaan taiteilijan omia reunaehdoja ja ennakoimaan tilaustyöprosessin kulkua.

Kuvataiteilija eroaa muiden alojen työntekijöistä tavallaan suhtautua työhön. Vaikka muutkin ihmiset ovat lähtökohtaisesti luovia ja he voivat myös olla kiinnostuneita taiteellisesta toiminnasta, erottuu taiteilija heistä taiteeseen kohdistuvan intohimon asteen ja ammattimaisen asenteen myötä. Taiteilija erottuu taiteilijaksi taiteen keskiöön asettavan elämäntavan ja siihen liittyvien valintojen kautta. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa taide koetaan tärkeämmäksi kuin elintaso. (Hirvi-Ijäs ym. 2019, 128.)

Oma ammatillinen taustani on kuvataidekentältä. Suoritin Kuvataiteilija (AMK) -tutkinnon vuonna 2009, josta lähtien olen työskennellyt vapaana taiteilijana. Taiteellisen työn ohella olen tehnyt osa-aikaisesti muita töitä. Muut työt ovat sisältäneet esimerkiksi vuodesta 2012 lähtien projektisuunnittelijan tehtäviä kuvataidealan järjestössä. Viimeiseen kymmeneen vuoteen mahtuu myös luottamustehtäviä kuvataidejärjestöissä tai järjestöjen edustajana muissa instituutioissa.

1.1 Toiminnan konteksti

Opinnäytetyö liittyy sekä kuvataiteilijan edunvalvontaan että luovan liiketoiminnan kehittämisen kontekstiin. Opinnäytetutkimukseni toimintaympäristönä on

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun tutkimus-, kehitys- ja innovaatio -ympäristö ja Luova yritysgeneraattori-hanke. Luova yritysgeneraattori-hankkeen yksi tehtävistä on edistää eri aloilta tulevien tahojen törmäyttämistä, mitä oma opinnäytetyöni niin ikään edistää. Opinnäytteen sisällöissä hyödynnän Muotoilijan YAMK-ydinosaamisen ja täydentävän osaamisen opintojaksoilla oppimaani. Tähän liittyy muun muassa osaamisen johtaminen, vuorovaikutuksen relationaalisuus ja restoratiivisuus. Toiminnan taustalla olevat suuremmat kontekstit löytyvät valtakunnallisista luovien alojen hankkeista, toimintamalleista ja lainsäädännöstä. Suunniteltaessa tulevaa toimintaa huomiotta ei voi myöskään jättää erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden rooleja ja poliittisia näkökantoja.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2017) Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportin Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi, mukaan yritykset ovat pääsääntöisesti kiinnostuneita ja suhtautuvat myönteisesti aineettoman arvon luomiseen ja luovan osaamisen mahdollisuuksiin. Mahdollisuuksia ei toisaalta tunneta riittävän hyvin, jotta niitä voitaisiin hyödyntää monipuolisesti. Yksi syy voi olla luovan osaamisen vähäinen markkinointi. Elinkeinoelämän keskusliiton toteuttaman kyselyn mukaan yrityskoon suurentuessa ja kasvuhakuisuuden lisääntyessä esimerkiksi myös muotoilun käyttö lisääntyy. Pienille yrityksille muotoilun tai muun luovan osaamisen palkkaaminen on haastavaa toiminnan pienuuden takia. Myös luovien alojen yritysten pienuus voi näyttäytyä isommalle yritykselle haastavana ja riskialttiina. Suuret yritykset voivat olla toimintakulttuuriltaan konservatiivisia verrattuna pieniin ja ketteriin luovan alan yrityksiin, jotka toimivat luontevasti toimialojen rajapinnoilla. Luovan osaamisen hankkimista ei myöskään aina tunnisteta investoinniksi vaan se nähdään kuluna, jonka tuomaa lisäarvoa ei osata määritellä. (Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi 2017, 27–28.)

Kuvataiteen ja luovien alojen ympärillä on paljon hanketoimintaa ja tulen tekemään opinnäytetyötäni samassa ympäristössä. Esimerkkeinä ovat Humanistisen ammattikorkeakoulun luovien alojen yrityshautomo Creve, jonka tavoitteena on neuvonta-, tuki- ja kehittämisspalvelut, luovien alojen liikeideoiden ja tuotteiden arvioinnin kehittäminen, hubitoiminta ja osaamisen kehittäminen

(creve 2.0 2018, 7.), sekä City drivers-hanke, jossa Xamk on myöskin mukana. City drivers-hanke järjestää luovan ja kulttuurialan osaajille innovaatiokoulutusta, yhteiskehittämisen sprinttejä ja valtakunnallisia seminaareja. Sen tavoitteena on luovan alan palveluliiketoiminnan ja verkosto-osaamisen kehittyminen. (City drivers 2019.)

Luovat ala -käsitettä ei käytetä perinteisessä toimialaluokituksessa. Luovat alat-määrite elää uusien liiketoiminta-alueiden syntyessä ja aiempien muuttuessa esimerkiksi digitalisaation vuoksi. Luovien alojen juuret ovat taiteissa, muotoilussa ja arkkitehtuurissa. Luova ala -käsite ei kuitenkaan rajoitu näihin aloihin. Luovuus on monialaista ja monipuolista, sitä on kaikilla aloilla ja erilaisissa instituutioissa. (Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi 2017, 16–17.) Luovat alat -käsitteen sisällä on erilaisia aloja ja yrityksiä, joiden tuotteiden valmistus vaihtelee uniikista tuotannosta teolliseen tuotantoon, esimerkkeinä taideteokset sekä pelit ja äänitteet. Laajasti määritellen luovien alojen alle voi laskea kaikki alat, jotka synnyttävät tekijänoikeuksia, patenteja ja tuotemerkkejä. (Mäkelä-Marttinen ym. 2012, 13.)

1.2 Opinnäytetyön tilaaja

Opinnäytetyön tilaaja on Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamkin tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiohanke Luova yritysgeneraattori. Hanke on aloittanut toimintansa lokakuussa 2018 ja päättyy elokuussa 2020. Rahoitusta hanke on saanut Hämeen ELY-keskukselta yritysten toimintaympäristön kehittämisavustuksen muodossa. Hankkeen tavoitteina on Kymenlaakson yrittäjyyden uudistaminen, uuden yritystoiminnan synnyttäminen ja kilpailukyvyyn kasvattaminen sekä selkeän törmäyttämismallin ja arvoverkoston kehittäminen monialaisen yrittäjyyden kasvuun. Toimenpiteinä tavoitteiden saavuttamiseksi hankkeessa on järjestetty monialaisille yrittäjäryhmille kolme työpajasarjaa vuosien 2019 ja 2020 aikana. Työpajakonseptit ovat sisältäneet asiakkaan palvelupolun, oman bisneksen tuotteistamisen, yrityksen digitaalisen tarinallistamisen, myyntiosaamisen verkossa ja H2H:n osa-alueet sekä yhteiskokeiluja eri toimintaympäristöissä. Tuloksiksi hanke on luvannut parempikatteisen yritystoiminnan, asiakasymmärryksen lisääntymisen ja digitaalisten toimintaympäristöjen hyödyntämisen. (Luova yritysgeneraattori 2020.)

2 TUTKIMUSASETELMA

Opinnäytetyössä tutkitaan kuvataiteilijan tarpeita liittyen vuorovaikuttamiseen tilaajatahon kanssa. Tutkimus sijoittuu laadullisen tutkimuksen piiriin. Tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa taiteilijoiden tarpeita sekä kerätä tietoa ja luoda työkaluja vastaamaan näitä tarpeita. Laadullinen, eli kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavan kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisella tavalla. Laadullisen tutkimuksen menetelmissä korostuu kohteen taustaan ja esiintymisympäristöön, kohteen merkitykseen ja tarkoitukseen sekä kieleen ja ilmaisuun liittyvät näkökulmat. (Lähdesmäki ym. 2015b.)

Tutkimuskenttä muotoutuu tutkimusprosessin aikana. Kenttää rakentavina elementteinä ovat suhteet haastateltaviin ja yhteiset kokemukset sekä näiden asioiden pohjalta rakentuva luottamus. Tutkijan persoonallisuus ja aineistonhankintataidot korostuvat laadullisessa tutkimuksessa. Syvällistä tietoa haetaan suhteellisen vähäisestä tutkittavien yksilöiden määrästä. Tutkimuksessa aineistoja on usein useampaa lajia ja ne ovat keskenään päällekkäisiä, kerroksisia ja toisiaan tukevia, joskus ristiriitaisiakin. Tarvittavan aineiston saamiseksi on tutkijan monesti onnistuttava luovimaan eri positoiden ja roolien välillä. Etnografisessa tutkimuksessa on tutkimuksen tekijä tutkijana ja kehittäjänä vastuussa siitä, että hän huomioi sen, miten hän henkilönä ja tutkijana asettuu suhteessa eri asioihin. Onnistuminen tutkijana edellyttää tutkittavien lähestymistä tutkijan roolissa sekä esimerkiksi kanssaihmisinä, työtoverina, yhteistyökumppanina, vieraana ja ystävänä. Tarvittaessa tutkijan on etäännyttävä tutkittavista ja lähennyttävä tiedeyhteisöä. (Marttila 2014, 363–364, 376.)

Olen itse lähestynyt tutkittavia monesta eri roolista. Olen osittain ollut kollega, tutkija, asiantuntija ja kanssakokija. Oman position selvittäminen on mahdollistanut haastatteluja ja herättänyt myös haastateltavien mielenkiinnon tutkimuskokonaisuutta kohtaan.

2.1 Kuvataiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen nykytila

Kuvataiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen nykytilaa leimaa yhteisen kielen puuttuminen ja sanoittamatta jääneet toiveet sekä taiteilijan epätie-

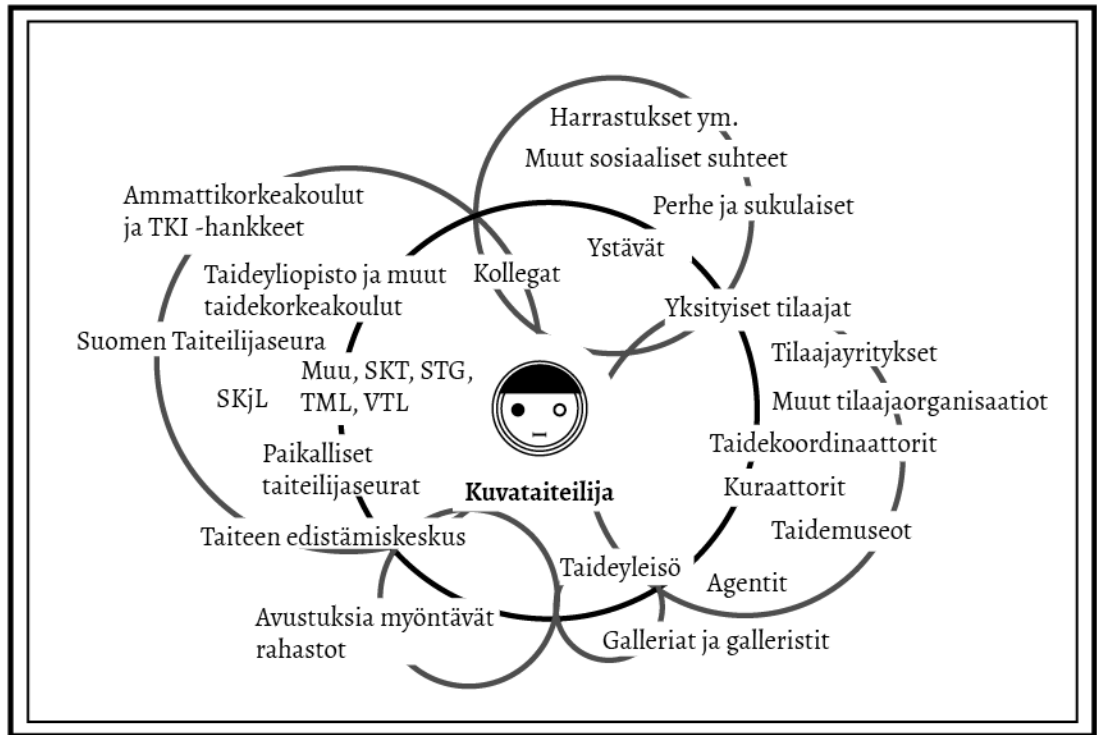
toisuus omasta neuvotteluasemasta. Opinnäytetyön tutkimusasetelman rakentua elin oletuksissa, että taiteilija on altavastaajana tilaajatahon kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Tutkimuksen aikana minulle on selvinnyt, että tämä ei välttämättä pidä paikkaansa, mutta moni kuvataiteilija kuitenkin elää oletuksen mukaisessa käsityksessä. Tämä on tullut ilmi sekä kuvataiteilija että asiantuntija haastatteluissa. Kuvataiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen kuitenkin vaikuttavat kuvataiteilijan taloudellinen asema ja työn pirstaleisuus sekä liiketoimintaosaamisen puute.

Luovilla aloilla keskeinen syy yrittäjäksi ryhtymisessä on itsensä työllistäminen sisällöllisesti mielekkäässä ja halutussa työssä. Motivaationa ei juurikaan ole ihmisten johtaminen tai voittojen tekeminen. Liiketoiminta on alisteista omalle luovalle osaamiselle ja sen kehittämislle. Liiketoiminnan toiminta-ajatus, liiketoimintamalli ja liikeidea voivat olla hämärän peitossa. Koska työmarkkinoita ei ole, tuntuu yrittäjyys ainoalta vaihtoehdolta mielekkääseen tekemiseen, mutta puutteellisten yrittäjyyttä koskevien tietojen takia yrittäjyys koetaan pelottavaksi. Vahva ammatti-identiteetti ja heikko yrittäjäidentiteetti voi aiheuttaa harhaanjohtavia käsityksiä omista kyvyistä ja osaamisesta yrittäjänä. Yleisesti ajatellaan, että luovan alan yrittäjän pääoma on hänen korviensa välissä, ei niinkään esillä taseessa. Tyypillistä on, että luovilla aloilla yrittäjätaitojen puuttuessa esitellään henkilökohtaista osaamista eikä sitä, miten asiakas hyötyisi osaamisesta. Erityisesti kuvataiteen kentässä asiakkuus koetaan haasteellisenä terminä, ja mieluummin puhuttaisiin yleisöstä. (Hämäläinen & Iso-Aho 2014a, 10–11.)

Aitoa ja hedelmällistä vuorovaikutusta on vaikea luoda, jos taiteilija ei ole tasavertainen tilaajatahon silmissä. Kieli ja keskustelun tavat kaipaavat kehittämistä. Vuorovaikutuksen onnistumiseen vaikuttaa myös opastavien tai välittävien tahojen läsnäolo tai puute.

Hyviä käytänteitä on olemassa esimerkiksi julkisen taiteen puolella ja taidemu-seoilla. Taiteen edistämiskeskus ja Suomen Taiteilijaseura ohjeistavat sekä taiteilijoita että tilaajia prosenttiperiaatteen käytössä, joka liittyy taiteilijoiden työskentelyyn rakennushankkeissa. Näitä hyviä käytänteitä pyritään tuomaan laajempaan tietoisuuteen.

Taiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen nykytilaan ja kehitykseen vaikuttavat taiteilijan sidosryhmät. Sidosryhmäkartta (kuva 2) esittää taiteilijan sidosryhmät taiteelliseen työskentelyyn sekä tilaustöihin liittyen. Sidosryhmät on jaettu viiteen ryhmään: työskentelyä avustavat ja edunvalvontaa suorittavat tahot, apurahoja myöntävät tahot, galleriakenttä, sosiaaliset suhteet sekä taidemuseot, kuraattorit, koordinaattorit ja muut tilaajatahot.

Kuva 2. Sidosryhmäkartta (Koponen 2020)

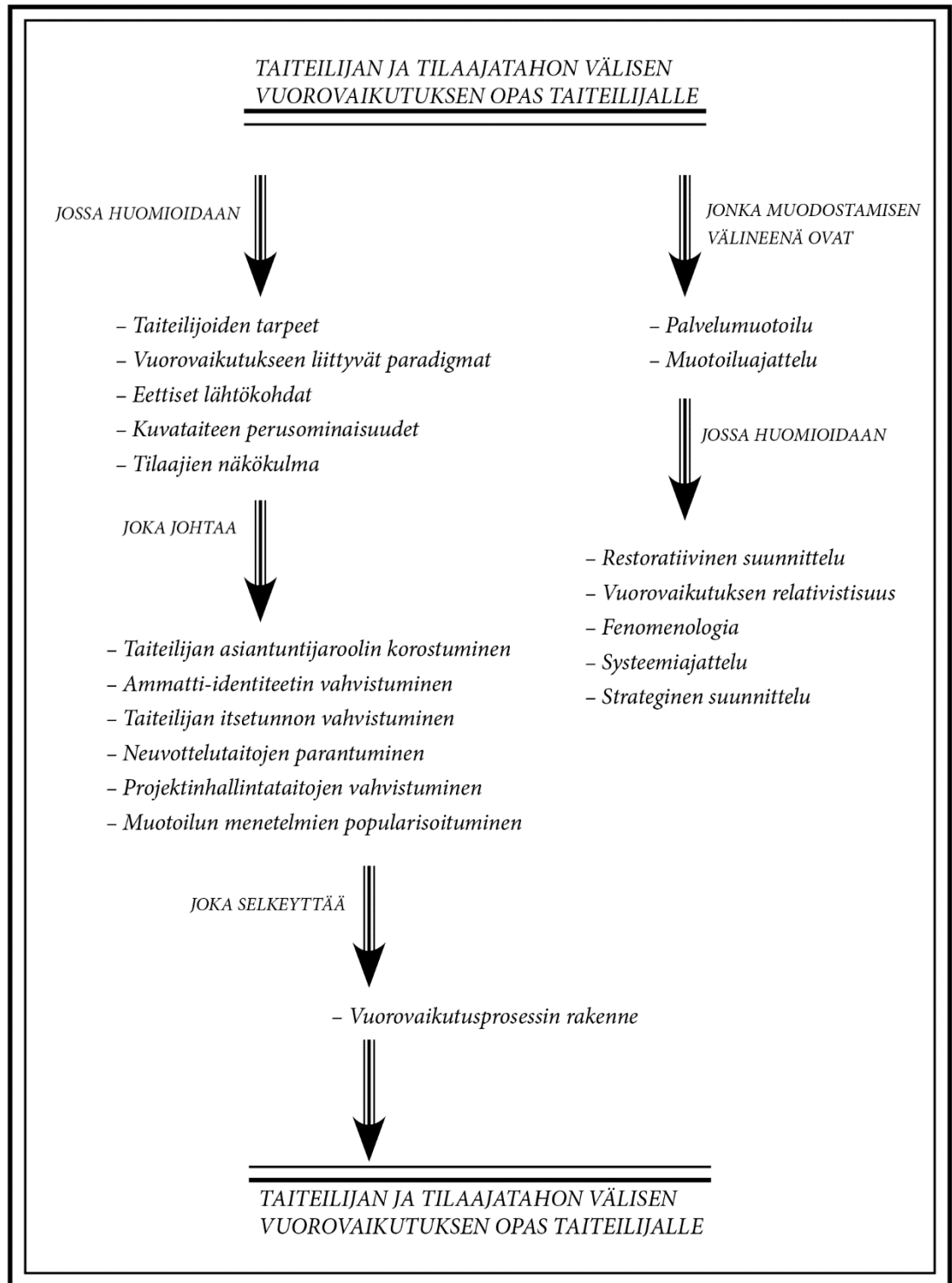
Työskentelyä avustaviin ja edunvalvontaa suorittaviin tahoihin kuuluvat paikalliset taiteilijaseurat ja niiden kattojärjestö Suomen Kuvataidejärjestöjen liitto SKjL, valtakunnalliset taiteilijajärjestöt Muu ry, Suomen Kuvanveistäjäliitto SKL, Suomen Taidegraafikot STG, Taidemaalari liitto TML ja Valokuvataiteilijoiden liitto VTL, jotka ovat SKjL:n ohella Suomen Taiteilijaseuran jäsenjärjestöjä. (Suomen Taiteilijaseura 2020c) Näiden lisäksi luen samaan ryhmään Taideyliopiston ja muut taidekorkeakoulut, ammattikorkeakoulujen TKI-hankkeet sekä Taiteen edistämiskeskuksen. Taiteen edistämiskeskus lukeutuu myös apurahoja myöntäviin tahoihin muiden rahoitusta myöntävien tahojen kanssa, joita ovat esimerkiksi Koneen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto.

Omaksi tahokseen olen sijoittanut galleriat ja galleristit, jotka ovat tärkeitä kuvataiteilijan perinteiselle näyttelytyölle. Galleriat toimivat taideyleisön kohtaamisen alustana. Galleriakentässä on monenlaisia toimijoita. Osa gallerioista on taiteilijavetoisten yhdistysten ylläpitämiä yleishyödyllisiä tahoja, osa kaupallisia toimijoita. Gallerioiden asiakaspalvelun ja myyntitoiminnan taso vaihtelee. Suuri osa gallerioista on taiteilijoille maksullisia, siirtäen taloudellisen vastuun galleristilta taiteilijalle. Tämä käytäntö on viime vuosina saanut osakseen kasvavaa kritiikkiä ja sen johdosta on nähtävissä jonkinlaista muutosta toimintatavoissa.

Omana ryhmänään ovat taidemuseot ja niiden alla olevat kuraattorit ja taidekoordinaattorit. Taidekoordinaattoreita voi olla myös muiden tilaajatahojen käytössä, esimerkiksi rakennuttajilla tai muilla yrityksillä voi olla omansa. Yritysten ja organisaatioiden lisäksi tilaajatahoja voivat olla yksityiset ihmiset. Taiteilijan sosiaalisilla suhteilla voi olla iso rooli tilaustöiden saamisessa. Oman ryhmänsä sidosryhmäkartassa muodostavatkin sosiaaliset suhteet, kollegat, ystävät, perhe, harrastukset ja niin edelleen.

2.2 Keskeisten käsitteiden määrittely

Opinnäytetyö käsittelee taiteilijan ja tilaajatahon vuorovaikutusta taiteilijan näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään taiteilijoiden tarpeita ja vuorovaikutukseen liittyviä paradigmoja ja huomioidaan kuvataiteen perusominaisuudet sekä tilaajien näkökulma. Työvälineinä ovat palvelumuotoilun menetelmät ja muotoiluajattelun soveltaminen. Työssä huomioidaan vuorovaikutuksen relativistisuus, fenomenologinen näkökulma, strateginen suunnittelu ja systeemijajattelu, sekä restoratiivisen suunnittelun teoria (kuva 3, s. 16). Tavoitteena on taiteilijan asiantuntija roolin korostuminen, taiteilijan ammatti-identiteetin ja itsetunnon vahvistuminen, neuvottelu- ja projektinhallintataitojen parantuminen sekä muotoilun menetelmien popularisoituminen. Kaiken tämän kautta on tarkoitus selkeyttää vuorovaikutusprosessin rakenteita.

Kuva 3. Käsitekartta (Koponen 2020)

Käsitekartan osia kuvataan tarkemmin seuraavissa kappaleissa.

Palvelumuotoilu on palvelun tai toiminnan kehittämistä muotoilun keinoin. Se on prosessi ja työkaluvalikoima, joka toimii kehikkona palveluiden kehittämiselle. Palvelumuotoilun keskiössä on ihminen ja palvelukokemus. Palveluissa

ovat mukana asiakkaat ja asiakasrajapinta ja siinä työskentelevät asiakaspalvelijat. Yhdessä he muodostavat palvelukokemuksen. Keskeistä sen rakentamisessa on asiakkaan ja palveluntuottajan vuorovaikutus. Kaikkien osapuolien tarpeet, odotukset, arvot ja motivaatiotekijät tulee tulla ymmärretyksi. (Tuulaniemi 2011, 30, 35.)

Palvelumuotoilun avulla taiteilijoille luodaan heidän tarpeidensa ja toiveidensa mukainen palvelukokemus. Pyrkimys käyttäjäkokemuksen ymmärtämiseen ja asiakasymmärryksen kasvattamiseen kuuluvat palvelumuotoiluprosessin alkuun. Palvelumuotoilun avulla tuotetaan ratkaisuja esiin nousseisiin ongelmiin. Käyttäjien odotusten ja tarpeiden ollessa suunnitteluprosessin lähtökohta, varmistetaan palvelun tai tuotteen käytettävyyttä. (Miettinen 2011, 23, 31.) Taiteilijoiden tarpeet ovat siis koko suunnittelun lähtökohta. Opinnäytetyössä tuotetaan taiteilijoiden tarpeisiin vastaavia työkaluja ja tietoja oppaan muodossa. Opas auttaa taiteilijaa kertomaan omista tarpeistaan ja reunaehdoistaan tilaajalle.

Muotoiluajattelun voi ajatella muotoilulle tyypillisenä ongelmanratkaisuna, jossa laaja asiakokonaisuus analysoidaan jakaen sen pienempiin osa-alueisiin. Kokonaisratkaisu löytyy yhdistämällä osakokonaisuuksien ratkaisut. (Tuulaniemi 2011, 30.) Muotoilutoiminnan lisäksi muotoiluajattelu on yrityksen kykyä luovaan ja proaktiiviseen toimintaan, jossa toimintaa sopeutetaan muutokseen. Se on toimijan kyvykkyyttä tuottaa uutta sisältöä, liiketoiminnan kehittämistä ennakoiden ja prototyyppien sekä tarvittaessa tehdä kehitystyötä yli toimialarajojen. (Miettinen 2014, 10.)

Paradigma on perususkomus vallitsevasta todellisuudesta, joka toimii tiedostamattomana suodattimena uuden tiedon jäsentämisessä. Paradigmat sisältävät loogis-rationaalisten odotusten lisäksi arvoja ja tunnetiloja sekä kokemusperäistä tietoa. (Manka 2003, 6–7.)

Etiikka on filosofian osa-alue, joka keskittyy moraalin tutkimiseen. Moraalilla on sosiaalinen perustehtävä säännellä ihmisten keskinäisiä suhteita ja käyttäytymistä. Moraali myös asettaa ihmisille arvoihin pohjautuvia päämääriä ta-

voiteltavaksi. (Launis ym. 2010, 7.) Opinnäytetyössä eettiset lähtökohdat nousevat tutkimuskohteiden ja suomalaisessa yhteiskunnassa ilmenevistä arvoista ja moraalista.

Kuvataiteella ja kuvataidekentällä voi ajatella olevan joitain perusominaisuuksia. Tämän opinnäytetyön kontekstissa se tarkoittaa niitä yleisiä ominaisuuksia, mitkä ovat nousseet taiteilija- ja asiantuntijahaastatteluista kuvataidetta edustaviksi. Tämän lisäksi perusominaisuuksien hahmottamisen taustalla on opinnäytetyön tekijä asiantuntijuus ja työhistoria kuvataidekentällä.

Opinnäytetyössä tilaajilla tarkoitetaan kuvataiteen teosten tilaajia tai hankkeiden tilaajatahoa. Tutkimus keskittyy taiteilijan näkökulmaan, mutta myös tilaajatahoa haastatellaan opinnäytetyön aihealueesta.

Restoratiivisuuden käsite on lähtöisin ympäristöpsykologiasta ja ihmisen ja ympäristön välisen suhteen tutkimisesta. Tarkemmin sanoen restoratiivisuus tarkastelee sitä, miksi tietyillä ympäristöillä on positiivinen vaikutus stressistä palautumiseen. Tällaisia ympäristöjä ovat etenkin kauniiksi koetut luonnon maisemat ja paikat. Oppimisen yhteydessä restoratiivisuuden käsite liittyy aikuisten tarpeisiin palauttaa itselle tärkeät arvot ja resurssit, jotka on menetetty työelämän ja elämäntilanteiden vaatimusten vuoksi. Restoratiivisen oppimisen myötä voidaan palauttaa elämänhallinta ja aikaisemmassa elämässä läsnä olleet eettiset ja moraaliset periaatteet. (Pehrman 2011, 34.) Tämän opinnäytetyön kontekstissa käsittelen restoratiivisuutta ja restoratiivisen oppimisen käsitettä ja sen soveltamista palvelumuotoiluun ja vuorovaikutuksen oppaan rakentamiseen. Pyrin mahdollistamaan kuvataiteilijoille tilaustöiden hallinnan sekä omien eettisten ja moraalisten periaatteiden mukaan toimimisen.

Kaikki vuorovaikutus on lähtökohtaisesti relationaalista. Siihen vaikuttavat vuorovaikutuksen osapuolien kokemukset ja odotukset sekä vuorovaikutuksen konteksti. Lisää vuorovaikutuksen relativistisuudesta kappaleessa 6.2.3 Relationaalinen ja multimodaalinen vuorovaikutus.

Fenomenologia on tieteenfilosofinen suuntaus, joka korostaa ihmisen kokemuksiin ja havaintoihin perustuvan tiedon tuottamista. Henkilökohtaisten sub-

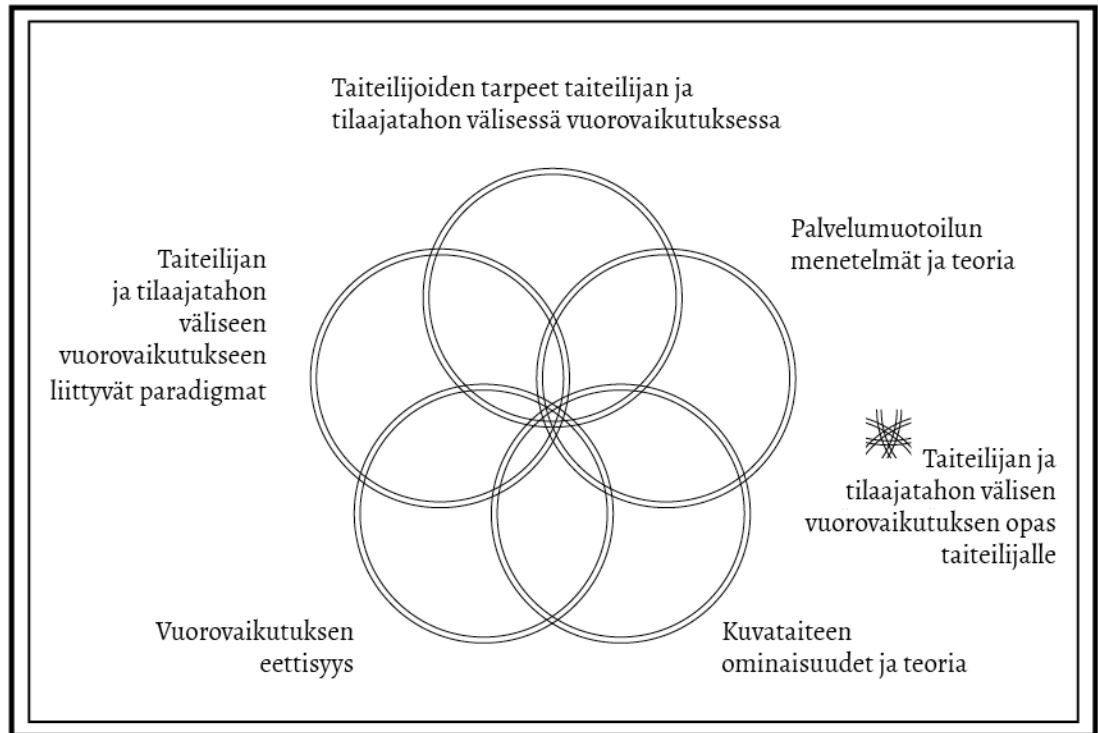
jekttiivisten aistimusten, elämysten ja kokemusten pohtiminen nähdään merkityksellisenä, koska fenomenologian piirissä uskotaan tiedon maailmasta välittyvän sen aistimisen ja kokemisen kautta. (Lähdesmäki ym. 2015a.) Fenomenologinen ajattelutapa on lähtökohtana käyttäjäymmärryksen keräämisessä. Lisää fenomenologiasta kappaleessa 6.4.1 Fenomenologia.

Systeemiajattelu tarkoittaa kokonaisuuksien hahmottamista ja niihin kuuluvien osien jäsentämistä. Kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa, mutta kokonaisuus kuitenkin rakentuu osiensa perusteella. Kokonaisuuden osat avataan osajärjestelmiksi ja niiden ympäristöjen suhteiksi. Ilmiöitä, eli osajärjestelmiä tarkastellaan relationaalisesti, eli niiden välisten suhteiden ja vuorovaikutusten näkökulmasta. Tällainen relationaalinen tarkastelutapa on kolmas tapa analysoida ilmiöitä kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen lisäksi. (Niemi 2014, 17–18.)

Strateginen ajattelu on holistista ajattelua. Opinnäytetyössä pyritään hahmottamaan kuvataiteilijan työ ja vuorovaikutus kokonaisuutena. Kuvataiteilijan viestintää ja vuorovaikutusta voi perustella samalla tavoin kuin yrittäjien samoja toimia ja strategista työtä. Tämä siksi, että kuvataiteilija toimii omassa kentässään monella tavoin samoin kuin yrittäjätkin, vaikka asioista ei puhuta samoin sanoin. Strategiatyössä ennakoitaan tulevia olosuhteita ja tehdään suunnitelmia niiden varalle.

2.3 Tutkimuksen viitekehys

Opinnäytetyön viitekehys muodostuu taiteilijoiden tarpeista taiteilijan ja tilaajatahon välisessä vuorovaikutuksessa, taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyvistä paradigmoista, vuorovaikutuksen eettisyyden teemasta, kuvataiteen ominaisuuksista ja teoriasta sekä palvelumuotoilun menetelmistä ja teoriasta (kuva 5, s. 20).

Kuva 4. Tutkimuksen viitekehys (Koponen 2020)

Taiteilijoiden tarpeet ja vuorovaikutukseen liittyvät paradigmat ja eettisyyden näkökulma määrittävät kehittämistyön suunnan. Tutkimus- ja kehittämistyötä tehdään palvelumuotoilun menetelmin ja palvelumuotoilun teoriaan nojaten. Kuvataiteen ominaisuudet ja teoria ovat osa tutkimus- ja kehittämistyön kontekstia ja ne tulee huomioida tulevan oppaan kehittämisessä.

2.4 Tutkimuksen tavoite, tutkimuskysymykset ja työn rajaus

Opinnäytetyö ja tutkimus liittyvät opinnäytetyön tilaajahanke Luova Yritys-generaattorin tavoitteisiin eri alojen edustajien törmäyttämisestä. Opinnäytetyö pyrkii parantamaan taiteilijoiden vuorovaikutustaitoja mahdollisten tilaajatahojen kanssa. Hankkeen sisällä oli ajatus siitä, että luovan alan tekijät ja bisnestahot kaipaivat välilleen tulkkia tai muita keinoja yhteisen kielen löytämiseksi. Oma roolini hankkeessa on ollut sidoksissa tähän lähtökohtaan. Luovan alan ammattilaisista tutkittavaksi rajautuivat kuvataiteilijat oman työ- ja koulutushistoriansa vuoksi.

Tutkimuksen tavoitteena on löytää taiteilijan ja tilaajatahon välisessä vuorovaikutuksessa olevia kipukohtia ja onnistumisia sekä syitä niiden takana. Tutki-

mus pyrkii kartoittamaan olemassa olevaa tietoa tutkimusaiheesta sekä luomaan uutta ymmärrystä palvelumuotoilun keinoin. Tavoitteena on taiteilijan tasa-arvoinen asema vuorovaikutustilanteissa tilaajan kanssa sekä molemmin puolin eettisesti kestävä vuorovaikutus. Opinnäytetyö on rajattu käsittelemään taiteilijan näkökulmaa taiteilijan ja tilaajatahon välisessä vuorovaikutuksessa. Työ liittyy restoratiiviseen suunnitteluun ja sen alla pyrkimykseen mahdollistaa taiteilijan omien arvojen ja alkuperäisten pyrkimysten mukainen tilaustyöprosessissa toimiminen.

Tutkimuskysymys:

- Mitä taiteilijan tulee ottaa huomioon varmistaakseen taiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen?

Alakysymykset:

- Mitä paradigmoja taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyy?
- Miten vuorovaikutuksen eettisyys varmentuu?

Päätutkimuskysymyksessä ilmenee tutkimuksen rajausta taiteilijan näkökulmaan. Kysymys sisältää oletuksen taiteilijan motiivista vuorovaikutuksen parantamiseksi. Kysymyksen avulla kartoitetaan taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä. Alakysymykset käsittelevät vuorovaikutukseen oletetusti ihmisten toiminnan taustalla vaikuttavia paradigmoja ja tavoitetta vuorovaikutuksen eettisyyteen.

3 AIKAISEMPI TUTKIMUS JA OPPAAT

Aikaisempi tutkimus ja oppaat osio sisältää taiteilijalle suunnattuja oppaita sote ja julkisen taiteen hankkeisiin. Oppaita on suunnattu myös tilaajatahoille. Oppaiden tekijöinä ovat taiteilija- ja ammattijärjestöt sekä korkeakoulut. Aikaisemmassa tutkimuksessa käsitellään taiteen asemaa tasa-arvoisena keskustelijana muun yhteiskunnan kanssa ja Taiteen edistämiskeskuksessa tehtyä välittäjätoiminnan kehitystyötä.

3.1 Oppaita ja ohjeistuksia

Suomen Taiteilijaseura ja sen jäsenjärjestöt tarjoavat taiteilijoille yleisesti tietoa tilaushankkeista, lainopillista neuvontaa ja sopimus pohjia. Suomen Taiteilijaseuran (2020a) internetsivuilla on oma kuvataiteilijalle suunnattu Kuinka elää kuvataiteella -osionsa. Osio sisältää ohjeistuksia työn organisoimisesta, tekijänoikeuksista, verotuksesta, työttömyysturvasta, eläkkeistä, apurahoista, taidekilpailuista, taiteilijaseuran jäsenjärjestöjen jäsentäiteilijoille suunnatuista lakimiehen palveluista, taiteilijan ja tietosuojaan suhteesta sekä sopimusmalleja.

Suomen Taiteilijaseura ylläpitää kuvataidekilpailujen kilpailusääntöjä ja on julkaissut Taiteilijan oppaan kuvataidekilpailuun. Taidekilpailu on yksi taiteilijan väylä tilaustyön saamiseksi. Kilpailusääntöjen tarkoitus on taiteilijan aseman ja tasapuolisuuden vahvistaminen sekä osallistuvan taiteilijan kannalta riittävän pituisen kilpailuajan ja kohtuullisen palkkiotason varmistaminen. Suomen Taiteilijaseura ei suosittele jäsenjärjestöjensä taiteilijajäsenten osallistumista kilpailuihin tai toimimista kilpailujen palkintolautakunnan jäsenenä muissa kuin Suomen Taiteilijaseuran hyväksymissä kilpailuissa. Taiteilijan oppaan lisäksi Suomen Taiteilijaseura on julkaissut tietopaketin taidekilpailujen järjestäjälle. (Suomen Taiteilijaseura 2020a.)

Taiteilijalle suunnattu taidekilpailuopas sisältää kuvauksen taidekilpailujen rakenteesta. Opas ohjeistaa ketkä kilpailuihin voivat osallistua, millä periaatteella kilpailutehtävään vastaaminen tapahtuu, mihin kilpailutehtävän sisällössä kannattaa kiinnittää huomiota, miten kustannusarvio laaditaan sekä avaa muita kilpailun valmisteluvaiheeseen liittyviä kysymyksiä. Näitä kysymyksiä ovat kilpailuajan pituus, tekijänoikeudet ja omistusoikeus kilpailuteokseen, taiteilijoiden osallistuminen kutsukilpailun valmisteluun, taiteilijoiden kysymyksiin vastaaminen kilpailuvaiheen aikana, kilpailuehdotuksen jättäminen, arvostelu ja tuloksen jättäminen sekä kilpailuehdotusten näyttely ja teosten hakeminen näyttelyn jälkeen, palkintojen ja kutsupalkkioiden maksaminen ja teoksen tilaaminen kilpailun perusteella. (Suomen Taiteilijaseura 2017, 3–11 .)

Kuvataidekilpailun järjestäjän opas kuvaa taidekilpailujen rakennetta, ohjeistaa kilpailusääntöjen sitovuudesta, kilpailun suunnittelusta ja kilpailun järjestäjän

tehtävistä, kilpailun aikataulusta, budjetin laatimisesta, kilpailupalkintojen vero-
vapaudesta, kilpailuun osallistuvista tai kutsuttavista taiteilijoista sekä kilpai-
luohjelman valmistelusta, joka sisältää kilpailuohjelman sisällön, kilpailutehtä-
vän määrittelyn, kilpailuajan pituuden, tekijänoikeudet ja omistusoikeudet kil-
pailuteokseen. Muita ohjeistettuja valmistelutoimia ovat palkintolautakunnan
valinta, välityshenkilön valinta ja kilpailusalaisuus, vierailu teoksen tulevalle si-
joituspaikalle, kilpailuohjelman hyväksyminen. Kilpailut voidaan jakaa kutsukil-
pailuihin, yleiseen kilpailuun ja yleiseen ideakilpailuun. Suomen Taiteilijaseu-
ran kilpailusääntöjen mukaisesta kilpailusta on kyse, kun kahdelta tai useam-
malta taiteilijalta pyydetään ehdotusta samanaikaisesti samasta suunnittelu-
kohteesta. Kilpailun mallista riippuen osallistua voivat joko vain kilpailuun kut-
sutut taiteilijat tai tiettyyn ryhmään kuuluvat taiteilijat. Ryhmä voi esimerkiksi
tarkoittaa pysyvästi Suomessa asuvia taiteilijoita tai vain tietyn kuvataiteen
alan tekijöitä. (Suomen Taiteilijaseura 2019.)

Suomen Taiteilijaseura ylläpitää myös prosenttiperiaate-sivustoa. Prosenttipere-
riaate on periaatteellinen päätös käyttää osa rakennushankkeeseen varatusta
määrärahasta taiteeseen. Prosenttiperiaate-sivusto avaa prosenttitaideperiaa-
tetta ja kertoo ajankohtaisista uutisista ja tapahtumista prosenttiperiaatteeseen
ja julkiseen taiteeseen liittyen. Sivusto sisältää tietoa syistä tilata taidetta, tie-
toa erilaisista taiteen hankintamalleista, taiteilijoille suunnatun tietokokonai-
suuden, tietoa taiteilijapankeista, prosenttiperiaatteeseen liittyvistä käsitteistä
ja Prosenttiperiaatteen käsikirjan digitaalisen version. (Suomen Taiteilijaseura
2020b.)

Alkuperäinen vuonna 2015 julkaistu Prosenttitaideen käsikirja oli valtakunnalli-
sen Prosentti taiteelle -hankkeen loppujulkaisu. Prosenttiperiaatteen käsikirjan
toinen painos vuodelta 2019 on Suomen Taiteilijaseuran ja Taiteen edistämis-
keskuksen yhteistyössä julkaisema opas, jossa on omat osionsa taiteilijalle ja
tilaajalle. Se tarjoaa ajankohtaisen katsauksen julkisen taiteen tilaamiseen ja
avaa toteuttamisen ja rahoittamisen malleja Suomessa. Käsikirja käsittelee
koko prosessia taiteen liittämistä rakentamiseen, sopimuksen tekemistä
sekä rakennustyömaalla toimimista ja taideteoksen ylläpitoa koko sen elinkaa-
ren ajan. (Suomen Taiteilijaseura 2020b.)

Sote-kentälle tehtyjen oppaiden sisältöä käsitellään tämän opinnäytetyön näkökulmasta kappaleessa 5.5.2 Toiminnan eettisyys eri alojen välisessä yhteistyössä.

Humakin julkaisema Luovan kehittäjän työkalupakki sisältää työkaluja, jotka on tarkoitettu tukemaan yrittäjää toiminnan aloituksen eri vaiheissa. Ne painottuvat verkostoitumis-, yrittäjäidentiteetti- ja luottamuskysymyksiin. Työkalut ovat visuaalisia ja ajattelua vaativia prosesseja. Esimerkki työkalusta on alla (kuva 25). Se on nimeltään Pelaajakortti ja tarkoitettu verkostoitumisharjoitukseksi. (Hämäläinen ym. 2014b, 23, 26.)

<p>OSAPUOLET / TOTEUTTAJAT</p> <p>Amk-opiskelijat luovilla aloilla.</p>	<p>TOIMINNAN KOHDE / RATKAISTAVA ONGELMA</p> <p>Verkostoitumisen ja yhteistyömahdollisuuksien etsimisen jatkuva harjoittelu. Perustuu rituaaliseen pedagogiikkaan.</p>	<p>TAVOITE / VAIKUTUKSET</p> <p>Yrittäjämäisen käyttäytyminen ja verkostoituminen osaksi intuitiivista toimintaa. Vahvistaa mahdollista yrittäjäidentiteettiä ja asiakassuhdeajattelua.</p>
<p>RESURSSIT / VÄLINEET / TARVIKKEET</p> <p>Oman yhteystietojärjestelmän luominen haluamallaan tavalla (taulukko, vihko, älypuhelin, jne.).</p> <p>Oppilaitoksen "pelaajakortti".</p>	<p>OSAPUOLTEN TEHTÄVÄT JA VASTUUT</p> <p>Opiskelijat laativat yksilöllisen verkostomallin opintojensa ohessa.</p> <p>Oppilaitos järjestää sähköisen lomakkeen pohjan, josta kortin saa tulostettua.</p>	<p>TOIMENPITEET</p> <p>Opiskelijan tehtävänä on tutustua lähinnä omassa kouluympäristössään 40 sellaiseen opiskelijaan, jotka eivät kuulu omaan lähipiiriin kuten luokkatovereihin. Tutustumisessa käydään läpi osaamiseen ja mielenkiinnon kohteisiin liittyviä asioihin. Lopullisena tavoitteena on löytää potentiaalisia yhteistyökumppaneita, joiden kanssa verkostomainen toiminta voisi jatkua opintojen jälkeenkin.</p> <p>Pelaajakortin laatiminen, käyntikortin ja cv:n välimuoto. Auttaa kontaktien ja verkostojen luomisessa. Muiden kortteja voi myös vaihdella.</p> <p>Osaamisen esittely taustatietojen ohella.</p>
<p>AJANTARVE</p> <p>1 lukuvuosi opintojen loppuvaiheessa</p>		

Kuva 5. Pelaajakortti-työkalu (Hämäläinen ym. 2014b, 27.)

Pelaajakortti on cv:tä tiiviimpi, mutta käyntikorttia laajempi osaamisen esittelyn väline. Menetelmän tarkoituksena on vahvistaa asiakassuhdeajattelua, yrittäjäidentiteettiä ja verkostoitumistaitoja. (Hämäläinen ym. 2014b, 26–27.)

3.1.1 Taiteen välittäjätoiminnan kehitys Taiteen edistämiskeskuksessa

Taiteen edistämiskeskuksen välittäjätoiminnan läänintaitelija Krista Petäjäjärvi käsittelee Turun ammattikorkeakoulun soveltavan taiteen YAMK -ohjelmaan tekemässään opinnäytetyössä aineistoa, jonka hän on kerännyt osana Taiteen edistämiskeskuksen Taiteilijan asiantuntijuuden ja välittäjätoiminnan kehitysohjelman suunnittelutyötä vuonna 2017. Petäjäjärven mukaan, jotta tai-

teesta tulisi tasavertainen keskustelija muun yhteiskunnan kanssa, tulisi tapahtua taidepoliittinen paradigman muutos. Taiteelle tulisi kehittää tapoja osallistua keskusteluun, eikä kadota vain keskustelun osaksi. Esimerkkejä tavoista, joilla taide sisällytetään yhteiskunnallisiin diskursseihin tavoilla, jossa se menettää asemansa keskustella vertaisena, ovat hyöty- ja yrittäjyysdiskursit. Niissä taiteelle määritellään mahdollisemman käytännöllisiä käyttötarkoituksia. (Petäjäjärvi 2018, 38.)

Petäjäjärven (2018) mukaan taiteilijan itseisarvoisen työn ja erilaisten sosiaalisten taiteen tekemisen tapojen erottaminen erilleen toisistaan on suomalainen ilmiö. Euroopassa taiteilijalle on luonteva ja hyväksytty osa taiteilijuutta tehdä taidetta sosiaalisissa ympyröissä. Sosiaalisissa yhteyksissä toteutuva taide voi olla tapa vahvistaa taiteilijan imagoa, uskottavuutta ja roolia yhteiskunnallisena aktivistina. Suomessa osallistava-, soveltava- tai yhteisöllinen taide koetaan lähtökohtaisesti epäilyttävänä ja taiteilijan taideinstituutioiden sisällä uskottavuutta murentavana. Suomessa keskustelu syntyy itseisarvoisen ja soveltavan taiteen olemassaolon oikeutuksesta, kun Euroopassa jännite syntyy siitä, ovatko taiteilijan tarkoitusperät aidot hänen toimiessaan erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa vai onko hän vain kiillottamassa brändiään. (Petäjäjärvi 2018, 63–64.)

Aitoa dialogia ja vaikuttavuutta on vaikea luoda, jos taide ei ole tasa-arvoinen keskustelija. Tämä tulisi muistaa mietittäessä taiteilijan asiantuntijuuden välittymistä. Tasa-arvoisessa keskustelussa kumpikaan osapuoli ei menetä omaa integriteettiään. Jotta taiteilija voi osallistua laajemmin erilaisiin keskusteluihin, tulee kehittää erilaisia keskustelun tapoja ja kieltä. (Petäjäjärvi 2018, 67.)

Taiteilijan arvon muodostuminen taideinstituution sisällä tapahtuu taidekeskusteluun osallistumalla. Aktiivista ja onnistuneeksi tulkittua osallistumista palataan vertaisarvioinnin kautta erilaisin apurahoin, jolloin osallistumiselle muodostuu uusia mahdollisuuksia ja resursseja. Toimijan arviointi tapahtuu taidekentän perinteisten meritoitumisen tapojen kautta, joita ovat taiteilijan työn esillä olo arvostetuilla taiteen areenoilla (galleriat, näyttämöt tai muut sellaiset), työn tekeminen arvostettujen muiden toimijoiden kanssa, ja taiteellisesti kiinnostavien sisältöjen tarjoaminen. (Petäjäjärvi 2018, 64.)

Taiteilijan työn toteutumisen näkökulmasta jokainen maakunta, kunta, kaupunki ja kylä ovat erilaisia. Kulttuurin ekosysteemit rakentuvat sen tietotaidon ympärille, joka alueelle on kerääntynyt, eli paikallisten vahvuuksien varaan. Sama ekosysteemi on suhteessa paikalliseen kulttuuripolitiikkaan, määrärahoihin sekä siihen osaamiseen ja tekemisen asenteeseen, jolla kulttuuria ja taidetta alueella kehitetään. Alueen muu elinkeinorakenne on myös yksi ekosysteemiin vaikuttava tekijä. (Petäjäjärvi 2018, 66.)

Petäjäjärven opinnäytetyön johtopäätelmänä on, että tasa-arvoista dialogia taiteen ja muiden yhteiskunnan alueiden välillä tarvitaan, jotta taiteilijan asiantuntijuus välittyy eteenpäin. Keskustelu taideinstituution sisällä mahdollistaa taiteilijan asiantuntijuuden laaja-alaisemman toteutumisen. Se rakentaa ymmärrystä taiteilijan arvonmuodostuksesta ja vapauden olemuksesta. Toteutumiseen vaikuttaa myös ymmärryksen rakentuminen luovan kumppanuuden elementeistä sekä taiteilijan ja välittäjän kompetensseista. (Petäjäjärvi 2018, 70.)

Taiteilijalla voi olla omia arvoja, jotka toimivat syynä sille, että hän on taiteilija. Nämä arvot omaavat kaksi puolta. Arvot voivat liittyä motivaatioon tehdä taidetta. Kyse voi olla halusta nostaa esiin jotakin itselleen tärkeää ihmisenä olemisesta tai halusta vaikuttaa yhteiskuntaan. Silloin kyse on jonkinlaisesta sisäisestä agendasta. Taiteilijan arvot voivat toisaalta liittyä taiteen harjoittamiseen itseensä. Tällöin arvo voi olla esimerkiksi liittyä jonkin tietyn kulttuuritradition säilyttämiseen, tulkitsemiseen ja tutkimiseen. Taiteilijan arvot eivät aina toteudu. On eri asia omata ja vaalia arvoja kuin tehdä ne todeksi. (Petäjäjärvi 2018, 70.)

3.2 Vuorovaikutuksesta

Systemaattinen ihmiskäsitys, etnometodologia, relationaalisen vuorovaikutuksen teoriat sekä restoratiivisuuden teoriat tukevat arkipäiväistä käsitystä siitä, että ihmisten eri elämänalueet vaikuttavat toisiinsa. Se mitä tapahtui aamulla kotona, voi vaikuttaa siihen, mitä tapahtuu päivällä töissä. Vuorovaikutustilanteiden hallintaan vaikuttaa oma itsetuntemus ja ymmärrys tilanteisiin vaikuttavista tekijöistä. Tämä tulee muistaa myös taiteilijan ja tilaajatahon välisestä vuorovaikutusta käsitellessä.

3.2.1 Systemaattinen ihmiskäsitys: Ihminen kielellis-sosiaalisena kultuuriolentona

Kappale avaa systemaattista ihmiskäsitystä ja systeemiajattelua osana opin-
näytetyöhön liittyvää teoreettista taustaa. Systeemiajattelu tarkoittaa kokonai-
suuksien hahmottamista ja niihin kuuluvien osien jäsentämistä. Kokonaisuus
on enemmän kuin osiensa summa, mutta kokonaisuus kuitenkin rakentuu
osiensa perusteella. Kokonaisuuden osat avataan osajärjestelmiksi ja niiden
ympäristöjen suhteiksi. Ilmiöitä, eli osajärjestelmiä tarkastellaan relationaali-
sesti, eli niiden välisten suhteiden ja vuorovaikutusten näkökulmasta. (Nie-
melä 2014, 17–18.)

Ihminen on kehittynyt ja edelleen kehittyvä oliojärjestelmä, joka toimii auto-
poieettisesti. Autopoieettinen systeemi on ytimeltään itsenäinen. Sille ympä-
ristö toimii vain toiminnan kehyksenä. Systeemi on suhteessa ympäristöön,
mutta ei ole siitä riippuvainen. Tällainen käsitys korostaa ihmisen pysyviä ole-
muksellisia ominaisuuksia. Ihminen kehittyy ja muuttuu jatkuvasti, mutta silti
hänellä on pysyvä ydinolemus. (Niemelä 2014, 23–25.)

3.2.2 Etnometodologia asioiden taustalla vaikuttavien seikkojen löytä- jänä

Vuorovaikutusentutkimuksen aihealueesta tutustuin erikseen etnometodolo-
giaan. Se on perillinen fenomenologialle, joka on herättänyt mielenkiintoani jo
taideteorioiden puolella. Tässä luvussa esittämäni kuvaus etnometodologiasta
perustuu Anttilan (2014, kappale 9.2.10) esittämään kuvaukseen.

Etnometodologia keskittyy tutkimaan ihmisen elämän ilmentymistä sosiaali-
sissa tilanteissa, sosiaalisella kentällä. Tutkimuksen lähtökohtana on, että
yleensä ihmiset määrittelevät itse tilanteensa, riippumatta siitä missä ollaan.
Määrittäjä tietää oman toimintansa ja osaa määritellä, mitä muut tekevät. Et-
nometodologia auttaa selvittämään, mitä ja miten kukin yksilö määrittää, tekee
ja toimii kulloisessakin tilanteessa. Tarkoituksena on suunnata huomio piilossa
oleviin ja taustalla vaikuttaviin asioihin ja tällä tavalla muuttaa totuttuja tapoja
ymmärtää ja tulkita sosiaalinen tilanne. Etnometodologiassa oletetaan, että ih-

minen käyttää järkeään ja päättelykykyään arkisessa toiminnassaan ja kommunikoinnissaan. Kaikkein tavallisimpiakin arkitoimia tutkitaan ja arkiajattelun uskomuksia ja käyttäytymistä analysoidaan. Sosiaalista kanssakäymistä leimaa arkipäiväinen kielenkäyttö ja jokaisella ihmisellä on siihen oma kielellinen kompetenssinsa. Opinnäytetyöni tekee juuri tätä, liittyen taiteilijoiden kokemusten ilmentymiseen sosiaalisella kentällä. Vuorovaikutukseen tilaajan kanssa eivät vaikuta vain tilaajan ominaisuudet vaan myös taiteilijan ja taiteen sosiaalinen ympäristö.

Metodiin liittyviä avainsanoja ovat indeksikaalisuus, reflektiivisyys, käytäntö ja selitettävyys. Puheessa käytetyt sanat saavat merkityksiä sen kontekstin mukaan, missä niitä käytetään. Ne siis saavat tiettyjä indeksejä sen mukaan, mitä ne kulloisessakin tapauksessa merkitsevät. Puutteellinenkin sana voi saada merkityksen oikeassa asiayhteydessä, ja tähän indeksikaalisuus kiinnittää huomiota. Refleksiivisyys viittaa käytännössä tapahtuviin tilanteisiin ja merkitsee sitä, että jokin tilanne havaitaan sosiaaliseksi tapahtumaksi. Reflektiivisyys ja reflektio tarkoittavat eri asioita. Vaikka ihmisillä olisi reflektiivistä toimintaa, he eivät välttämättä tiedosta tai reflektoi toimintansa luonnetta. Tiedostamisen ja reflektoinnin puute on tullut ilmi myös opinnäytetyötutkimuksen kohteissa. Yksi tutkimuksesta noussut käyttäjien tarve onkin työkalut asioiden reflektoinnista ja tiedostamista varten.

3.2.3 Relationaalinen ja multimodaalinen vuorovaikutus

Käsittelen tässä osiossa vuorovaikutuksen relationaalisuutta Hedmanin ja Valkosen (2013) artikkelin Vuorovaikutusosaamisen relationaalisuus ja työyhteisön kehittäminen mukaan. Vuorovaikutusosaamisen relationaalisuus ilmenee myös taiteilijoiden ja tilaajatahojen välisissä vuorovaikutussuhteissa. Vuorovaikutus rakentaa sosiaalista todellisuutta. Opinnäytetyössä huomioidaan vuorovaikutustapahtumat merkitysten rakentajana ja merkitysten rakentumiseen vaikuttavat kontekstuaaliset tekijät.

Vuorovaikutussuhteen jännitteen teorian mukaan merkityksentäminen on lähtökohtaisesti dialogista ja jokainen keskustelu on osa suurempaa kontekstia. Vuorovaikutussuhdetta ja vuorovaikutussuhteessa ilmenevää nykyhetken puhetta tarkastellaan suhteen diskursiivisen historian ja suhdetta laajemman

kulttuurisen diskurssin näkökulmasta. Suhteen tulevaisuuden odotukset antavat suhteen osapuolisille moraalisen vastuun toimia tarkoituksenmukaisesti nykyhetkessä.

Merkitysten yhteensovittamisen teoria (CMM: coordinated management of meaning) tarkastelee, miten vuorovaikutuksessa olevat organisoivat ja koordinoivat vuorovaikutustaan sekä miten viestijöiden vuorovaikutus rakentaa sosiaalista todellisuutta. Teoria jäsentää systeemistä kytköstä merkitysten rakentumisen ja viestintäkäyttäytymisen välillä, ottaen huomioon merkitysten rakentumiseen vaikuttavat kontekstuaaliset tekijät ja vuorovaikutustapahtumat merkitysten rakentajana. Kielellinen ja nonverbaalinen vuorovaikutus saa merkityksensä kontekstinsa kautta. Teoriassa käsiteltäviä konteksteja ovat vuorovaikutusteko, episodi, vuorovaikutussuhde, yksilö ja kulttuuri. Kontekstit vaikuttavat toisiinsa ja niiden välillä on hierarkia, jossa suppeampi konteksti määrittää myös laajempaa kontekstia. Vuorovaikutusteot nähdään osana laajempaa kontekstia ja laajempi konteksti erilaisten vuorovaikutustekojen vaikutussuhteena.

Vuorovaikutusosaaminen ei ole pysyvä ominaisuus vaan tilanne- tai suhdekohtainen viestintäkäyttäytymisen perusteella tehty arvio toiminnasta. Vuorovaikutusosaamisen relationaalisuus sisältää:

- Kognitiivisen ulottuvuuden, eli tiedon ja ymmärryksen vuorovaikutustaidon ominaisluonteesta ja metakognitiiviset viestintätaidot.
- Affektiivisen ulottuvuuden, eli riittävän rohkeuden, motivaation ja halukkuuden osallistua vuorovaikutukseen.
- Behavioraalisen ulottuvuuden, eli taidot toimia tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Relationaalista vuorovaikutusosaamista arvioidaan sen tehokkuuden ja tarkoituksenmukaisuuden mukaan. Vuorovaikutus on strategista ja funktionaalista toimintaa. Vuorovaikutusosaamiseen vaikuttaa interpersoonalliset viestintäkompetenssit sekä relationaaliset kompetenssit, jotka pitävät sisällään viestintäsuhteiden luomisen ja ylläpidon kompetenssit.

Relationaalisen viestintäteorian mukaan vuorovaikutusosaaminen on vuorovaikutussuhteiden rakenteisiin liittyvä ilmiö. Tähän liittyy vuorovaikutuksen systeeminen luonne, kyky tunnistaa erilaisia vuorovaikutussuhteen ilmiöitä ja rakenteita sekä taito uudistaa ja muuttaa niitä.

Vuorovaikutussuhteen jännitteiden teorian mukaan vuorovaikutusosaaminen liittyy sekä dialogiseen että jännitteiseen vuorovaikutukseen. Vuorovaikutussuhteiden ja -osaamisen laatu rakentuu dialogissa. Teoria jäsentää työyhteisössä vallitsevia diskursseja ja niiden vaikutusta toimintaan huomioimalla relationaalisuuden sekä mikro- että makrotasolla. Huomioon otettavaa on myös kulttuurisen diskurssin ja yksilöiden vuorovaikutuskäyttäytymisen yhteys. Tätä voi tarkastella esimerkiksi siinä, miten työyhteisön jänniteparit vaikuttavat vuorovaikutussuhteisiin ja vuorovaikutusosaamiseen.

3.3 Vuorovaikutukseen vaikuttavat paradigmat

Tässä kappaleessa pyritään taustoittamaan kuvataiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyviä paradigmoja sekä vastaamaan tutkimuksen alakysymykseen: Minkälaisia paradigmoja taiteilijan ja tilaajatahon vuorovaikutukseen liittyy.

3.3.1 Kollektiiviset ja yksilölliset paradigmat

Käsittelen tässä kappaleessa paradigmoja oppivan organisaation näkökulmasta. Tätä näkökulmaa tulen soveltamaan opinnäytetyössäni muodostuvan oppaan rakentamisessa ja samalla kuvataiteilijan kilpailukyvyn kasvattamisessa.

Organisaation oppimisen kyky on tärkeä kilpailukyvyn lähde. Oppimisen kyky on uusien merkitysten rakentamista niin yksilön kuin organisaationkin tasolla. Keskeisiä asioita ovat tiedon hankkiminen, prosessointi ja integroiminen sekä kollektiivinen tulkinta jatkuvana prosessina. Tämä kaikki on suhteessa valtaan ja vastuuseen toimia tulkitun informaation ja merkityksien pohjalta. Oppiminen edellyttää myös organisaation rakenteiden joustavuutta sekä työntekijöiden mahdollisuutta itsenäiseen päätöksen tekoon. (Manka 2003, 6.)

Arvioitaessa organisaation tämän hetkistä osaamista on tärkeää tiedostaa niin yksilöiden kuin organisaationkin paradigmoja. Paradigma on peruskomus vallitsevasta todellisuudesta. Se toimii tiedostamattoman suodattimen tavoin uuden tiedon jäsentämisessä ja sen kytkemisessä jo aikaisemmin opittuun.

Paradigmat sisältävät loogis-rationaalisten oletusten lisäksi arvoja ja tunnetiloja sekä kokemusperäistä tietoa. Kyky havaita ja muuttaa paradigmoja on tärkeä menestystekijä organisaatiolle. Pelkkä aikaisempiin rutiineihin perustuva oppiminen, joka ei kyseenalaista taustalla olevia perususkomuksia, voi johtaa epäonnistuneisiin muutosprosesseihin. (Manka 2003, 6–7.)

Perinteisesti oppiminen käsitetään uusien tietojen ja taitojen omaksumisena. Tällaista oppimista pidetään yksikehäisenä, tai instrumentaalisenä oppimisena. Todetut virheet oikaistaan vain muuttamalla toimintoja, kyseenalaistamatta tai muuttamatta systeemin arvoja tai syy- ja seuraussuhteita. Lopputuloksena voi olla parantunut suoritus, mutta opittua ei osata siirtää uusiin tai erilaisiin olosuhteisiin. Oppijan paradigma ei ole muuttunut. Kaksikehäisestä oppimisesta puhutaan silloin, kun tarkoituksen ja tuotoksen välistä suhdetta tarkastellaan ja korjataan tutkimalla ja muuttamalla toiminnan tekijöitä sekä toimijoita. Tällaiseen oppimiseen perustuvat ratkaisut toimivat myös erilaisissa olosuhteissa ja ennakoimattomissa tilanteissa. (Manka 2003, 7.)

3.3.2 Toimijoiden roolit ja rationaalinen valinta

Olen opintojeni aikana miettinyt eri toimijoiden tapoja tehdä päätöksiä ja motivoitua asioista. Olen kiinnostunut ihmisten erilaisista tavoista hahmottaa maailmaa ja miten se, mikä voi näyttäytyä toiminnan suunnitelmallisuutena tai sen puutteena voi olla lähtöisin arvomaailmasta. Esitän, että kaikki luovien alojen toimijat eivät tässä mielessä aina täytä intention ja rationaalisuuden määreitä. Työvälineiden puuttumisen syyksi voidaan arvella tiedon puutetta. Ei ole esikuvia, eikä tietoa olemassa olevista (apu)keinoista. Voidaan puhua toiminnan tavoista ja institutionaalistuneista toiminnan malleista. Näiden asioiden hahmottaminen auttaa toimijoille tehtävien palvelujen suunnittelua.

Jotta voidaan analysoida yksittäisen toimijan tekoja, tulee lähteä siitä oletuksesta, että toimija on intentionaalinen, eli hän tavoittelee päämääriä. Toiseksi tulee olettaa, että hän on rationaalinen, eli hän ymmärtää päämäärän ja keinon välisen suhteen. Lisäksi hänellä tulee olla mahdollisuus valita useamman keinon välillä. Ilman intentiota tai rationaalisuutta toimija vain ajalehtii tilanteesta toiseen. Jos valittavissa ei ole keinoja, valinta siirtyy päämäärien valinnaksi. (Heiskala 2000, 16.)

Ideaalityyppejä määrittelemällä voidaan ymmärtää sosiaalista toimintaa. Ideaalityyppi on tutkijan määrittelemä sisäisesti ristiriidaton hahmo, jonka avulla määritellään todellisuuden monimuotoista luonnetta. Se auttaa käsitteellistämään toimintaa, joka on lähellä itse ideaalityyppiä sekä toimintaa, joka ei noudata itse mallia. Weberin ideaalityyppimenetelmässä on kolme jakoa: tyyppin mukainen toiminta, toiminta, joka ikään kuin noudattaa tyyppiä, tai on lähtöisin tyypistä sekä toiminta, joka poikkeaa tyypistä. (Heiskala 2000, 50.)

Toimintaa voi jaotella erilaisiin tyypeihin. Weber jaottelee toiminnan neljään eri kategoriaan: päämäärärationaaliseen, arvorationaaliseen, affektuaaliseen ja traditionaaliseen. Päämäärärationaalisessa toiminnassa toimija pyrkii hahmottamaan mahdollisimman pätevät ympäristöä ja muita toimijoita koskevat oletukset. Nämä oletukset toimivat toimijan keinoina saavuttaa omat rationaaliset ja laskelmoidut päämääränsä. Arvorationaalinen toiminta on tietoista ja itseisarvoista sitoutumista johonkin eettiseen, uskonnolliseen tai esteettiseen käyttäytymisen muotoon, välittämättä toiminnan onnistumisen mahdollisuuksista. Affektuaalinen toiminta on emootioiden ohjaamaa. Traditionaalista toimintaa kuvaa piintyneiden tapojen mukaan toimiminen. (Heiskala 2000, 51–54.)

Näistä tyypeistä päämäärärationaalinen ja arvorationaalinen ovat rationaalisia toiminnan tapoja. Ensimmäinen edustaa laskelmoivaa arviointia päämäärien ja keinojen suhteen, pyrkien mahdollisimman tehokkaimman keinoyhdistelmän löytämiseen tavoitteiden saavuttamiseksi. Keinon ja päämäärän suhde on ulkoinen. Jälkimmäisessä keinot ja päämäärät ovat niin intiimissä yhteydessä, että niitä ei voi erottaa toisistaan. Arvorationaalisen toiminnan keinojen ja päämäärien suhde on sisäinen. Mahdollisimman tehokasta keinoa päämäärän saavuttamiseen ei valita, ellei se ole yhteensopiva itse päämäärän kanssa. Keinot representoivat päämäärää. (Heiskala 2000, 54.)

Luovien alojen toimijat ovat oman kokemukseni mukaan usein esimerkkejä arvorationaalisista toimijoista ja tämä tulisi huomioida projekteissa, joissa heitä on mukana. Yllä olevissa kappaleissa tehty jako ideaalityyppeihin toiminnan tavan mukaan on suorassa suhteessa palvelumuotoilun prosesseissa käytävissä olevaan asiakasprofiilien tekoon.

3.3.3 Luovien alojen tabut

Kappaleessa luetellut luovien alojen tabut perustuvat CityDrivers-hankkeen loppujulkaisuun (CityDrivers 2019, 7.) ja City Drivers-koulutukseen osallistuneiden luovien alojen toimijoiden listaamiin luovan alan tabuihin. Tabut ovat asioita, joista kielletään puhumasta tai joista yleensä vaietaan. Ne estävät näkemästä muutoksen tarpeita tai tulevaisuuden uusia mahdollisuuksia. (Itse näen nämä paradigmoina, jotka odottavat oikaisua.)

1. Luovan alan toimija ja suhde talouteen

Luovan alan toimijoita pidetään haihattelijoina, joilla ei ole menestymiseen tarvittavia ominaisuuksia liikemaailmassa. Hei voivat myös itse vierastaa kaupallista ajattelua, joka saattaisi tuhota luovuuden. Alaa ei koettua organisoituneeksi, järjestökenttä koettiin pirstaloituneeksi, eikä luovan alan agentteja koettu olevan tarpeeksi. Luovan alan taloudellisen tukemisen koettiin olevan Suomessa surkealla tolalla, eikä luovan alan toimintaa koettu arvostettavan niin paljoa, että se näkyisi palkkauksessa, tai maksettavissa korvauksissa.

2. Luovan alan toimija ja osaaminen

Luovuus on prosessi, jonka voi oppia. Luovuus tai taiteellisuus ei saa olla tekosyy huonolle laadulle tai aikataulujen pettämiseksi. Projekteille on osattava neuvotella aikataulut ja resurssit, jotka mahdollistavat laadukkaan työn tekemisen. Alan kehittymisen vuoksi, myös epäonnistumisista tulisi keskustella ja ottaa oppia. Puutteellisen hinnoitteluosaamisen taustalla on taloudellisen osaamisen puute.

3.3.4 Taiteen välittäjäverkostojen yhteiskehittämisessä heränneitä näkökulmia

Krista Petäjäjärven opinnäytetyön liitteenä oleva Taiteen välittäjäverkostojen yhteiskehittämisen herättämät näkökulmat, ideat ja kysymykset -vapaamuotoinen työpaperi tuo esiin kehittämisohjelman työpajoissa ja haastatteluissa nousseita sisältöjä ja näkökulmia. Haastattelut ja työpajat ovat toteutuneet

vuoden 2017 aikana. Näiden näkökulmien pohjalta on jatkettu Taiteen edistämiskeskuksen kehittämisohjelman valmistelua. Taiteilijan asiantuntijuuden ja välittäjätoiminnan kehittämisohjelma käynnistyi tammikuussa 2018. (Petäjäjärvi 2018, 75.)

Työpajojen ja haastattelujen yhteenvedon mukaan taidekentän asenneilmapiirin koettiin sisältävän menneisyyden haamuja, häpeää, pelkoa ja alemmuuskomplekseja. Taidekentän koettiin pitävän kiinni saavutetuista eduista ja vastustavan mahdollisia muutoksia. Koettiin, että kenttä riitelee pienistä resursseista ja on vahvasti kuppikuntaistunutta. (Petäjäjärvi 2018, 76.)

Taidekentän voimavarana nähtiin taiteilijoiden kesken tapahtuva oravannahkakauppa, joka mahdollistaa pienten resurssien maksimoinnin. Työn uskottiin antavan voimavaroja merkityksellisyyden tunnusta ja sitoutuneesta tekemisestä. Luovan toiminnan todetaan tuovan vetovoimaa sinne, missä sitä ei ole aikaisemmin ollut. Esimerkkinä kaupunkikehitys, jossa taiteilijat muuttavat arvottomia joutomaita kiinnostaviksi ja arvokkaiksi kohteiksi ottamalla niitä haltuun. Taiteilijoiden todettiin yhä keksivän uusia toimintatapoja. He keksivät uusia keinoja tehdä taidetta ja luoda elantoa, uhriutumisen sijaan. Yhteenvetona todetaan, että vanha malli, jossa taiteilijan työ ja meritoituminen nähdään mahdollistuvan vain apurahojen ja taideinstituution kautta ei enää toimi. (Petäjäjärvi 2018, 77.)

Taiteen välitystoiminnan ammattimaistumisen painetta koetaan, koska taide voi toimia omalla logiikallaan oman kenttensä sisällä, mutta vuorovaikutuksessa muihin aloihin sen tulee olla uskottava myös järjestäytymiseltään ja prosesseiltaan. Samalla tapaa kuin minkä tahansa toimialan tai palvelun. Kun taidetta tehdään uusissa ympäristöissä, taiteen omat arvon osoittamisen tavat ja laatumeکانismit eivät ole osoittamassa arvoa. Kysymykseksi jää, miten uusissa ympäristöissä osoitetaan laatua ja arvoa? Taiteilijalta odotetaan taitoja esimerkiksi tuotanto-osaamisessa ja yrittäjyydessä, vaikka nämä voivat olla kaukana hänen ydinosaamisestaan ja taipumuksistaan. Tätä varten mietitään, miten tätä osaamista voisi tuoda taiteilijan ulottuville ulkoistettuna, jotta taiteilijan ei tarvitsisi ottaa haltuun taitoja, jotka hän voi kokea jopa vastenmieliseksi. Tuotannollisten, viestinnällisten ja muiden saavutettavuutta edistävien meta-

taitojen merkitysten määrää kysytään. Onko niiden merkitys jo kasvanut kriittiseksi ja jääkö erinomaisia taiteilijoita noteeraamatta, jos he eivät omaa näitä metataitoja? Mikä on metataitojen suhde taiteen sisältöihin? (Petäjäjärvi 2018, 77–78.)

Yhteenveto listaa taiteen paradigman muutoksia: Taiteen tekijän paradigman muutoksena taiteilijan siirtyminen taidekentän sisältä maailmaan. Taiteen kulluttajan paradigman muutoksena taide tulee luokse, ”tämäkin on taidetta”. Taiteen välittäjän paradigman muutoksena taiteen uudet, ennennäkemättömät toteutumisen väylät. Kulttuuripäättäjien paradigman muutoksena katse taiteen arvon muodostuksen kehittämiseen. Koulutuslaitosten paradigman muutos siihen, miten kouluttaa taiteilijoita, joilla on edellytykset toimia maailmassa. Taiteen merkityksen paradigman muutoksena yhdestä merkityksestä merkitysten moninaisuuteen. (Petäjäjärvi 2018, 81.)

Taiteilijan moninaistuvan roolin koettiin tuovan taiteilijalle valtavat paineet. Pelkkään taiteen tekemiseen keskittyminen ei riitä vaan taiteilijalle koetetaan sovittaa yrittäjän roolia. Oman toiminnan mahdollistaminen muuttuu raskaaksi, koska vaaditaan yrittäjyyttä, joka ei luonnistu ja puhe taiteilijayrittäjyydestä koetaan kyllästyttävänä. Asenteita ei voida muuttaa ulkoapäin vaan sisältäpäin ja taiteilijoiden omalla kielellä. Tähän taiteilijoita ei voida suoraan opettaa, mutta hyvät esimerkit opettavat itsestään. Taiteilijan työkentän laajenemisen myötä tulisi kehittää myös taiteilijan meritoitumisen tapoja ja lisätä ymmärrystä monialaisemmasta taiteilijuudesta. Mikä merkitys on taiteilijan osaamisen erilaisten alueiden ymmärryksellä, kun pohditaan taiteen välittymistä ja taiteilijan laajentunutta työkenttää? (Petäjäjärvi 2018, 83.)

Taiteilija tilaustyön äärellä herättää monia kysymyksiä: Mistä elementeistä taiteilijalle mielekäs tilaustyö koostuu ja miten tilaustöihin liittyy taiteilijan autenttisuuden menettämisen ja sielun myymisen pelkoon? Miten tähän vaikuttaa toimeentulon varmistamisen paine? Miten tilaustyön ja omaan ideaan pohjautuva taide eroavat toisistaan ja miten ne kehittyvät rinnakkain? Vapauden ja tilaustyön raamit: miten kehittää tapaa keskustella ja puhua vapaudesta ja ei-vapaudesta rakentavasti? Miten puhumisen kehittyminen on suhteessa taiteen välittäjärakenteisiin? Miten taiteilijasta ei tule ”vain duunaria” ja millainen taiteilija ”vain duunarina” on? Onko ”duunarius” tiukkaa raamisen tilaustyön kanssa

toimimista ja silloin oma taiteellinen vapaus on vähäistä? Taiteen autonomia kamppailee merkityksettömän, sisäsiistin, hampaattoman taiteen uhan kanssa. Itseisarvoisen ja soveltavan taiteen välillä syntyy vastakkainasettelua. Kaiken ytimessä on taiteen vapaus ja edellytys luomistyölle. (Petäjäjärvi 2018, 88.)

Taiteen itseisarvon ei koettu avautuvan käsitteenä kaikille. Mitä se on ja miten sitä voisi ymmärtää? Itseisarvoista taidetta tuetaan julkisella tuella. Itseisarvon laatua tulisi ymmärtää lisää, jotta näin voidaan jatkossakin tehdä. Jos itseisarvo on keskustelun päättäjä, eikä sitä avata, ei itseisarvon mandaatti tuo taiteelle toivottua suojaa ja asemaa. Ymmärtämättömyys on taiteen pahin uhka. Taidekentän koettiin olevan illuusiossa siitä, että maailman muutos ei koskettaisi sitä ja että itseisarvoisen taiteen arvo säilyy staattisena ja sen vuoksi taide toimialana säilyisi järkkymättömänä jollain tapaa. Taidekentän koettiin olevan havahtumassa todellisuuteen sille annetun itseoikeutuksen manttelin alta. Siihen, että koko maailma on isossa muutoksessa ja jokainen ala ja erilaiset ammattilaiset joutuvat miettimään omaa arvoansa uudestaan ja oivaltaamaan erityisen osaamisen sisältämät mahdollisuudet. (Petäjäjärvi 2018, 88.)

Taiteen viestin tavoittavuudesta yhteenvedossa kysyttiin sitä, milloin tulee ehdottomasti puhua taiteesta ja milloin etualalle on hyvä tuoda jokin toinen arvo. Ongelmiksi koettiin taidekentän keskustelu vain itsensä ja taiteen suurkuluttajien kanssa. Tämä johtaa siihen, että taide tapahtuu vain oman kuplansa sisällä. Taiteilijan puhunta ei tavoita, eikä taiteilijan kärsimys liikuta ketään. Taide elämän osa-alueena on liian monelle vieras. Kritiikin köyhyys, kulttuuri-toimitusten alasajo ja median kyvyttömyys kirjoittaa taiteesta vahvistaa sen etäisyyden tuntua, ymmärtämättömyyttä ja erillisyyttä. Tämän johdosta liian suuri joukko ihmisiä elää lähes kokonaan erillään taiteesta. Ulkopuolisuus luo ymmärtämättömyyttä, vihamielisyyttä ja aggressiivista suhtautumista taiteeseen. Taiteen välittymisestä tarvitaan lisää tutkimusta, dataa ja faktoja. Kenelle viesti taiteesta välittyy ja ketkä jäävät sen etupiiriin ulkopuolelle? Taiteesta tulisi viestiä eri tavoin erilaisille ja eri-ikäisille taiteen kohtaajille. Viestinnän ja sanoittamisen tapoja tulisi kehittää edelleen. (Petäjäjärvi 2018, 94.)

3.4 Vuorovaikutus ja eettisyys

Tässä osiossa käsitellään vuorovaikutuksen eettisyyden filosofista taustaa, sekä taiteilijoille sote-kentässä toimimista varten toteutettuja eettisiä ohjeita, joita voi soveltaa myös muissa kentissä työskentelemiseen.

3.4.1 Fenomenologia

Tämä kappale avaa eettisyyden filosofista taustaa Husserlin fenomenologian kuvauksen avulla. Kirjoituksessa kuvaillaan minän ja toisen suhdetta sekä arvojen arvioimista. Husserlin fenomenologia korostaa minän ja toisen suhteen ruumillista perustaa. Minä kohtaa toisen ensisijaisesti havainnossa. Oman havaintonsa lisäksi minä havaitsee toisen havaitsevan. Toisin sanoen näkee toisen näkemässä itsen kaltaisena: aistivana ja liikkuvana kehona, joka näkee saman maailman kuin minä ja minut maailman osana. Husserlin mukaan maailma on sekä toisen että minun havaintojen perimmäinen alusta ja kohde, mutta se ei tarkoita sitä, että toinen näkisi maailman samoin kuin minä. Fenomenologiseen filosofiakäsitykseen sisältyy myös idea vastuusta ja vastaamisesta. (Heinämaa & Oksala 2001, 13–14.)

Husserlin fenomenologian eettisesti merkittävä teema on kysymys minän ja toisen suhteesta. Hänen mukaansa kysymys objektiivisuuden mahdollisuudesta on riippuvainen kyvystämme ymmärtää minän ja toisen suhdetta. Hänen tutkimuksensa motiivi on ollut tietoteoreettinen, mutta kuvaukset minän ja toisen suhteesta sisältävät etiikalle merkityksellisiä tuloksia. Näistä tärkeimmäksi voi nostaa ajatuksen toisen tavoittamattomuudesta. Husserlin kuvauksessa toinen osoittautuu olennaisesti erilaiseksi kuin muut kohtaamamme realiteetit: toinen on loputtomasti ja välttämättä minun tietoni ulkopuolella. Tämä voi kuvailla tarkemmin sanomalla, että ainoastaan se, joka on ennakoitini ulkopuolella on toinen ja voin kohdata toisen ainoastaan ennakoimattomana. (Heinämaa & Oksala 2001, 11–12.)

3.4.2 Toiminnan eettisyys eri alojen välisessä yhteistyössä

Tässä osiossa esimerkkinä on taiteilija työskentelemässä sote -ympäristössä. Tämä materiaali antaa toimintaohjeita, jotka sopisivat minkä tahansa toiminnan yhteyteen. Oman ja toimeksiantajan arvomaailman kohtaaminen ja vastualueiden jakaminen tulisi olla arkipäiväistä kaikessa työssä.

Eettinen toiminta huomio tekijän arvot ja osallistujien toimintaympäristön arvot. Eettiseen toimintaan sisältyy käytännön toimissa näkyvä tasa-arvo ja luottamuksellisuus. Ryhmätyöskentelyssä sääntöjen ja luottamuksellisuuden tulee olla selvää kaikille ryhmän osallisille. (Haapasalo ym. 2018, 12.)

Taiteilijan on toimintansa eettisyyttä miettiessä huomioitava, mihin arvoihin oma toiminta nojaa, miksi hän on toteuttamassa palvelua, kenelle palvelu ja oma ohjausote parhaiten sopivat, mihin tavoitteisiin palvelu pyrkii ja miten saavutettavuus ja esteettömyys sekä tasa-arvoinen kohtelu toteutuu omassa palvelussa. Huomioitavaa on myös se, miten toiminnan kesto ja toistuvuus vaikuttavat toiminnan sääntöihin. Myös oma itse tulee huomioida, kuten se kenen kanssa voi itse puhua luottamuksellisesti toiminnan aiheuttamista tunteista ja kokemuksista. Omaa työkykyä pitää osata arvioida ja omasta jaksamisesta tulee pitää huolta. (Haapasalo ym. 2018, 26, 28, 34.)

Kun taiteilija tarjoaa palvelujaan esimerkiksi osaksi sosiaali- ja terveystalvaeluja, joutuu hän suhteuttamaan oman taiteellisen toimintansa sosiaali- ja terveystalvaelujen lainsäädännölliseen kehykseen. Taiteilija on oikeutettu perehdytykseen toimintayksikön toiminnasta ja taustalla olevista perusajatuksista. Sosiaali- ja terveystalvan työntekijät ovat oppineet lainsäädölliset asiat koulutuksessaan. Kun taiteilija tekee sopimuksen sosiaali- ja terveystalvaelujen yksikön kanssa, tulee ottaa huomioon tarve työparille, eli tarvitsevatko asiakkaat sellaista tukea ja apua, johon tarvitaan yksikön työntekijä. Palvelua tarjoavalla ja ostavalla taholla voi olla erilaiset käsitykset hankinnan kriteereistä. Taiteen ja kulttuurin kenttä voi käyttää samoja argumentteja kuin sosiaali- ja terveystalvaelujen edustajat. Taustat ja lähtökohdat argumenttien taustalla voivat kuitenkin poiketa toisistaan, vaikka yleisellä tasolla olisikin tullut käsitys yhteisen asian äärellä olemisesta. Taiteen tulee joka tapauksessa aina olla laadultaan

hyvää ja noudattaa eettisiä periaatteita. (Taide- ja kulttuurialojen järjestö TAKU 2018. 3, 8–10.)

Taiteilijan työskennellessä erilaisten kohderyhmien kanssa, tulisi hänen selkeyttää työskentelyn tavoitteet suhteessa omaan ammatillisuuteen, kohderyhmään ja työn tilaajaan tai työtä rahoittavaan tahoon. Ennen työn toteutusta tulisi myös pohtia, millaisia merkityksiä ja vaikutuksia omalla työllä ja taiteella voi olla. Omaan työhön vaikuttavista arvoista kannattaa olla tietoinen. Samoin omista vuorovaikutuksen tavoista ja ennakkokäsityksistä. Vuorovaikutukseen ja tutustumiseen osallistujien tulisi varata riittävästi aikaa, jotta riittävä luottamusuhde ja toiminta onnistutaan rakentamaan. Oma ja yhteistä tekemistä ja tekemisen kestoa tulee avata riittävästi. Toimintaa tulee olla valmis suuntaamaan uudestaan osallistujien mielipiteiden ja kokemusten pohjalta. Työskentelyn päättyessä tulisi varata aikaa ryhmän päättämisprosessille ja siihen liittyville tunteille. Osallistujien kanssa kannattaa ottaa puheeksi hyvissä ajoin ryhmän päättymisen, ja ottaa huomioon mahdolliset pettymyksen ja luopumisen tunteet. (Käytännön ohjeita taiteen ammattilaiselle 2019.)

4 PALVELUMUOTOILUPROSESSI

Palvelumuotoiluprosessi on iteratiivinen ja inkrementaalinen. Inkrementaalisuus ilmenee laajemman kokonaisuuden muodostumisena pienien osakokonaisuuksien ja kehityshaasteiden kautta. Kokonaisratkaisu koostuu osatoimiuksista ja kehityskohteen pienempiin osiin suunnatuista ratkaisuksista. Prosessin iteratiivisuus tarkoittaa ratkaisun kehittämisessä tapahtuvaa toistoa. Ratkaisun ensimmäinen versio kehitetään nopeasti ja sitä kehitetään edelleen iteroiden niin kauan, että tavoite on saavutettu. (Tuulaniemi 2011, 50.)

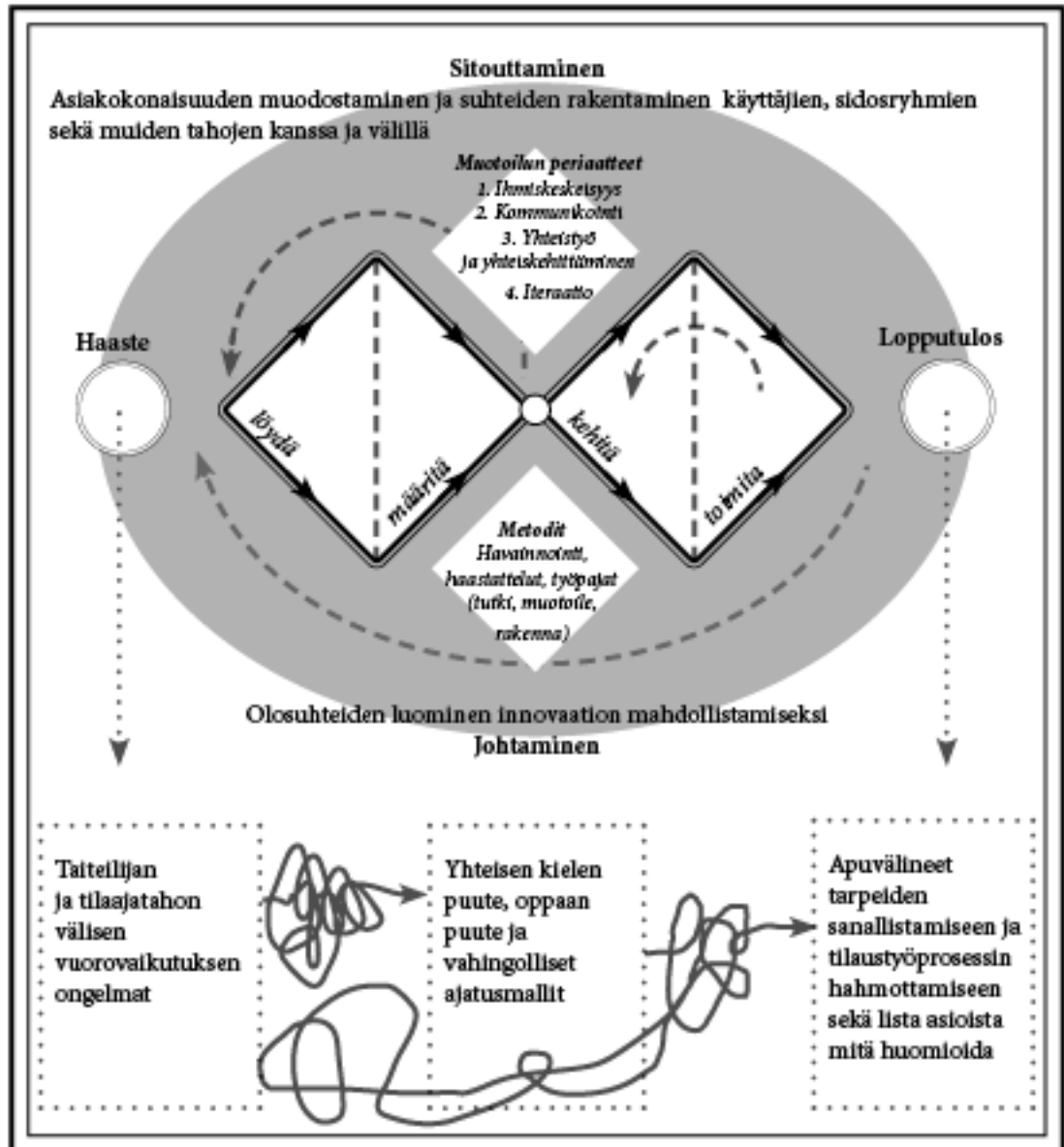
Palvelumuotoiluprosessin alkuun sijoittuu asiakasymmärryksen kasvattaminen ja käyttäjäkokemuksen ymmärtäminen. Tavoitteena on tunnistaa piileviä asiakastarpeita. Tarpeista muodostuu tuotteelle asetettuja vaatimuksia tai uusia ratkaisuja, joita asiakkaat eivät osaa kuvitella tai eivät tiedä haluavansa. (Mietinen 2011, 31.) Prosessin alkuun sijoittuu myös projektin tavoitteiden määrittely. Tavoitteet antavat suunnan työskentelylle, mutta eivät määrittele tarkkaa lopputulosta. (Tuulaniemi 2011, 57.) Palvelumuotoiluprosessi ja sen työkalut

painottavat vahvoja sosiaalisia taitoja ja empatiaa käyttäjiä kohtaan sekä luovuutta ja visuaalista ajattelua. Palvelumuotoiluprojektin sisällä muotoilijalla on keskeinen rooli kaikkien sidosryhmien välillä toimivana koordinaattorina. (Mietinen 2011, 32.)

Ongelmanratkaisu sisältää ideoiden tuottamisen sekä analyysin ja karsinnan. Ideoiden tuottamista voidaan kuvata sanalla divergenssi (laajeneva) ja analyysiä sekä karsintaa sanalla konvergenssi (supistuva). Divergenssi vaiheeseen kuuluu lapsenomaisen mielikuvituksen käyttö ja asioiden vapaa yhdistely. Konvergenssi vaiheen perustana ovat tieto ja analyttinen päättely. Nämä kaksi lähestymistapaa tulee pitää erillään toisistaan ja peräkkäin käytettynä. Iteratiivisuus, divergenssi ja konvergenssi ovat palvelumuotoiluprosessin keskeisiä piirteitä. (Tuulaniemi 2011, 50.)

Yhteiskehittäminen on palvelumuotoilun keskeisiä elementtejä. Palvelun eri osapuolia osallistetaan palvelun kehittämiseen. Yhteiskehittämällä saadaan sitoutettua kaikki osapuolet sekä kehittämiseen että palvelun tuottamiseen. Palvelumuotoilun tulee antaa käyttökelpoiset menetelmät ja välineet yhteiseen kehittämiseen kaikille osapuolille. (Tuulaniemi 2011, 52)

Palvelumuotoiluprosessi on kuvattu Design Councilin (2020) tuplatimanttimalilla (kuva 6, s. 41), joka koostuu kahdesta divergenssin ja konvergenssin sisältämästä timantista. Ensimmäinen esittää löytämistä ja määrittelyä, toinen kehittämistä ja toimittamista.

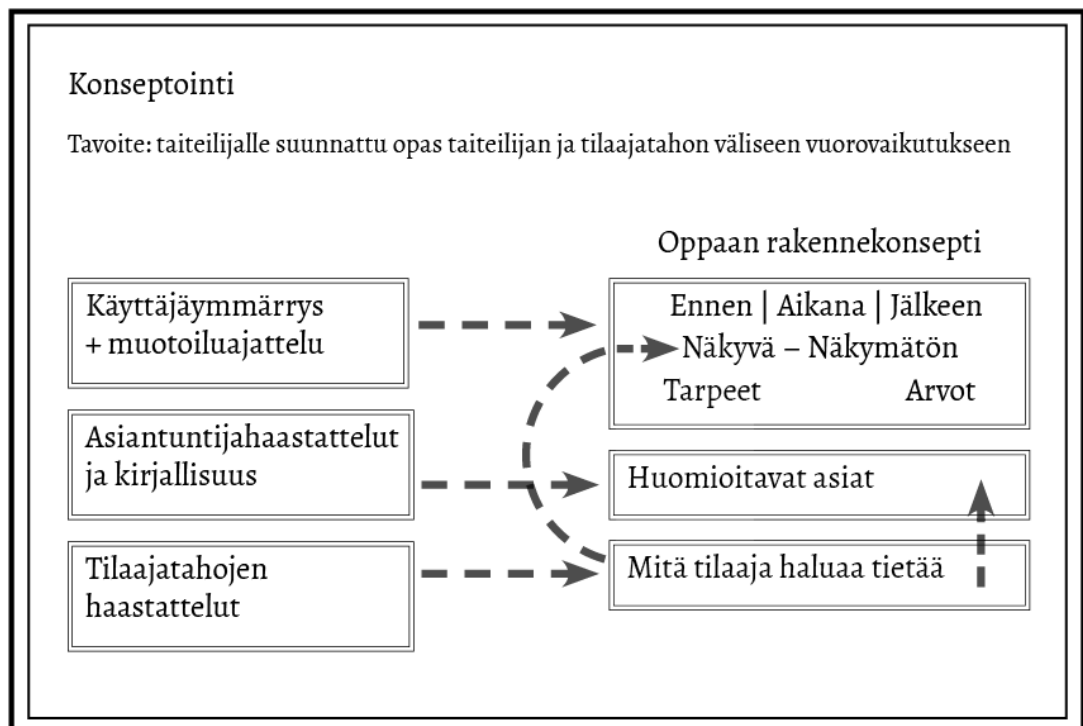
Kuva 6. Palvelumuotoilu-prosessi (Koponen 2020, Design Council 2020 mukaan)

Kuvassa on esitetty löytämisen ja määrittelyn sekä kehittämisen ja toimittamisen iteratiivinen luonne. Malli kiinnittää huomion palvelumuotoilu-prosessiin liittyvään sitouttamiseen ja johtamiseen. Muotoilun periaatteina ovat ihmiskeskeisyys, kommunikointi, yhteistyö ja yhteiskehittäminen sekä iteraatio. Muotoilun metodeja ovat havainnointi, haastattelut ja työpajat, eli tutkiminen, muotoilu ja rakentaminen. Opinnäytetyöhön liittyvässä palvelumuotoilu-prosessissa tämä on tarkoittanut tilaajahankkeessa tehtävää havainnointia, taiteilija-, asiantuntija- ja tilaajatahohaastatteluja sekä taiteilijoille järjestettyä työpajaa. Kuva esittää taiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen palvelumuotoilu-prosessin lähtökohtana ja haasteena. Yhteisen kielen ja oppaan puute sekä vahingolliset ajatusmallit ovat ratkaistavia asioita. Prosessin lopputuloksena

ovat apuvälineet tarpeiden sanallistamiseen ja tilaustyöprosessin hahmottamiseen sekä huomioitavien asioiden listaus. Opinnäytetyön sisältämä palvelumuotoiluprosessi katkeaa ennen toimitusvaihetta. Opinnäytetyön perusteella toteutettavan oppaan kehittämistä tapahtuu vielä opinnäytetyön palautuksen ja oppaan toimittamisen välissä.

4.1 Konseptointi

Konseptisuunnittelu yhdistää useita näkökulmia toisiinsa. Käyttäjäkeskeinen suunnittelu, laadullinen ja määrällinen tutkimustieto, luonnokset, kuvat ja mallit yhdistyvät. Konsepti ei vielä määritä palvelua kokonaisvaltaisesti, mutta esittää sen keskeiset ominaisuudet. Konseptin avulla pystytään kuvaamaan käyttäjien tarpeita. Tarpeista pystytään tekemään ymmärrettäviä ja ne voivat auttaa palvelun tuottajaa päätöksenteossa. Konseptoinnin avulla voidaan myös tutkia tulevaisuutta sekä tarkastella yrityksen brändiä ja tulevaa strategiaa. (Miettinen ym. 2011, 107.) Opinnäytetyöhön liittyvää konseptointi prosessia on kuvattu kuvassa 7. Se esittää tulevan oppaan rakennekonseptin ja kerätyn tiedon merkityksen konseptin syntyyn.

Kuva 7. Oppaan rakennekonseptin synty (Koponen 2020)

Konseptoinnin tavoitteena on ollut taiteilijalle suunnattu opas taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen. Konseptoinnissa käytettyä tietoa on kerätty käyttäjiltä, asiantuntijoilta ja tilaajatahoilta. Ymmärrystä on jäsennelty muotoiluajattelua käyttäen. Oppaan rakenne mukailee palvelumuotoilusta tuttua ajattelua tapahtumista ennen, aikana ja jälkeen palvelun tai projektin. Opas myös jakaa taiteilijan toimet tilaajalle näkyviin ja näkymättömiin toimiin, joka auttaa taiteilijaa omasta työstään viestimisessä sekä oman työn hinnoittelussa. Asiantuntija- ja tilaajatahohaastattelut sekä kirjallisuus muodostavat oppaan sisältöä taiteilijan tilaustyöprosessissa huomioitavista asioista.

4.2 Prototypointi

Opinnäytetyöprosessin aikaisessa prototypioinnissa on noudatettu Vaahtojärven (2011) esittämiä viittä ohjenuoraa palvelukonseptien prototypioinnille. Ohjenuorat ohjaavat haluttavan ja toimivan palvelun kehittämistä ja auttavat palvelukonseptin toteutettavuuden selvittämisessä. (Vaahtojärvi 2011, 139.)

Opinnäytetyön pohjalta tehtävän oppaan prototypointi jatkuu opinnäytetyön luovutuksen jälkeen.

Ohjenuora 1: Prototypointia varten ei ole yhtä ainoaa oikeaa menetelmää. Palvelut ovat keskenään hyvin erilaisia, tapahtuvat eri paikoissa ja kanavissa, voivat järjestäytyä maantieteellisesti tai olla hyvin vuorovaikutuksellisia. Eniten prototypointi tapaan vaikuttaa se, mitä on tarkoitus tutkia. Usein suunnittelu-prosessin alussa määritellyt suorituskykymittarit vaikuttavat prototypointimenetelmään, koska mittareihin tulee saada vastaus. Menetelmän valintaan vaikuttavat myös se, konkretisoidaanko kokonaisuutta vai osaa palvelusta ja onko mukana myös ajallinen ulottuvuus. (Vaahtojärvi 2011, 139.) Omaa suunnittelua ja tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset, joihin täytyy saada vastaus.

Ohjenuora 2: Intuitio ja keskustelu arviointimenetelminä – ei strukturoitua arviointia. Palvelusuunnittelussa pääpaino on asiakasryhmillä ja asiantuntijoilla sekä jopa intuitiolla. Kokemuksen perusteella osataan sanoa, miten jokin asia toimisi käytännössä. (Vaahtojärvi 2011, 140.) Olen tutkimuksen alusta lähtien keskustellut tutkimusaiheesta ja tulevan oppaan sisällöstä ja muodosta sekä kohderyhmän että asiakkaiden edustajien kanssa.

Ohjenuora 3: Ideat muodostuvat toteutettaviksi yhdessä sidosryhmien kanssa. Palvelun suunnitteluryhmä ei voi vetäytyä omaan kammioonsa pohtimaan ideoita ja ajatuksiaan. Palveluun liittyviä sidosryhmiä on osallistettava suunnitteluun mahdollisemman aikaisessa vaiheessa. Sidosryhmät voivat olla asiakkaita, työntekijöitä, palvelun loppukäyttäjiä tai muita asiantuntijoita. Suunnittelijoilla on harvoin kaikkea tarvittavaa tietoa palvelun suunnittelua varten. Sidosryhmien avulla ideat ja konseptit saadaan pyörimään toteutettavuuden tasolla. Etenkin monikanavaiset palvelut ja tuote-palvelujärjestelmät sisältävät usein monia toisistaan riippuvia prosesseja ja toimintoja. Isoissa organisaatioissa jokainen prosessi omaa yhden tai useamman oman asiantuntijansa. Tämän vuoksi on tärkeää, että nämä asiantuntijat tulevat mukaan pohtimaan konseptien ja palveluideoiden toteutettavuutta. Konseptien toteutettavuus varmistetaan sidosryhmien varhaisella ja jatkuvalla mukana ololla. (Vaahtojärvi 2011, 140.) Olen osallistanut sidosryhmiä hankkeen alusta alkaen ja näin varmistanut oppaan käyttöön oton.

Ohjenuora 4: Prototypointi alkaa heti matkan alusta. Sen tulisi olla mukana jo suunnitteluprosessin hyvin varhaisessa vaiheessa. Toki ensimmäiset prototyypit ovat hyvin keveitä, esimerkiksi nopeasti luonnosteltuja skenaarioita. Keveillä ja nopeilla prototyypeillä on kuitenkin mahdollista konkretisoida ideoita ja saada niille vastauksia. Konkretisoimalla ajatukset ne saadaan viestittyä sidosryhmille ja siten niitä on mahdollista arvioida. On oleellista aloittaa kevyesti tehden useita prototyyppejä ja osallistaa ihmisiä prosessiin mahdollisemman paljon. Prototypointi on helppo ja nopea keino saada idealle kommentteja ja vahvistuksia. Mitä varhaisemmassa vaiheessa ja mitä enemmän prototypointia tehdään, sitä helpompaa on varmistaa konseptin toimivuus pilotointia varten. Kuva parhaasta konseptista muodostuu vähitellen, pitkin matkaa, ideoita ja konsepteja arvioiden. (Vaahtojärvi 2011, 140–141.) Opasta on prototypioitu hankkeen alusta lähtien. Aluksi yksinkertaisella ideatasolla ja tiedon kertyessä keskustellen yksityiskohtaisemmin ideoista.

Ohjenuora 5: Palvelun lanseeraus ei päättää prototypointia. Palvelumuotoilun tulisi olla jatkuva prosessi. Mikään palvelu ei ole täysin valmis lanseerattaessa. Se kehittyy ja sitä tulisikin edelleen kehittää. Vasta palvelun ollessa markkinoilla paljastuu se, mitä mieltä asiakkaat, käyttäjät, työntekijät ja muut

sidosryhmät palvelusta ovat. Usein prototypointi päättyy palvelun lanseeraukseen, jonka jälkeen palvelua pyritään kehittämään eteenpäin erilaisilla mittareilla, kyselyillä tai muilla metodeilla. Prototypointi voisi kuitenkin vielä lanseerauksen jälkeen toimia samanlaisena haastattelutyökaluna, jollainen se oli palvelumuotoiluprosessin alkuvaiheessa. Siten käyttäjät ja asiakkaat voitaisiin saada kiinteämmin mukaan palvelun kehittämiseen. Näin palvelusta saataisiin monipuolisempia näkemyksiä ja kommentteja kuin mitä esimerkiksi pelkkiä kyselyitä käyttämällä on mahdollisuus saada. (Vaahtojärvi 2011, 141.) Ohje-nuora 5 on vaikeasti toteutettava, koska hanke johon opas tehdään loppuun pian hankkeen julkaisun jälkeen.

4.2.1 Prototypioinnin arviointi

Arvioidaan suunnitelmaa asiakaslähtöisyyden toteutumisen, toteutettavuuden ja taloudellisuuden, suunnittelun joustavuuden, ajankäytön, dokumentoinnin sekä suunnittelutyöhön osallistuneiden kokemusten, keskinäisen vuorovaikutuksen ja yhtenäisen näkemyksen saavuttamisen näkökulmasta.

4.2.2 Asiakaslähtöisyyden toteutuminen

Oppaan tilaajana on Xamkin TKI-hanke, mutta asiakkaina voidaan pitää taiteilijoita, joille opas on suunnattu. Asiakaslähtöisyys toteutuu taiteilijahaastattelujen ja taiteilijoille järjestetyn työpajan kautta. Toinen haastateltava ryhmä on taiteilijoiden toimintaan liittyvät sidosryhminä olevat organisaatiot. Organisaatioilta haetaan kokemuksia taiteilijoiden tarpeista, organisaatioiden tarpeiden sijaan. Organisaatioita osallistamalla synnytetään taidekentän sisälle keskustelua oppaan teemoista ja taataan oppaan käyttö sen julkaisun jälkeen ja opinnäytetyöprosessin päätyttyä. Haastateltuja sidosryhmiä ovat olleet Suomen Taiteilijaseura, Kaakon Taide, Taiteen edistämiskeskus, Taideyliopisto, Finnish Art Agency ja TAKU. Riskitekijä asiakaslähtöisyyden toteutumisessa on tiedon tulkinnessa.

4.2.3 Toteutettavuus ja taloudellisuus

Opas on toteutettavissa sekä ajan että materiaalisten resurssien puitteissa. Opas toteutetaan opinnäytetyönä. Opinnäytetyöaihe tarkentui syksyn 2019 aikana ja työskentelyprosessi päättyy keväällä 2020. Toteuttajalla ei ole muita

päällekkäisiä hankkeita kevään aikana. Taloudellisista kustannuksista vastaa työn tilaajataho. Kustannukset ovat pieniä ja niitä syntyy lähinnä matkakustannuksista Helsingin ja Kouvolan, tai muiden paikkakuntien välillä, joissa haastattelut tai työpajat sijaitsevat. Yksi kuluerä tulee olemaan oppaan painokulut. Painomäärää ei kuitenkaan ole vielä sovittu. Lisäksi kuluja tulee esimerkiksi työpajojen tila- ja materiaalikustannuksista.

4.2.4 Suunnittelun joustavuus

Suunnittelu on iteratiivista ja mukautuu uuteen tietoon. Suunnittelun seuraavat vaiheet tarkentuvat edellisen vaiheen päätyttyä. Ajallisesti ei ole mahdollista joustaa, vaan oppaan ja opinnäytetyön tulee valmistua kevään 2020 aikana TKI -hankkeen päättymisen vuoksi.

4.2.5 Suunnittelutyöhön osallistuneiden kokemukset, keskinäinen vuorovaikutus ja yhteisen näkemyksen saavuttaminen

Varsinaista suunnittelutyötä olen tehnyt vain minä opinnäytetyön tekijänä. Edistymistä ja valintoja on reflektoitu opinnäytetyöohjaajan kanssa. Tilaajatahoa on informoitu kehitysvaiheista ja tahon mielipiteitä on kuunneltu. Haastattelut taiteilijat, asiantuntijat ja tilaajatahot tulevat saamaan kiitokset opinnäytetyössä ja omat kappaleensa oppaasta. Ennen opinnäytetyön julkaisua heidän kanssaan tullaan keskustelemaan opinnäytetyön tavoista nostaa asioita esiin ja heidän omasta näkyvyydestään asiassa, jotta ketään ei tulla tahattomasti esittämään huonossa valossa. Haastattelujen yhteydessä on kerrottu, että haastatteluja ei tulla stilisoimaan sellaisenaan opinnäytetyöhön, vaan haastatteluista poimitaan tärkeät ja mielenkiintoiseksi koetut asiat.

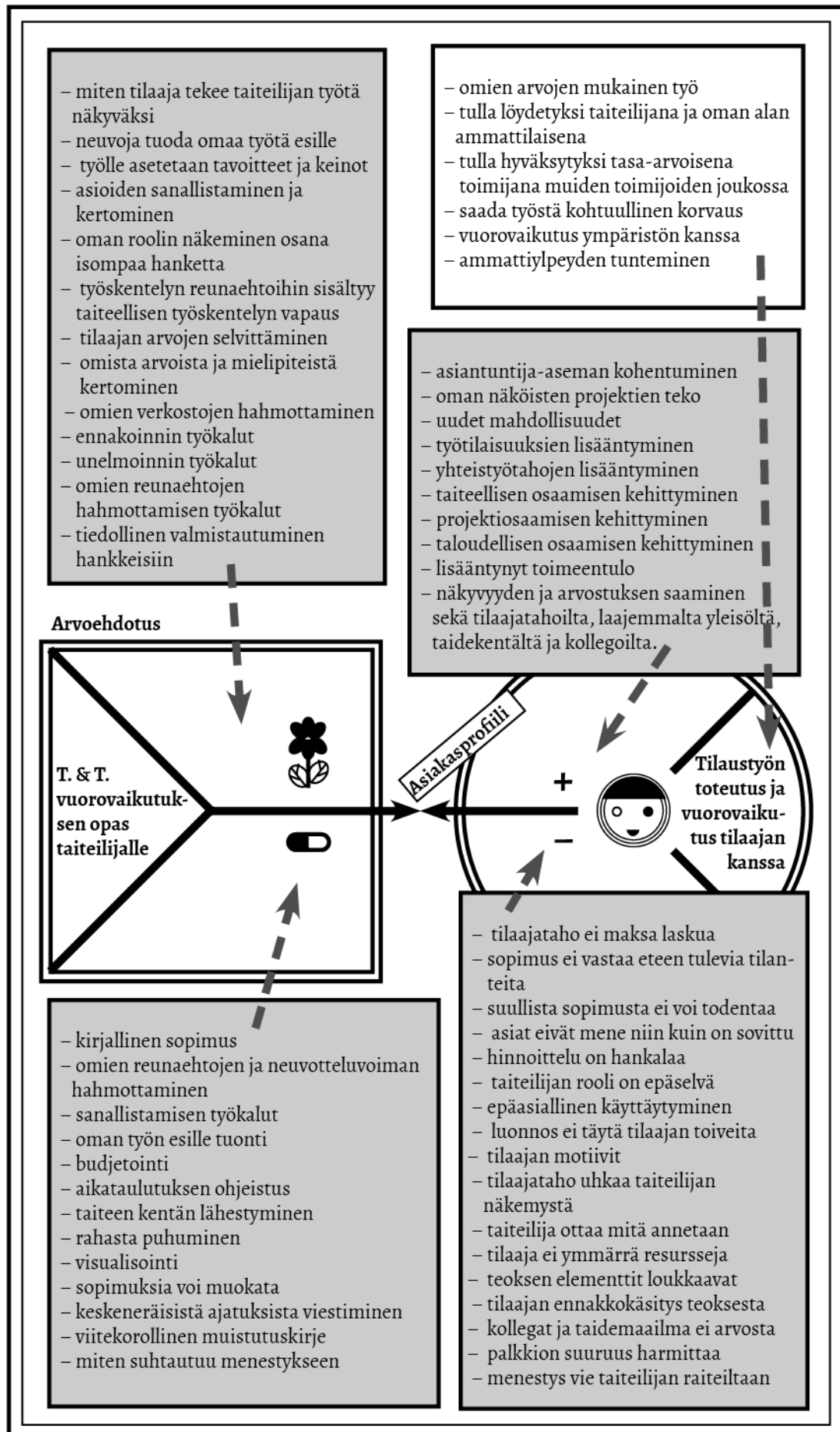
4.2.6 Arvoehdotuskartta

Arvoehdotuksia voi lähteä muodostamaan Arvoehdotuskartan (Value Proposition Canvas) avulla (kuva 8, s. 48). Kartta on jaettu kahteen osaan: asiakasprofiiliin (Customer Segment) ja arvoehdotukseen (Value Proposition). Tarkoituksena on löytää tai kehittää ne palvelun osat, jotka vastaavat asiakasprofiilin tarpeita. Lisäksi on tarkoitus hahmottaa ne palvelun osat, joihin keskitytään.

Asiakasprofiilin tekemisessä hahmotetaan asiakkaan työt (customer jobs): mitä asiakas haluaa palvelulla tehdä. Nämä tarpeet ovat sekä funktionaalisia että emotionaalisia ja sosiaalisia. Tämän jälkeen hahmotetaan, mitä kipupisteitä (pains), eli vältettäviä asioita, pelkoja ja haittoja asiakkaan töiden esteenä on sekä mitä hyötyjä (gains), eli haluttavia ominaisuuksia töiden onnistuessa syntyy ja miten asiakkaat mittaavat onnistumisia.

Arvokarttaa täyttäessä merkitään palvelut tai tuotteet (Products & Services), joille arvoehdotukset rakentuvat. Tämän lisäksi merkitään kivunlievittäjät (Pain Reliviers), jotka vähentävät tai poistavat kipupisteitä, joista asiakkaat välittävät sekä hyödyn luoajat (Gain Creators), jotka tuottavat, kehittävät ja maksimoivat hyötyjä ja tuloksia, joita asiakas odottaa ja haaveilee tai joista hän yllättyy positiivisesti. (Strategyzer 2018.)

Alla olevan arvokartan (kuva 8, s. 48) oikealle puolelle on listattu opinnäytetyön tutkimuksessa nousseita taiteilijan töitä, hyödynluoja ja kipupisteitä. Kuvan vasemmalla puolella on tuote, jolle arvoehdotus perustuu sekä hyödynluoja että kivunlievittäjät.

Kuva 8. Arvoehdotuskartta (Koponen 2020, Strategyzer 2018 mukaillen)

Taiteilijan (arvoehdotuskartan kontekstissa asiakkaan) työ on tilaustyön toteutus ja vuorovaikutus tilaajan kanssa. Sen alla olevia asiakkaan töitä ovat omien arvojen mukaisen työn tekeminen, tulla löydettyksi taiteilijana ja oman alan ammattilaisena, tulla hyväksytyksi tasa-arvoisena toimijana muiden toimijoiden joukossa, saada työstä kohtuullinen korvaus, vuorovaikutus ympäristön kanssa ja ammattiyhteistyön tunteminen.

Taiteilijan hyötyjä ovat oman asiantuntija-aseman kohentuminen, oman näköisten projektien teko, yhteistyön luomat uudet mahdollisuudet ja työtilaisuuksien lisääntyminen, yhteistyötahojen lisääntyminen, taiteellisen osaamisen kehittyminen, projektiosaamisen kehittyminen, taloudellisen osaamisen kehittyminen, lisääntynyt toimeentulo sekä näkyvyyden ja arvostuksen saaminen tilaajatahoilta, laajemmalla yleisöltä, taidekentältä ja kollegoilta.

Taiteilijan kipupisteitä ovat tilaajatahon laskun maksamatta jättäminen, sopimus ei vastaa eteen tulevia tilanteita, suullista sopimusta ei voi todentaa, asiat eivät mene niin kuin on sovittu, hinnoittelu on hankalaa, taiteilijan rooli on epäselvä tilaajaorganisaation jäsenille tai taiteilijan työlle ei anneta merkitystä ja arvoa, taiteilija kokee epäasiallista käyttäytymistä, taiteilijaa ei oteta viestinnässä huomioon, suunnitelmiin ei saa asiallista palautetta, luonnos ei täytä tilaajan toiveita, taiteilija ei allekirjoita tilaajan motiiveja, tuntuu että tilaajataho uhkaa taiteilijan omaa näkemystä, taiteilija ottaa mitä annetaan, tilaaja ei ymmärrä mitä resursseja tilausteoksen toteuttaminen vaatii, tilaajalla ei ole realistista näkemystä kuvataiteilijan työstä, tilaaja pitää joitain teoksen elementtejä loukkaavina, tilaajan ennakkokäsitys teoksesta ei vastaa todellisuutta, kollegat ja taidemaailma ei arvosta tilausteoksen luonnetta, palkkion suuruus harmittaa sekä menestys vie taiteilijan raiteiltaan.

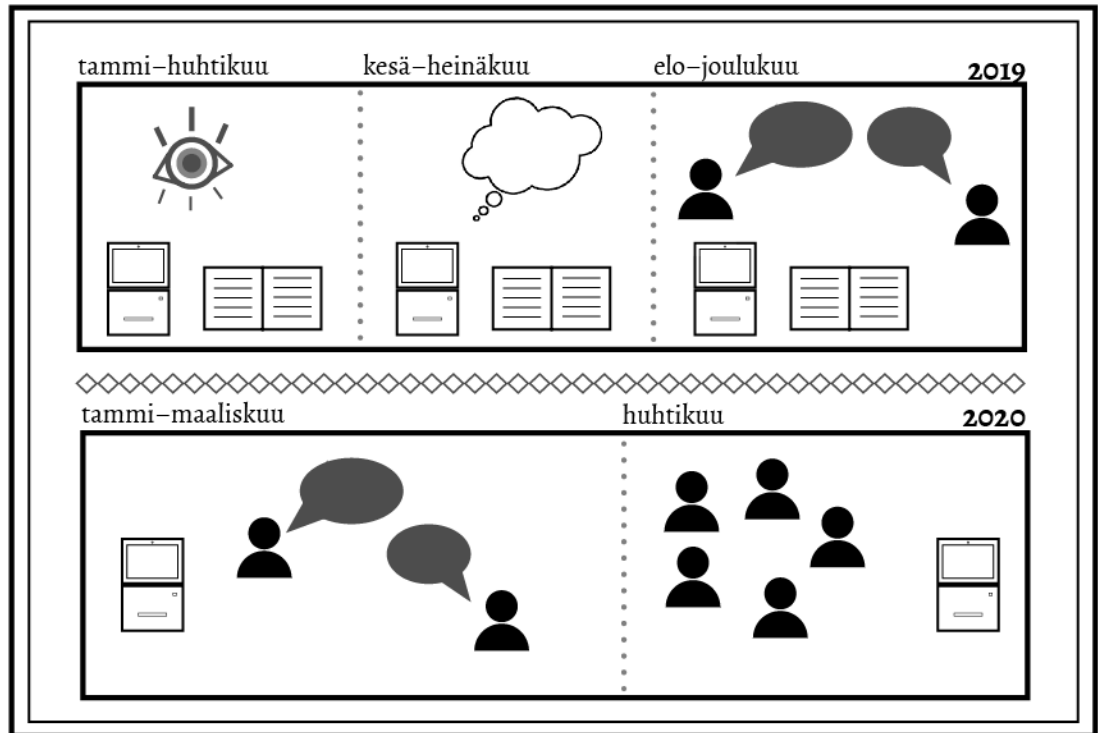
Arvoehdotus perustuu taiteilijalle suunnatun taiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen oppaan sisältämiin ohjeistuksiin ja työkaluihin. Hyödyn luojia ovat oppaan seuraavat ohjeistuksen aiheet ja työkalut: sen sopiminen, miten tilaaja tekee taiteilijan työtä näkyväksi omissa verkostoissaan, neuvoja tuoda omaa työtä esille, työlle asetetaan tavoitteet ja keinot, asioiden sanallistaminen ja kertominen, oman roolin näkeminen osana isompaa hanketta, työskentelyn reunaehtoihin sisältyy taiteellisen työskentelyn vapaus, tilaajan arvojen

selvittäminen, omista arvoista ja mielipiteistä kertominen, omien verkostojen hahmottaminen, ennakkoinnin työkalut, unelmoinnin työkalut, omien reunaehtojen hahmottamisen työkalut, sekä valmistautuminen hankkeisiin ja tiedon kerääminen tilaustyötyypistä.

Kivunlievittäjiä ovat seuraavat asiat ja työkalut: kirjallinen sopimus, työkaluja omien reunaehtojen ja neuvotteluvoiman hahmottamiseen, ohjeita asioiden, kuten oman työskentelyn, tarpeiden ja arvojen sanallistamiseen, neuvoja tuoda omaa työtä esille, työn budjetoinnin ja aikataulutuksen ohjeistus, keinoja tuoda esimerkiksi yhteisöissä syntyvä taide perinteisemmille taiteen kentille ja arvostuksen pariin, oman työn sanoittaminen selkeällä ja läpinäkyvällä logiikalla, rahasta puhuminen, oman työn visualisointi kertomisen apuna, sopimus on kirjaus sopimustahojen yhteistyöstä, sopimuksia voi muokata, viestiminen myös keskeneräisistä ajatuksista luonnosvaiheessa, viitekorollisen muistutuskirjeen lähettäminen sekä sen miettiminen, miten suhtautuu menestykseen ja miten sitä hyödyntää ja juhlii.

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -VAIHEET

Opinnäytetyöprosessi alkoi tutustuessani opinnäytetyön tilaajahanke Luovaan yritysgeneraattoriin vuoden 2019 alussa. Kevään 2019 aikana seurasin hankkeen kulkua ja hankkeessa toteutettuja työpajoja, jotka liittyivät kesällä 2019 Kouvolassa järjestettyihin asuntomessuihin ja sen oheiskohteisiin sekä oheiskohteissa toimiviin yrittäjiin. Keskusteluissa hankkeen parissa toimimisesta projektipäällikkö Anu Vainion kanssa nousi tarve tulkille luovien alojen edustajien ja bisnestahojen välille. Oma taustani kuvataidekentässä ja palvelumuotoiluopiskeluni tekivät minusta sopivan tällaisen roolin miettimiselle. Kevään aikana hankkeessa käydyissä keskusteluissa opinnäytetyön aihe muodostui luovan osaamisen myynnin ympärille. Opinnäytetyön aihe tarkentui laajemmasta luovan osaamisen myymisen kehittämisestä kuvataiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen tutkimiseen kesän 2019 aikana. Työskentelyn aikataulu on kuvattu alla (kuva 9, s.51).

Kuva 9. Työskentelyn aikataulu (Koponen 2020)

Tammi–toukokuussa 2019 tapahtui hankkeessa havainnointia ja tutkimussuunnitelman kirjoittamista. Kesä–heinäkuussa 2019 aihe kehittyi ja tarkentui taiteilijan ja tilaajatahon vuorovaikutukseen. Elokuusta vuoden loppuun toteutui taiteilija- ja asiantuntijahaastatteluja, jotka omalta osaltaan kehittivät tutkimusta kierros kierrokselta. Koko vuoden 2019 ajalle sijoittui aihealueeseen liittyvän teorian ja olemassa olevien oppaiden tutkimusta. Vuoden 2020 tammi- ja helmikuussa asiantuntija- ja taiteilijahaastattelut jatkuivat. Maaliskuussa haastateltiin myös muutamaa tilaajatahon edustajaa. Huhtikuun alussa taiteilijoille järjestettiin työpaja, jossa käytiin läpi tutkimusten tuloksia ja testattiin kehitettyjä työkalujen prototyypppejä tilaustyöprosessin sekä taiteilijan omien tarpeiden ja arvojen hahmottamiseen.

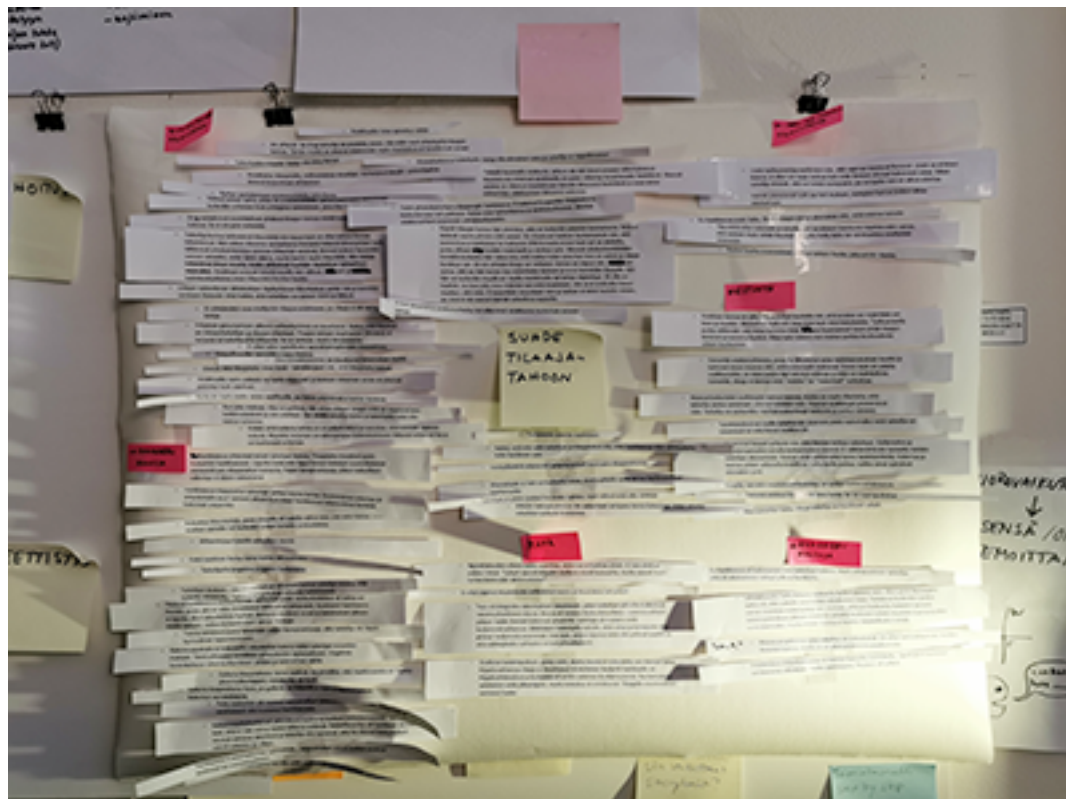
5.1 Haastattelut

Tutkimuskysymyksiin vastaamista varten kerättiin tietoa kerronnallisilla haastatteluilla. Haastattelujen lähtökohtana ovat kertomuksia hakevat kysymykset. Kertomusten kautta on mahdollista saada henkilökohtaista ja konkreettista tietoa haastateltavien tutkimusaihetta koskevista kokemuksista. Kertomusten avulla voidaan ymmärtää menneisyyttä, avata ihmisten identiteettejä ja suun-

nata toimintaa tulevaisuuteen. Kertomukset rakentavat asioiden välille kausaalisia ja temaattisia yhteyksiä. (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005, 175, 164.) Toisten henkilöiden kokemuksiin pääsee käsiksi tutkittavien kerronnan avulla. Kerronta syntyy dialogissa tutkittavan ja tutkijan välillä. Tutkittavan kokemuksele pyritään antamaan jaettava muoto sanallistamisen avulla. (Marttila 2014, 363–364.)

5.2 Taiteilijahaastattelut

Jokainen haastattelu on äänitetty haastateltavan luvalla. Haastattelut on purettu tekstiksi. Niitä ei ole stilisoitu suoraan, vaan niistä on poimittu opinnäytetyön aiheen kannalta merkityksellisiä asioita. Näin syntynyt materiaali on jaettu haastatteluista nousseiden teemojen mukaan samankaltaisiin ryhmiin (kuva 10). Haastattelujen kysymysrunko on nähtävissä liitteessä 1.

Kuva 10. Työskentelyä haastattelujen sisältöjen kanssa (Koponen 2020)

Näiden teemojen sisältä on tulkittu erilaisia suhtautumis- ja kokemustapoja tiilaajatahoo, viestintään ja taiteen tekemiseen.

5.2.1 Haastattelujen rakenne

Haastateltuihin taiteilijoihin otettiin yhteyttä joko sähköpostitse, puhelimitse tai messenger-viestipalvelun avulla. Yhteydenotossa kerrottiin tutkimusasetelmasta ja tutkimuksen tavoitteista sekä omasta taustastani. Haastattelutilanteiden ympäristönä toimi joko taiteilijan työhuone tai kahvila. Haastattelut alkoivat oman taustani sekä tutkimuksen taustan ja päämäärän kertaamisella. Tämä yleensä johti luontevaan keskusteluun tutkimuksen teemojen ympärillä. Taiteilijoilta kysyttiin tarkentavia kysymyksiä heidän koulutus- ja työhistoriansa ja siitä, miten he itse mieltävät taiteen tekemisensä ja suhteen tilaustöihin. Taiteilijoiden kertoessa omista tilaustyöprosesseistaan tehtiin tarkentavia kysymyksiä tutkimuksen vuorovaikutus ja eettisyys teemoihin liittyen ja asioiden merkityksestä juuri siinä kontekstissa.

Haastattelujen ja tutkimuksen teemat tarkentuivat kahden ensimmäisen taiteilijahaastattelun jälkeen. Ensimmäisissä haastatteluissa keskusteltiin myös laajemmin taiteen yhteiskunnallisesta asemasta ja lopuissa keskityttiin tarkemmin taiteilijan ja tilaajatahon keskinäiseen suhteeseen ja siihen vaikuttaviin tekijöihin. Ensimmäiset haastattelut olivat elo-syyskuussa 2019 ja loput haastattelut joulukuussa 2019–helmikuussa 2020.

5.2.2 Haastateltujen taiteilijoiden ominaisuudet

Haastateltuja taiteilijoita oli yhdeksän kappaletta. Taiteilijat edustivat kuvataiteen osa-alueita yhteisö- ja organisaatiotaiteilijoista, valokuva-, tila-, piirustus-, grafiikka- ja maalaustaiteeseen sekä performanssiin. Taiteilijoiden tilaustyökemukset vaihtelivat isoista julkisen taiteen hankkeista sote-hankkeisiin, ja yksittäisiin teoksiin tai muotokuvatilauksiin. Oletettu sukupuolijakauma oli neljä miestä ja viisi naista. Neljällä haastatellulla oli kuvataiteen ylempi korkeakoulututkinto, neljällä kuvataiteen alempi korkeakoulututkinto ja yhdellä vanha opistotason tutkinto ja sen lisäksi lisäkoulutuksia. Kaikki taiteilijat yhtä lukuun ottamatta olivat jäsenenä Suomen Taiteilijaseuran alaisessa kuvataiteen ammattijärjestössä. He olivat toimineet taiteen kentällä neljästä vuodesta kahteenkymmeneenkahdeksaan vuoteen. Taiteen kentällä toimimisen keston keskiarvo oli 11 vuotta. Taiteen kentällä toimiminen katsottiin alkaneeksi ammattiin valmistumisen jälkeen. Osalla taiteilijoilla tämä tarkoittaa AMK-tason tutkintoa, jonka

jälkeen he ovat vielä suorittaneet YAMK tai KuM tutkinnon. Taiteilijat olivat iältään kaksikymmentäyhdeksän – yli kuusikymmentä vuotta. Haastatelluista taiteilijoista vanhin ei kertonut tarkkaa ikäänsä. Ikänsä ilmoittaneiden taiteilijoiden keski-ikä oli kolmekymmentäviisi vuotta. Haastattelut kestivät keskimäärin 53 minuuttia, vaihdellen 33,55 minuutista 83 minuuttiin.

5.2.3 Taiteilijahaastatteluiden tulokset

Tilaajatahon oletukset ovat tuoneet ongelmia tilanteissa, joissa tilaaja on muodostanut oman ennakkokäsityksensä teoksesta, jota lopputulos ei vastaa tai teoksessa on elementtejä, joita tilaaja pitää jopa loukkaavina. Välillä tilaajilla tai taiteen yleisöllä voi olla vahvoja taiteilijastereotypioita, jotka eivät vastaa nykytaiteilijaa. Tämä estää syvemmän keskustelun taiteenteosta, koska näillä henkilöillä ei ole realistisia esimerkkejä taiteilijoista tai taiteen teon prosesseista. Tilaaja voi pyynnöillään lokeroida taiteilijan tiettyyn muottiin

Taiteilijat kokivat, että oman työn vaativuutta, kuvataiteen materiaalisuutta tai sitä, mitä työajan puitteissa voi tehdä, ei ymmärretä. Tilaajilla ei välttämättä ole käsitystä materiaalien hinnoista tai siitä, minkä laatuksia materiaalien tulisi olla. Joskus tilaaja voi myös silkkaa innostuneisuuttaan esittää mahdottomia vaatimuksia.

Yhteisötaiteen hankkeissa taiteilijan työntekoon vaikuttivat työympäristön ennakkoasenteet ja henkilöstölle tehty tiedotus hankkeen sisällöistä ja taiteilijan roolista. Henkilökunta ei välttämättä ymmärrä, mikä taiteilijan rooli yhteisössä on. Taiteilijan voi olla vaikea sovittaa omaa tekemistään ympäristön etukäteen tekemään aikatauluun ja rakenteisiin. Kuvataiteilijan tullessa taidemaailman ulkoiseen ympäristöön voidaan olettaa, että hän rakentaa jotain tyhjästä, eikä materiaaleille ole varattu rahaa. Tilaajalle voi myös olla epäselvää, miten suuria työpajoja yksi ihminen pystyy vetämään. Yhteisötaiteen hankkeista nousi myös esimerkki, missä tilaajatahoa edustava työntekijä koitti puuttua taiteilijan hallinnoiman budjetin käyttöön.

Taiteilijat olivat saaneet tilaustöitä avoimien hakujen, koulun tai suorien kontaktien kautta. Tilaustyöt ovat sisältäneet julkiset taiteen hankkeita, muotokuvia ja muita tilausteoksia. Muut tilausteokset sisälsivät tilauksia jostain tietystä

tilaajan haluamasta kuva-aihealueesta sekä tilauksia juuri taiteilijalle ominaisista teemoista ja kuvakielistä. Tilaustöiden saamista on edistänyt oman työn ja teosten esittely sekä valmius tehdä uusia teoksia vastaamaan tilaajan toiveita, esimerkiksi teoksen koon ja muodon suhteen.

Taiteilijahaastatteluissa tuli esiin yhdessä ääripäässä taiteilija, joka hahmottaa asiakkaaksi tilaustöiden tilaajien lisäksi työhuoneissa vierailijat, näyttelyissä kävijät, kuraattorit, apurahalautakunnat, näyttelytoimikunnat, jäsenlautakunnat sekä museot ja muut taidemaailman toimijat. Toisessa ääripäässä on taiteilija, joka koki mahdollisiksi asiakassuhteiksi vain teoksia ostavat tahot. Tämä viimeiseksi mainittu taiteilijatyyppe ei kokenut omaa työtä säätelevinä tekijöinä taidemaailman valtarakenteita tai apurahapolitiikkaa. Sama tyyppi kokee projektin rahoitusmuodon vaikuttavan suhteen laatuun. Palkkana maksettu korvaus vaikutti vähentävän taiteilijan kokemaa asiantuntijaroolia ja asiakassuhteen hahmottamista.

Taiteilijoilla voi olla vaikeuksia miellyttää sekä tilaajatahoa että asiakasta, jos nämä ovat kaksi eri tahoa. Yleisesti ottaen asenne tilaustöihin ja tilaajatahoihin vaikuttaa muuttuvan kokemuksen myötä.

Osa taiteilijoista näki teoksen syntyvän positiivisessa yhteistyössä tilaajatahon kanssa, kun osalle tilaajatahon mukana olo oli uhka omalle näkemykselle. Tilaajataho-käsitteen hahmottamisessa oli eroja. Osa mielsi mahdollisiksi tilaajiksi sekä yksityiset ihmiset kuin yritykset ja instituutiot.

Vähäisenä ryhmänä haastatteluissa ilmeni taiteilijatyyppe, joka korostaa taiteen tekemisessä tunnepohjaisuutta ja prosessia niin paljon, että ei usko sen sopivan tilaustöiden rakenteeseen. Tämä tyyppi koki yleisesti ottaen työtä etukäteen määrittävät rakenteet hankalana.

Eettisyyden teeman alla haastatteluista nousi erillisiä aihealueita. Näitä olivat oman työn takana seisominen, vuorovaikutus tilaajan kanssa, kollegiaalisuus ja korvauksen saaminen omasta työstä sekä taiteen rooli.

Haastateltujen mukaan oman työn ja teoksien takana pitää pystyä seisomaan tai niitä ei tuoda esille. ”Taiteilija tietää, milloin teos on valmis. Saman täytyy

tapahtua myös tilaustyössä, muuten se tuntuu huijaamiselta.” Oman työn kuvan toteuttamista pidettiin tärkeänä. Tilaajan toiveiden täyttämisestä ei koettu tulevan ammattieettisiä ongelmia, jos taiteilijalla on taiteellinen vapaus teosta tehdessä. Eettinen ristiriita tulisi vastaan tilanteessa, jossa taiteilija ei allekirjoittaisi tilaajatahon perimmäisiä motiiveja.

Ihanne vuorovaikutuksesta on dialogi, jossa kuunnellaan sekä pyritään ymmärtämään toista ja hänen näkökulmiaan. Lähtökohtana on, että kumpikaan osapuoli ei jyrää toista mielipiteillään. Tilanteissa, joissa tilaaja ottaa yhteyttä, koitettiin olla ilman ennakkokäsityksiä. Yhteydenpidossa pyrittiin olemaan kohteliaita ja hienotunteisia, prosessin edetessä tuttavallisempia. Vuorovaikutukseen vaikuttaa arvostuksen kokemus. Taiteilijoilla oli kokemuksia vähättelystä joidenkin ammattiryhmien edustajien suunnalta. Myös henkilökohtaisten kemioiden koettiin vaikuttavan vuorovaikutukseen ja arvostuksen tunteeseen. Taiteilijoiden koettiin kohtaavan paljon negatiivisia vuorovaikuttamisen kokemuksia ja tämän vuoksi heidän olevan tyytyväisiä pienistä hyvän kohtelun hetkistä.

Kuvataiteilijat eivät halunneet osallistua hankkeisiin, mitkä yleisesti polkisivat taiteilijoita tai olisivat haitallisia muiden työtilaisuuksia kohtaan. Yhteinen oikeuksien vaatiminen koettiin tärkeänä. Taiteilijat miettivät sitä, mihin hankkeisiin lähtevät mukaan ja kenen kanssa. Ihanne yhteistyökumppani on itseään vastaava arvopari. Apurahanmyöntäjien tulonlähteet tulivat myös puheeksi. Niitä ei välttämättä koettu eettisenä tai omaa arvopohjaa vastaavina. Tästä esimerkkinä olivat valtion myöntämien apurahojen rahoitus veikkausvoittorahoilla ja epätietoisuus säätiöiden tulonlähteistä ja voitoista.

Taiteen koettiin pyrkivän olemaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja sen koettiin kehittävän empatiaa sekä eläytymiskykyä sen kokijassa. Taiteen nähtiin vaikuttavan arvoihin ja toimivan kannanottona sekä aktivoivan ajattelua ja luovan toivoa. Lisäksi kuitenkin tiedostettiin se, että taiteilija itse ei voi etukäteen määrittää teoksen vaikutusta kokijaan. Kokemukseen vaikuttaa kokijan henkilöhistoria ja kokemuksen konteksti. Myöskään teosta ei koettua voivan suunnitella täysin etukäteen taiteellisen työn kokeellisen luonteen vuoksi. Taiteilijat myös miettivät taiteen tekemisen ekologiaa ja omaa oikeutta tuottaa uusia objekteja maailmaan. Koettiin tarpeellisena, että taiteen tekeminen heijastaa oman elämän mukaisia arvoja.

Viestinnän teeman alta nousevat tavat pitää yhteyttä tilaajatahon kanssa tilaustyön tekemisen aikana, viestinnän kipukohdat, taiteen ymmärtäminen ja taiteilijan näkyvyys.

Taiteilijat, joiden tilaajatahona oli yksityinen ihminen tai yritys, olivat ottaneet tavakseen lähettää kuvia tilaustyön edistymisestä. Tämä koettiin toimivaksi ja varmistavan yhteisten päämäärien toteutumisen, varsinkin silloin, kun tilaajaa ei tavattu henkilökohtaisesti työstä sovittaessa, vaan kommunikointi oli tapahtunut kirjallisesti. Usein tilausta sovittaessa käytössä on ollut referenssinä toimiva valmis teos. Tilaajilla voi kuitenkin olla paljonkin korjausehdotuksia. Tämä koettiin vuoropuheluna, jossa tulee muistaa missä asioissa täytyy pitää oma kanta.

Osa taiteilijoista olisi mieluiten tilaajatahoon yhteydessä välittäjätahon kautta koko hankkeen ajan. Tämä on esimerkiksi isommissa julkisissa hankkeissa ymmärrettävää ja jopa toivottavaa. Rehellisen palautteen saaminen tilaajataholta tai kohderyhmältä koettiin haastavaksi, jos taiteilija itse oli keräämässä palautetta. Palautteen keräämisessäkin olisi hyvä olla kolmas taho mukana.

Viestinnän kipukohdat syntyivät kokemuksista, joissa suunnitelmiin ei saatu asiallista palautetta. Osalla taiteilijoista oli kokemuksia haastavasta ja stressaavasta hankeviestinnästä, jossa syntyi kokemus, että taiteilijaa ei otettu huomioon. Kokemuksia oli myös epäasialliseksi koetusta käyttäytymisestä sekä työttelystä ja huutamisesta. Kipukohtia voivat tuottaa myös henkilökohtaiset kemiaat tai vaikutelma siitä, että kaikkea tietoa ei jaeta.

Taiteilijan työskennellessä työyhteisössä tai muussa organisaatiossa voi yhteisön jäsenille olla epäselvää, mitä taiteilija on tekemässä tai mikä hänen roolinsa on. Ongelmia syntyy, jos taiteilijan vastualueet ovat epäselvät tai ei tiedetä, kuka hankkeessa tekee päätökset. Erillisenä asiana nousi esiin vielä sopimuksiin liittyvät kipukohdat, joista ei saatu luotua toimivaa keskusteluyhteyttä.

Taiteen ymmärtäminen oli yksi haastatteluista noussut teema. Ymmärtämiseen liittyy viestintä ja viestinnän puute. Taiteilijoilla oli ymmärrys siitä, että taidepuhe ja taiteesta kirjoittaminen voi olla korkealentoista ja maallikolle vaikeasti ymmärrettävää. Ratkaisuksi ehdotettiin selkeää ja yksinkertaisempaa viestintää, jonka jälkeen viestinnän kohteen voi johdatella laajemman filosofisen, yhteiskunnallisen tai muun teeman äärelle. Taiteesta viestimiseen vaikutti myös se, että arvoista ja muista taiteeseen liittyvistä asioista keskustellaan niin paljon kollegojen kanssa. Nämä asiat voivat muuttua itsestään selvyyksiksi eikä tulla välttämättä ajatelleeksi, että niistä voisi viestiä myös muualle.

Omasta työstä viestimistä pidettiin osana taiteilijan työnkuvaa. Taiteilijan tunnettuus tietyllä alueella helpottaa hänen työskentelymahdollisuuksiaan ja lisää työtilaisuuksia. Huomiota saa omilla medioilla ja lehtien painoarvon koettiin vähentyneen. Sosiaalisen median viestinnässä kelpuutetaan huonompikin kuvan laatu ja viestintää voi tehdä matalalla kynnyksellä. Koettiin, että asiakkaan kanssa täytyy olla tekemisessä. Tärkeänä koettiin myös, että taiteilija tuntee paljon ihmisiä ja että hän on aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelija. Kuitenkin tälle vastakohtana olivat taiteilijat, jotka eivät halua itse olla näkyvissä. He kommunikoisivat mieluiten pelkän taiteen kautta tai käyttäen välittäjätahoa.

Rahoituksen teeman alta nousivat tahot, joista rahoitusta hankkeille on saatu sekä rahoituksen tai palkkion maksun ongelmat. Rahoitusta oli saatu kolmannelta osapuolelta hankerahoituksena. Tätä oli edeltänyt taiteilijan saapuminen hankkeeseen joko niin, että valmiit raamit ja rahoitus olivat jo valmiina tai niin, että taiteilija on solminut yhteistyösopimuksen tilaajatahon kanssa ja sen jälkeen hakenut itse rahoitusta. Hankkeita oli tehty myös korvauksetta toivoen, että saatu näkyvyys edesauttaisi tulevan rahoituksen saannissa. Monessa hankkeessa tilaaja toivoo taiteilijan omaavan y-tunnuksen ja laskuttavan työstään. Taiteilijat olivat kuitenkin saaneet korvauksia myös palkkana. Hinnoittelu koettiin varsinkin uran alussa hankalana ja hinnoitteluosaamisen puute saattoi jopa estää hankkeisiin hakeutumisen. Rahan puutteen asettamat rajoitukset työskentelylle voivat näkyä varastointitilan tai työhuoneen puutteena.

Haastateltavia taiteilijoita yhdisti fenomenologinen ajatus siitä, että taide syntyy teoksen ja kokijan vuorovaikutuksessa. Yleisön puutteen ei koettu vähen-

tävän taiteen arvoa, mutta taiteilijan tuli tiedostaa mitä on tekemässä ja minkälaisessa tilanteessa. Arvostuksen saanti koettiin kuitenkin tärkeänä työssä jakamiselle. Tärkeimpänä pidettiin omaa tyytyväisyyttä tekemiseen ja sitä, että se tuntuu omalta. Taiteilijana pyrittiin jatkuvaan kehitykseen, joka saatettiin yhdistää myös kehitykseen ihmisenä. Taiteen koettiin kuuluvan osaksi ihmisen hyvinvointia ja pidettiin tärkeänä, että itse arvostaa taidetta. Sitä, että taiteilija pystyy toimimaan usealla erilaisella tavalla, pidettiin hyvänä asiana. Monialaisissa hankkeissa työskennelleet taiteilijat kokivat työskentelyn tuoneen teoksiin uusia sisältöjä ja itselle uusia ajatuksia sekä muuttaneen työskentelytottumuksia tuoden työskentelyyn uutta rakennetta. Osalle taiteilijoista oman työn kuvittelu osana isompaa hanketta oli hankalaa ja ajatus yrittäjyydestä pelottava.

Laajempi tutkimusjoukko tai eri taustalla olevat taiteilijat olisivat voineet tuoda erilaisia vastauksia. Kipukohdiksi nousseista asioista olisi hedelmällistä selvittää tapahtumien kulku tarkemmin ja tutkia erilaisten työ- ja viestintäkulttuurien vaikutuksia kokemuksiin.

5.3 Asiantuntijahaastattelut

Asiantuntijahaastattelut kuvaavat vuorovaikutuksessa huomioitavien asioiden lisäksi taidekentän ominaisuuksia ja ohjeistuksia. Asiantuntijahaastatteluista nousseita asioita ovat kirjallisen sopimisen tärkeys, taiteilijan omien reunaehtojen ja neuvotteluvoiman hahmottaminen, asioiden ennakoiminen ja asioiden ääneen lausumisen tärkeys sekä viestinnän ja sen laadun tärkeys. Ennakoitavia asioita ovat tilaustyöhankeessa eteen tulevien ongelmien ja sattumusten lisäksi oma tapa suhtautua tapahtumiin ja tapa toimia niiden johdosta. Taiteilijalta vaaditaan sekä täsmällisyyttä että kärsivällisyyttä moniammatillisten hankkeiden aikatauluissa toimimiseen ja aikataulumuutoksiin reagoimiseen. Esimerkiksi julkisen taiteen hankkeissa taiteilija on vain osa isoa hanketta, jossa muilla hankkeiden edustajilla on todennäköisesti erilainen työkulttuuri kuin mihin taiteilija on omassa toiminnassaan tottunut. Sekä yhteisötaiteen että julkisen taiteen hankkeissa taiteilijalla tulisi olla yhdyshenkilö tilaajaorganisaation sisällä, joka tukee taiteilijaa työssään ja ylläpitää ajallaan pysyvää tie-

donvaihtoa. Erilaisten yhteisöllisten ja palvelumallisten taidehankkeiden arvottaminen verrattuna perinteisempiin hankkeisiin herätti keskustelua. Taiteilijan meritoituminen ja etabloituminen kaipaa päivitystä.

Asiantuntijahaastattelut tehtiin taiteilijan sidosryhmien edustajien kanssa. Heitä olivat Suomen Taiteilijaseuran viestintäpäällikkö Roosa Kuosmanen ja lakimies Aura Lehtonen, Taiteen edistämiskeskuksen välittäjätoiminnan läänintaiteilija Krista Petäjäjärvi, Kaakon Taiteen toiminnanjohtaja Anna Vilkuna, TAKUn toiminnanjohtaja Nea Leo sekä Laura Köönikkä, jota haastateltiin sekä hänen oman yrityksensä Finnis Art Agencyn edustajana että Taideyliopiston työelämän lehtorina. Asiantuntijahaastattelut tehtiin marraskuun 2019 ja helmikuun 2020 välisenä aikana. Haastattelut ovat alla haastattelujärjestyksessä. Haastattelujen kysymysrunko on nähtävissä liitteessä 1.

5.3.1 Taiteen edistämiskeskus

Kappale perustuu Taiteen edistämiskeskuksen välittäjätoiminnan läänin taiteilija Krista Petäjäjärven (2019) haastatteluun. Petäjäjärven haastattelu alkoi omalla alustuksellani opinnäytetyön aiheesta, tutkimuskysymyksistä, pehmeästä systeemisuunnittelusta, taiteilijan ja tilaajan yhteisen kielen löytämisestä, paradigman muutoksesta, yhteistyön mahdollisuuksien hahmottamisesta, taiteilijan ominaisuuksien käyttämisestä perinteisen taidetyön ulkopuolella sekä taiteilijan vanhoista toimeentulon malleista. Petäjäjärven vastaukset liittyvät taiteilijoiden tilaustöiden tekemiseen yleisesti ja erityisesti yhteisötaiteen hankkeisiin.

Petäjäjärven mukaan maailma lähenee taidetta hitaasti, mutta varmasti. Uusia mahdollisuuksia sijoittaa taide johonkin merkitykselliseen prosessiin avautuu, kuten vaikka taide tulevaisuuden ennakkoinnissa. Aloittaessaan läänintaiteilijana ja suunnitellessaan välittäjätoiminnan ohjelmaa hän toteutti selvityksen aiheesta pitäen työpajoja eri puolella Suomea. Työpajojen osallistujina oli sekä taiteen kentän toimijoita että muita toimijoita. Työpajoissa keskusteltiin mitä merkitystä taiteella voisi olla laajemmin. (Työpajojen sisällöstä lisää kappaleessa 5) Yksi työpajoissa esiin noussut asia oli tilaajan ja tilaustyön merkitys sekä reunaehdot. Tilaustöiden tekeminen ja sen mukanaan tuomat reunaehdot ovat tuttuja taiteen traditiossa. Se on ollut jollain lailla ristiriidatonta ja

osa taiteilijan praktiikkaa. Vielä ei tiedetä paljoa siitä, mitä ovat reunaehdot taiteen yhteisöjen tai asioiden kehittämisessä. On tärkeää, että työskentelyn reunaehtoihin ja raameihin sisältyy taiteellisen prosessin luomisen vapaus. Ilman sitä vapautta yhteistyöllä ei ole arvoa. Taiteelliseen prosessiin kuuluu ennakoimattomuus ja yllätyksellisyys.

Tilaustyön eettiset reunaehdot luodaan ennen työn aloittamista. Yhteistyön eettisyyden toteutumiselle on kaksi lähtökohtaa. Ensimmäisenä se, mitä sovi-taan ennen työn alkua kun reunaehdot luodaan. On molempien sopimuspuolien yhteinen asia, että reunaehdot ovat tunnistetut ja sovitut. Toisena lähtökohtana on sen tiedostaminen, onko tilaustyön tai tilaajatahon tarkoitus sellainen, mihin taiteilija haluaa sitoutua tai minkä hän kokee arvokkaaksi. Tehdäkseen hyvää työtä tulee taiteilijan haluta palvella tilaajayhteisöä, muutoin hän ei voi tehdä työtä tai ainakaan tehdä sitä hyvin.

Työ tulee mahdollistaa niin, että siihen mahtuu taiteen tekeminen ja se jokin, jonka taide tekee yhteisössä näkyväksi. Tilan luominen taiteelle on omanlaisensa havaitsemisen prosessi ja kamppailu. Yhteisöissä toimiessa tilan ottaminen on taiteilijan tietoisuuden, tavoitteiden ja lähtökohtien varassa, koska ympäristö ei ole taiteellinen tila itsessään. Näissä tapauksissa puhutaan inter-ventioista: taide tulee osaksi jotain, mitä se ei normaalisti ole.

Taiteilijoiden kokema altavastaajuuden tai alistamisen kokemus syntyy epäon-nistumisista. Taiteilija ei ole kyennyt raivaamaan tilaa taiteelle. Tilaa luodaan reunaehtojen ja sopimusten avulla ennen työn toteutumista, mutta konkreetti-sen työn aikana tilan saaminen on kiinni taiteilijan läsnäolosta ja kompetens-seista. Tulisi pystyä toteuttamaan jotain, joka sisältää ennakoimattomuuden ja taiteen mahdollisuuden. Luomisesta syntyy yhteisöä palveleva merkitykselli-syys. Tämä edellyttää taiteilijalta vahvuutta. Eteen voi tulla tilanteita, joissa yh-teisö ei tunnusta taiteilijan taiteilijuutta tai anna työlle merkitystä ja arvoa. Tai-teilijaidentiteetin ja ammattitaidon tulee olla niin vahva, että tällainen ei vaikuta työn tekoon. Yhteisön ei pidä joutua vahvistamaan taiteilijan roolia ja merki-tystä hänelle itselleen. Sen sijaan yhteisölle tulee antaa vapaus kokea taide ja taiteilija niin kuin he sen kokevat.

Uudenlaisen kysymyksen taiteen tilan mahdollistamisesta ja rajanvedosta luovat pitkät prosessit. Näitä syntyy esimerkiksi sote-puolella, jossa taiteilija voi toimia yhteisössä monia vuosia. Taiteen tekemisen kulttuuri ja sote-kulttuuri poikkeavat toisistaan. Vapaa taide syntyy itseohjautuvassa työssä ja sitä voi kuvailla uniikkina ja hetkellisenä. Taiteilijat ovat tottuneet johtamaan itseään, kun taas sote-kulttuuri ilmenee hiearkisena, määrämuotoisena ja toistuvana. Taiteen tulisi tuottaa sote-yhteisöön jotain sellaista, mitä yhteisö ei pysty tuottamaan omien normiensä kautta. Oppimistyö tästä suhteesta on kesken sekä taiteen että sote-puolen kentällä. Mitä tarkoittaa, kun taide ei ole vain hetkellistä vaan jotain, joka halutaan juurruttaa yhteisön rakenteisiin. Taide on muutosvoima ja siihen liittyy rehellisyys. Se luo taiteilijalle vastuuta taidekokemuksesta ja sen kontekstualisoimisesta niin, että se on totuuden mukainen. Vierailleva taiteilija jää prosessissa helposti yksin ollessaan mahdollisesti ainut oman ammattikuntansa edustaja.

Eettinen näkökulma liittyy myös taidetyön menetelmiin. Menetelmillä on paljon voimaa ja valtaa. Taiteilijan ei tulisi aloittaa sellaista, minkä sulkemiseen aika-ramit eivät riitä. Tämä liittyy ennakointiin ja huolenpitoon jokaisesta henkilöstä, joka on toiminnassa mukana. Taideprosessi elää ja saa suuntia ympäröivän yhteisön mukaan. Taiteilijalla tulisi olla yhteisössä tukihenkilö, joka tukee taiteilijaa hänen työssään ja jonka kanssa taiteilija voi keskustella siitä mitä hän näkee yhteisössä.

Eri taiteen menetelmät ja muodot tuottavat erilaisia eettisiä kysymyksiä. Osallisuuden määrä vaikuttaa eettisiin kysymyksiin. Onko ihminen vapaaehtoisesti osallisena taidetoiminnassa ja toteuttaako hän myös itse taidekokemusta. Taiteilijan tulee olla varautunut siihen, miten taide merkityksellistetään yhteisössä. Esimerkiksi työyhteisöissä on tietynlainen ryhmädynamiikka ja voi käydä niin, että korkeassa asemassa oleva henkilö pyrkii ilmoittamaan mitä kokemus merkitsi ryhmälle. Se on ikään kuin sisältäpäin tapahtuvaa prosessin eettistä hajottamista. Taiteilijan tulisi olla tietoinen tällaisesta mahdollisuudesta ja varautua siihen, jotta tilanteessa yhteisö voi yhdessä sopia mikä tapahtuman merkitys oli.

Kysymyksiini taiteilijoiden ja tilaajatahojen törmäyttämisestä, työmahdollisuuksista sekä uteliaisuuden ja tietynlaisen ajattelutavan opettamisesta, Petäjäjärvi

vastaa rakenteiden vielä olevan niin löyhiä, että ei ole mitään mihin kiinnittäytyä suoraan. Hän näkee, että taidekouluilla olisi tehtävää siinä, minkälaisiksi valmistuvat taiteilijat näkevät taidetyön mahdollisuudet ja taidetyön praktiikan. Toistaiseksi taiteilijat meritoituvat ja etabloituvat hyvin perinteisillä tavoilla, joissa taiteellisen työn arvo määräytyy aktiivisena osallistumisena tiettyihin näkymisen ja keskustelun paikkoihin. Yhteisöllinen toiminta voi tätä vasten näyttäytyä vastavoimana ja jopa rapauttavana elementtinä. Taiteilijan ammattitaito ja uskottavuus kiinnittyy taiteilijan omaan taiteilijabrändiin ja profiiliin. Ne vaikuttavat siihen, mitkä ovet taiteilijalle avautuvat ja sulkeutuvat. Yhteisöllinen toiminta voidaan nähdä uhkana perinteisemmälle taiteilijuuden rakentamiselle. Yhteisöissä toimiva taiteilija jää ilman niitä apurahoja ja residenssipaikkoja, joita traditionaalisemmin etabloitunut taiteilija saa. Se on Petäjäjärven mukaan ison muutoksen ja peiliin katsomisen paikka koko taidekentälle. Hänen mukaansa ilmiö on vahvan apurahajärjestelmämme tuottama ja suomalainen sekä pohjoismainen. Yhteisötaiteen kentällä on poikkeustapauksia, jotka ovat tuoneet yhteisöissä tuotetun taiteen perinteisille taiteen kentille. Tällöin yhteisötaide alkaa kasvattaa merkitystä, näkyvyyttä ja kiinnostusta. Tällaista osaaamista ja ymmärrystä tarvittaisiin lisää. Se antaa esimerkin siitä, että yhteisöissä tehtävä taide on mahdollista ja se voi kasvattaa taiteilijuutta sekä olla uskottava osa taiteilijan praktiikkaa. Yhteisöissä syntyvää taidetta kohtaan on ennakkoluuloja ja epätietoisuutta, koska sille ei ole näkyväksi tekemisen foorumia.

Petäjäjärven mukaan suuri osa yhteisöissä tapahtuvasta taiteesta tapahtuu taiteilijan omien verkostojen kautta. Matalan kynnyksen yhteisöt ovat usein sellaisia, jotka ovat meidän omissa verkostoissamme. Tuntemisen ja tuttuuden kautta syntyy luottamusta ja kiinnostusta. Usein tilauksen lähtökohtana on luottamus ihmiseen ja tarpeeksi kiinnostusta. Omille verkostoille pystytään avaamaan taiteen mahdollisuuksia.

Taiteilijan tulisi pystyä sanoittamaan oma arvonsa ja sen, mitä tilaaja tarvitsee. Silloin taidetyöstä voi muotoutua elinkeino. Jos taiteilija määrittää taiteen itseisarvoisena ja jättää taiteen tilaajalle tuottaman arvon vain tilaajan määriteltäväksi, ei se vielä muodosta elinkeinoa. Kyse on arvon ymmärtämisestä ja uskalluksesta sanoittaa sitä. Välittäjätahto voi avittaa taiteilijaa arvon sanallistamisessa. Arvon muodostuksen tulee olla läpinäkyvää ja eettisesti kestävä.

Taiteilijan ei tule tehdä ilmaista työtä, vaikka pilotoikin asioita. Business-kontekstissa pilottiprojektista saatava korvaus on esimerkiksi 50 prosenttia lopullisesta hinnasta tai vaihtoehtoisesti taiteilijalle maksetaan kuluja pilotoinnista ja kehittämisestä. Taiteen arvo tulee taiteen omasta kentästä. Taiteilijan tulee pystyä kiinnittymään taiteellisen työn arvoon, joka heijastuu taiteen omasta perinnöstä. Taiteilija ei voi esimerkiksi tehdä työtään sote-alan työntekijöiden tariffeilla. Hintataso on myös määrittelyä arvolle ja liittyy oman ammatin itsetuntoon.

5.3.2 Kaakon Taide

Kappaleessa kuvataan Kaakon Taiteen toiminnanjohtaja Anna Vilkun (2019) haastattelun sisältöä. Haastattelu alkaa omalla kuvauksellani tutkimusasetelmasta ja tilaajatahosta sekä kiinnostuksestani Kaakon Taiteen toiminnasta ja Itä–Kaakkois-Suomi näkökulmasta. Vilkun mukaan tilaaja–tuottaja vuoropuhelu on taiteen kontekstissa ylipäänsä hankala, jo sen takia, että vuoropuhelun osapuolten kielet eroavat toisistaan. Monesti on hyödyksi, jos projektissa on välittäjätaho mukana, minä Kaakon Taidekin välillä toimii. Tuoreimmissa esimerkkeissä Kaakon Taide toimi yhteistyökumppanina muraali-hankkeessa Lappeenrannan keskustassa sekä tuottajana Lasten- ja nuorten talon Sotepolku-hankkeen teosten toteuttamisessa. Sotepolku-hankkeessa luotiin taiteilijan toimintapolku: kenelle taidetta tarjotaan ja miten sekä mitä tarjouksen hyväksymisen jälkeen tapahtuu. Muraali-hankkeessa Kaakon Taide antoi sekä tilaajalle että taiteilijoille tarvittavaa apua ja tulkkausta. Kaakon Taide myös auttoi hankkeen tuottajaa ideahaun järjestämisessä ja välitti hankkeesta tietoa taiteilijoille sekä toimi välikätenä taiteilijoille maksettavien palkkioiden maksussa. Tärkeä osa tilauksen suunnittelua on tilaajan informoiminen siitä, mitä kaikkea tulee huomioida ja minkä suuruisia kustannukset tulevat olemaan. Muraalien tekemiseen liittyvät myös lupa-asiat, maalausprosessin keskin hahmottaminen, nosturien tai muiden apuvälineiden tarve ynnä muuta. Sotepolut-hanke osoitti sen miten hankalaa vuorovaikutus voi ajoittain olla, jos isolla tilaajaorganisaatiolla ei ole omaa taidekoordinaattoria. Hankkeessa oli kolme pilottia, joista ensimmäinen venyi puolesta vuodesta puoleentoista vuoteen vuorovaikutuksen ongelmien takia. Ongelmat johtuivat pääasiassa tiedon juuttumisesta organisaatiohiearkiaan. Ideahakua ei saatu käyntiin sen hyväk-

synnän saamisen viivästyttyä huomattavasti. Aikatauluongelmia toi myös kohderyhmän ja asukkaiden kuuleminen toteutettavista teoksista, koska kohderyhmää ei saatu kokoon alkuperäisessä aikataulussa. Hankkeen toteutus käynnistyi, kun tilaajaorganisaatio lopulta osoitti oman yhteyshenkilönsä hankkeelle. Omat ongelmansa olivat teosten toteuttamisen aikataulutuksen kohtaamat organisaation hiereysongelmat. Hankkeeseen valitut taiteilijat suhtautuivat prosessin venymiseen pitkämielisesti ja he pitivät kohdetta tärkeänä. Vilkuna huomauttaa, että välittäjän tapa informoida taiteilijoita vaikuttaa heidän tulkintoihinsa asioista.

Sopimusten tekeminen on oma asiansa erikseen. Kuvatun kaltaisissa kohteissa on tärkeää, että sopimukseen kirjataan mitä teoksille ei saa tehdä. Ongelmaksi muotoutuu se, miten tieto kulkeutuu sopimuksen tekijätaholta paikkaan, missä teokset ovat. Taiteilija tai välittäjä ei voi puuttua tilaajatahon sisäiseen tiedotukseen. Sopimusta tehdessä voi tehdä tiettäväksi sen, että sisäisen tiedotus olisi hyvä asia.

Taiteilijoilla on eri tasoisia kykyjä tehdä teosehdotuksia taidekilpailuihin. Muodollisesti hyvä voi pärjätä kilpailuissa paremmin kuin muutoin pätevämpi taiteilija. Taiteilijat tarvitsisivat enemmän koulutusta kilpailuehdotusten laatimisesta. Myös hinnoittelu ja rahasta puhuminen koetaan hankalaksi. Kaakon Taiteen Taide työelämässä -projektissa taiteilijoita valmennettiin tuottamaan palveluita yritykselle ja organisaatioille. Hankkeen taiteilijoille hinnoittelu ja omasta työstä puhuminen olivat vaikeimpia asioita. Omasta työstä puhumisen tulisi kuitenkin olla perustaito taidekirjoittamisen ohella. Hankkeessa haettiin taiteilijoiden omia vahvuuksia ja niihin uskomista. Taiteilijat harjoittelivat oman työn visualisointia, tarjouksen tekemistä ja oman osaamisen esille tuontia. Osaamisen esille tuonti ja sen hinnan asettaminen ovat kynnyskysymyksiä. Taiteilijoiden oman työskentelyn visuaalinen esiin tuominen oli kirjavaa. Vilkuna on huomannut, että harva visuaalisen taiteen edustaja käyttää visuaalisuutta apuna puhumisessaan. Yllätyksenä tuli taiteilijoiden kynnys myydä hankkeessa hiotuja palveluja, joista suurin osa oli kuitenkin testattu ja hyväksi havaittu. Taiteilijat saattavat kokea jotkut asiat taiteen tekemisessä paremmaksi kuin toiset. Palvelun myyminen jäi toiseksi, vaikka sille olisi hyvät edellytykset ja palvelut kehitettiin taiteilijoiden omista vahvuuksista käsin. Taiteen portinvartijat eivät ole ajan tasalla. Esimerkiksi kallis julkinen teos ei välttämättä ole hyvä, mutta

sitä kuitenkin arvostetaan cv:ssä enemmän kuin taiteilijan tekemää erinomaista palvelua. Ammatillista kehittymistä hankkeessa tapahtui joka tapauksessa ja kaikki taiteilijat pitivät osallistumisestaan tärkeänä. Hankkeen päätyttyä he asemoivat itsensä eri tavalla, näkivät omat vahvuutensa ja olivat oppineet puhumaan rahasta.

5.3.3 Suomen Taiteilijaseura

Haastattelin Suomen Taiteilijaseuran henkilöstöstä viestintäpäällikkö Rosa Kuosmasta ja lakimies Aura Lehtosta. Molemmat avaavat Suomen Taiteilijaseuraan kertynyttä kokemusta taiteilijan ja tilaajatahon suhteesta. Samalla he avaavat Suomen Taiteilijaseuran tekemää vaikuttamistyötä.

5.3.4 Viestintäpäällikön haastattelu

Kappale perustuu Suomen Taiteilijaseuran viestintäpäällikkö Rosa Kuosmanen (2020) haastatteluun. Haastattelu alkaa opinnäytetyön aihealueen ja tutkimusasetelman kuvauksella. Kuosmanen kertoo, että taiteilijoiden yhteydenotot Suomen Taiteilijaseuraan liittyvät taidetyön käytännön asioihin. Hän kokisi hyvänä, että työn eri aihealueista ilmestyisi käytännön oppaita. Suomen Taiteilijaseuran ja TAKU:n syksyllä 2019 tekemässä palkkiokyselyssä tuli ilmi, että monella tilaajalla on oletus, että taiteilija saa työstään korvauksen muualta tai työskentelee apurahalla. Tilaaja ei välttämättä tule ajatelleeksi, että erillisistä työtehtävistä tulee maksaa erikseen. Nämä oletukset vaihtelevat paljon ja riippuvat siitä, miten kokenut tilaaja on tilaamaan taidetta ja työskentelemään taiteilijoiden kanssa sekä miten hän ymmärtää toiminnan laadun ja toimeentulon muodot. Kyselyssä ilmeni suuria vaihteluita palkkioiden maksussa. Monilla taiteilijoilla on sopimuksia tehdessä hankaluuksia pitää omista ehdoistaan kiinni. Suomen Taiteilijaseuralla on sopimuspohjia taiteilijoiden käyttöön, joissa on kirjattu asiat, joita taiteilijan tulisi ottaa huomioon. Se toimii esimerkkinä myös tilaajille, jotka eivät ole niin kokeneita tilaamaan teoksia tai työskentelemään taiteilijoiden kanssa.

Suomen Taiteilijaseurassa on juuri päivitetty Prosenttiperiaatteen käsikirjaa. Käsikirjassa on oma osuutensa taiteilijoille sekä tilaajille ja siinä on julkaistuna mallisopimuspohjia. Kirja on hyödyllinen taiteilijoille, jotka tekevät ensimmäistä julkista teostaan, eivätkä vielä omaa neuvottelukokemusta tai itsevarmuutta

omasta asemasta. Opas toimii myös tilaajatahojen kouluttamisessa. Heille pyritään selventämään, että taiteilija rinnastuu muihin alihankkijoihin, jotka eivät myöskään anna erikoisosaamistaan ilmaiseksi. Kuosmanen uskoo, että kun julkisen taiteen tilaaminen yleistyy, niin myös hyvät käytännötkin yleistyvät. Suomen Taiteilijaseuralla on lisäksi taidekilpailusäännöt, joiden puitteisiin ei hyväksytä villejä kilpailuja, joissa taiteilijan etua ei huomioida.

Suomen Taiteilijaseuraan tulee taiteilijoiden kyselyjä palkkiosuosituksista. Taiteilijaseura ei voi antaa suoria suosituksia kilpailulainsäädännöllisten esteiden vuoksi. Asiaa kehitetään palkkiokyselyn myötä. Suomen hallituksen uudessa hallitusohjelmassa on kirjaus kilpailulainsäädännön säätämisestä niin, että taidealoille voisi muodostaa minimikorvaukset. Tilanteeseen on siis mahdollisesti tulossa muutos. Tutkittua tietoa voi kuitenkin julkaista ennen lainsäädännön muuttumista. Ongelma kyselyssä esiin tulleissa palkkioissa on, että ne ovat niin alhaisia, että taiteilijoiden ei toivota käyttävän niitä esimerkkeinään. Palkkiot ja palkkiopyynnöt ovat iso ja hankala osa vuorovaikutuksessa, koska ei ole suosituksia mihin nojata suoraan.

Suomen Taiteilijaseuran museoiden näyttelypalkkio-hankkeessa pyritään vaikinnuttamaan museoiden korvauksia. Hankkeessa on havaittu, että museoilla on erilaisia käsityksiä siitä, mitä taiteilijalle tulisi maksaa. Toki ymmärrettävästi esimerkiksi Helsingin Taidemuseo HAM:issa on erilaiset palkkiot kuin maakuntien museoilla erilaisten budjettien johdosta. Joillain tahoilla voi olla ajatuksena, että he mieluummin maksavat vähän kuin ei ollenkaan, vaikka korvaukset eivät yltäisi kohtuulliselle tasolle. Suomen Taiteilijaseura pyrkii yhtenäistämään näitä korvauskäytäntöjä. Hyvien esimerkkien toivotaan vaikuttavan muidenkin museoiden korvauskäytäntöihin. Toiveena on, että taiteilijan ei tarvitsisi joka kerta tilannekohtaisesti neuvotella omaa korvaustaan.

Suomen Taiteilijaseuran lakimiehelle tulee paljon kyselyjä y-tunnuksen hankkimisesta. Monet taiteilijat yrittävät pysytellä alv:n ulkopuolella. Isoissa hankkeissa osallistuvalta taiteilijalta kuitenkin edellytetään y-tunnusta. Sen kuulosaminen suureellisemmalta kuin mitä se onkaan voi johtua taiteilijoiden koulutuksen puutteesta. Jos taiteilija haluaa toimia ammattitaiteilijana isommissa hankkeissa, on y-tunnus tarpeellinen ja jopa yrittäjäyys voi olla hyödyllistä.

Monissa sopimustilanteissa taiteilijan näkökulmasta tilaaja voi olla valta-asetelmassa. Taiteilija voi pelätä työtilaisuuden menettämistä, jos hän ei suostu sopimusehtoihin. Tilaaja ei saisi käyttää tilannetta hyväkseen. Suomen Taiteilijaseuran lakimies ratkoo näitä tilanteita: epäselviä tilanteita tai tilanteita, joissa tilaaja yrittää jotenkin polkea taiteilijan oikeuksia. Lakimies myös lukee sopimuksia ennen kuin taiteilija allekirjoittaa sen. Ongelmia on tullut myös tilanteissa, joissa teoksen toteuttaminen tai toimittaminen on myöhästynyt syystä tai toisesta.

Eettisyyden näkökulmasta nousee esiin kilpailutilanteet ja taiteilijan valinta hankkeeseen. Suomen Taiteilijaseurassa ollaan uudistamassa kilpailusääntöjä. Yksi osa uudistusta on kilpailun jyrin työskentelyn eettisyyden varmentaminen. On tilanteita, varsinkin pienemmillä paikkakunnilla, joissa on aina sama ryhmä ihmisiä, jotka päättävät kaikki kaupungin julkiset taidehankinnat. Se johtaa hankintojen kasaantumiseen samoille taiteilijoille. Nämä ovat isoja eettisiä kysymyksiä, joita kilpailulainsäädännöllä pyritään käsittelemään. Suomen Taiteilijaseura edellyttää, että jyryssä on aina taiteilijajäseniä, esimerkiksi pelkän kaupungin virkamiehistön sijaan. Päätöksien taustalle halutaan vertaisarviointia. Loppujen lopuksi asiaa on hankala todentaa. Päätösten taustalla voi aina olla kytköksiä ja kyse on mielipideasioista.

Toisena eettisyyden näkökulmana keskustelimme kestävyysajattelusta, jonka toin esiin taiteilijahaastatteluista nousseena asiana. Julkisen taiteen hankkeissa puhutaan julkisten taideteosten elinkaariajattelusta. Kuosmanen toivoo ei niin perinteisten julkisten taideteosten toteuttamisen yleistyvän, kuten väliaikaiset teokset tai vaikkapa äänitaide. Julkinen taide voi olla muutakin kuin sata vuotinen monumentti. Kierrätysmateriaalit ja ympäristön huomioiminen eivät ole uusia asioita taidekentässä, mutta julkisen taiteen puolella ne eivät vielä näy niin paljoa. Kestävyysajattelu voi tosin näkyä välillisesti energiaa kuluttavien tai jatkuvaa sähköä vaativien teosten, kuten valoteoksien vähenemisessä.

Toinen näkökulma kestävyysajatteluun on keskustelu sijoitusten läpinäkyvyydestä ja taideinstituutioiden kytköksistä fossiiliyhtiöihin ja näiden kytkösten purkamistarpeista. Samanlainen ajattelu voi näkyä joidenkin taiteilijoiden yhteistyökumppaneiden valinnassa.

5.3.5 Lakimiehen haastattelu.

Kappale perustuu Suomen Taiteilijaseuran lakimies Aura Lehtosen (2020) haastatteluun. Haastattelu alkaa kertomuksellani omasta taustastani ja laadullisen tutkimisen ominaisuuksista, taiteilijan näkökulmasta ja palvelumuotoilun käyttäjäkeskeisestä näkökulmasta sekä omasta ennakoasenteesta taiteilijasta altavastaajana vuorovaikutustilanteissa, koska muilla tahoilla on valmiimmat rakenteet omassa toiminnassaan.

Lehtonen kertoo saavansa eniten yhteydenottoja Suomen Taiteilijaseuran jäsenjärjestöjen jäsenistöstä Kuvanveistäjäliiton ja Muu ry:n jäseniltä, mutta yhteydenottoja tulee tasaisesti myös Suomen Taidegraafikoiden, Valokuvataiteilijoiden liiton ja Taidemaalari liiton jäseniltä. Kahdeksankymmentä prosenttia tapauksista, joista otetaan yhteyttä ovat niitä, joissa jokin on epäonnistunut. Usein on niin, että sopimus ei vastaa eteen tulleita tilanteita tai on tehty suullinen sopimus, jonka jälkeen käytäntö ei vastaakaan sovittua. Suullinen sopimus on yhtä pätevä kuin kirjallinen sopimus, mutta käytännössä sitä ei voi näyttää ja se menettää todistusvoimansa. Se johtaa taiteilijan heikomman aseman huononemiseen entisestään. Pääsääntöisesti tilaustilanteita sopiessa tilaaja toimittaa sopimuksen. Lehtonen pyrkii rohkaisemaan taiteilijoita pyytämään sopimukseen muokkauksia ja tekemään kirjallisia sopimuksia. Hän toivoo, että taiteilijat toimittaisivat sopimuksen hänen tarkastettavakseen. Suomen Taiteilijaseuran lakimiehen tuki antaa taiteilijalle rohkeutta muokata sopimusehtoja.

Asioita mihin sopimuksissa ei olla osattu varautua ovat myöhästymistilanteet tai budjetin muutokset. On myös tapauksia, joissa teos tilataan urakkakohteen tiettyyn sijaintiin, mutta loppujen lopuksi teos sijoitetaan toisaalle. Tämä tieto voi tulla taiteilijalle vasta hankkeen loppupuolella, vaikka sen vaikutus teokseen voi olla suuri. Esimerkiksi rakenteita ja kiinnityksiä voidaan joutua miettimään uudestaan. Tämä voi lisätä kustannuksia ja vastuuta muutoksista ollaan lähtökohtaisesti vierittämässä taiteilijalle.

Kuntien taidetilauksissa voi tulla ongelmia siitä, että aina ei tiedetä, kenellä on kompetenssi tehdä lopullinen tilaus. Esimerkkinä tilanne, jossa kunnan arviointiryhmä tekee suoratilauksen yksittäiseltä taiteilijalta ja hyväksyy hänen esittämänsä luonnoksen. Tämän jälkeen käy ilmi, että arviointiryhmällä ei ole ollut päätäntävaltaa asiassa ja asia jumittuu byrokratian koneistoon. Tilausta varten tarvittaisiin kunnan valtuuston poliittinen päätös, jota ei loppujen lopuksi tule. Esimerkkinä ovat myös kunnan rakennusyksiköt, jotka voivat päätäntävallallaan pyörtää arviointiryhmän päätöksen. Taiteilijoille tulisi kertoa avoimemmin eri tahojen asemasta projekteissa.

Käytännön ongelmia tulee myös tilanteissa, joissa teos valmistuu ennakoitua aikaisemmin ja on epäselvyys siitä, kuka vastaa teoksen säilömisestä. Ison teoksen kuljetus voi myös aiheuttaa ongelmia, jos siitä ei olla sovittu jo sopimusvaiheessa. Tilanteet voivat tulla ajankohtaiseksi vasta vuosi tai vuosia sopimuksen tekemisen jälkeen. Tällöin tilaaja voi vain ilmoittaa kuljetuksen olevan taiteilijan vastuulla. Silloin syntyvät kustannukset sisältyvät aiemmin sovittuun budjettiin pienentäen taiteilijan palkkiota.

Riitoja syntyy tilanteissa, joissa luonnokselle on annettu määritelmät, jotka luonnos taiteilijan mielestä täyttää, mutta tilaajan mielestä se ei vastaa sovitua. Silloin tilaaja voi ilmoittaa, että tilausta ei synny, eikä taiteilija ymmärrä päätöksen perusteita. Taiteilijoiden aiheesta otetuissa yhteydenotoissa ilmenee epätietoisuudesta nouseva mielipaha. Tilaaja ei ole antanut mahdollisuutta korjata luonnosta tai ei ole antanut ohjeita korjaamista varten, eikä seuraavaakaan luonnosta ole hyväksytty.

Teoksen toteutuksen jälkeen syntyviä ongelmia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa tilaaja siirtää teosta ilmoittamatta siitä taiteilijalle. Syntyy turhaa mielipahaa, jos tieto siirrosta tulee taiteilijalle jostain toista kautta. Asia liittyy vuorovaikutukseen ja viestintään. Osoittaisi arvostusta taiteilijoiden työtä kohtaan, jos tilaaja ilmoittaisi taiteilijalle teoksen siirrosta ja sen aikatulusta. Taiteilijan kokemus arvostuksen puutteesta voi syntyä pienistä asioista, mitä hänelle ei kerrota.

Lehtosen nähtäväksi tulee sopimuksia, joita hän ei suosittele taiteilijan hyväksyvän. Sopimuksessa kaikki vastuu voi olla taiteilijalla ja kaikki oikeudet tilaajalla. Useimmiten näitä sopimuksia on pystytty muokkaamaan. Usein sopimusten tällaiset sisällöt ovat syntyneet tilaajan ajattelemattomuudesta tai esimerkiksi siitä, että tilaajan sopimus pohja on peräisin rakennuspuolen urakkakohteista. Tekijänoikeudet ovat aihealue, jossa tilaaja voi sopimuksissa tavan vuoksi pyrkiä ottamaan itselleen kaikki oikeudet, vaikka ei välttämättä tekisi niillä mitään. Asia kytkeytyy kysymykseen taiteilijoiden suureen ilmaistyn määrään. Suomen Taiteilijaseuran ja TAKU:n syksynä 2019 tehdyn selvityksen mukaan toimeksiantosuhteissa maksetuissa palkkioissa oli nollatulosta. Työtä oli tehty myös lounasta tai matkakuluja vastaan. On vaikea eritellä asian syyseuraussuhteita. Pienemmillä tilaajina toimivilla kulttuuritoimijoilla ei välttämättä edes ole rahaa. Sama ongelma ilmenee myös muilla kulttuurinaloilla kuin kuvataiteilla. Ilmaista työtä tehdään ja se on moraalisesti arveluttavaa molemmilta osapuolilta sekä tilaajatahon että taiteilijan osalta. Ei tiedetä, onko näissä tilanteissa palkkiota ehdotettu ja todettu, että rahaa ei ole vai onko tilanteeseen tyydytty ilman, että palkkiota on edes ehdotettu.

Taiteelle on vaikea asettaa euromääräistä arvoa sen mukaan, kuinka paljon se tuottaa hyvinvointia ja viihtyvyyttä. Siitä johtuen, myös taiteesta maksaminen ei ole selvää, vaan enemmänkin tilaajan asenteesta ja arvomaailmasta kiinni. Sote-puolella on olemassa nousevia käytäntöjä, joiden toivotaan leviävän myös muille kentille.

Yksi eettisesti arveluttava asia on tilaajien taiteilijoille asettama vaatimus y-tunnuksesta ja laskujen kirjoittamisesta tilanteissa, joissa olisi mahdollista maksaa korvaus palkkaan rinnastettavasti toimeksiantosuhteessa verokorttia käyttäen. Tilaajat kieltäytyvät palkanmaksusta kategorisesti, jolloin taiteilijalle jää ainoastaan vaihtoehdot ottaa työ vastaan ja hankkia y-tunnus tai olla vastaanottamatta työtä. Tämä koskee taiteilijoita, jotka eivät tee tilaustöitä vakiintuneesti vaan vain yksittäisiä töitä. Y-tunnuksen hankkiminen voi heidän kohdallaan esimerkiksi johtaa tilanteeseen, jossa he eivät enää saa työttömyyskorvausta.

Taiteilijan reunaehtojen ja omien taiteellisten näkemysten toteuttamiseksi tarvitaan taiteilijan ja tilaajan molemmien puoleista luottamusta keskinäiseen arvostukseen ja ammattitaitoon. Taiteilijalla voi olla ennakkoasenteita omien oikeuksiensa polkemisesta tilaajan taholta, mutta se ei välttämättä pidä paikkaansa. Suomen Taiteilijaseura edunvalvojana pyrkii vakiinnuttamaan hyviä toimimisen käytäntöjä, joista yksi on avoimuus tilaussuhteissa, tiedottaminen ja taiteilijan mukana olo tarpeeksi varhaisessa vaiheessa taiteen ollessa osana isompaa projektia. Se on pehmeää vaikuttamistyötä konkreettisten tapausten sijaan. Epäluottamusta voi aiheuttaa tilaajatahon ja taiteilijan keskenään erilaisten kielten luoma kommunikaatiomuuri.

Tilaajatahot eivät aina ymmärrä syitä taidekilpailujen pituuden keston. Esi-merkiksi kolmen kuukauden kilpailuaika voidaan kokea kohtuuttomana nopean suunnittelun projekteissa. Suomen Taiteilijaseuran perustelu kolmen kuukauden pituudelle on, että siinä ajassa ennättää saamaan useita laadukkaita teosehdotuksia usealta taiteilijalta. Kilpailut voivat kestää myös puoli vuotta tai vuoden. Tilaajille pyritään kertomaan, että kilpailuehdotuksen luonnostelu on prosessin isoin ja tärkein vaihe. Aika on asia, missä taiteilijoiden ja tilaajatahojen näkökulmat eroavat toisistaan.

Lehtonen saa taiteilijoiden yhteydenottoja sopimusasioiden lisäksi verotuksesta, laskutuksesta ja työttömyysasioista. Laskutusasioissa on kyse tilanteista, joissa tilaaja ei ole maksanut saamaansa laskua ja taiteilijan on vaikeaa lähettää muistutuskirjeitä ja laskea viivästyskorkoa. Lain mukaan maksamattomaan laskuun saa lisätä viivästyskoron, mutta se on monelle taiteilijalle kaukainen ajatus. Kyseessä voi olla tilaustyön laskutuksen lisäksi esimerkiksi asiantuntijapuheenvuoroihin liittyvät palkkiot tai taiteilijan toiminen asiantuntijana tai koordinaattorina jossain hankkeessa.

Suomen Taiteilijaseura ei voi antaa palkkiosuosituksia kilpailulainsäädännön vuoksi. Lehtonen ohjeistaa miettimään työn korvausta sen mukaan, miten monta tuntia projektiin kuluu ja sellaisen tuntihinnan, joka ei jää harmittaan sekä lisäämään siihen viisi–kymmenen prosenttia lisää. Toinen vaihtoehto omaa korvausta hahmottaessa on miettiä projektin kokonaisbudjettia ja minkälaista osuutta siitä voisi pyytää. Vaikka suosituksia korvauksista ei ole olemassa, on vakiintuneita käytäntöjä. Esimerkiksi korvaus luonnoksesta on

usein 2000–3000 euroa. Suomen Taiteilijaseura on lisäämässä kotisivuilleen tietoa maksetuista palkkioista. Siinä tullaan hyödyntämään myös Ruotsin ja Hollannin käytäntöjä. Hollannissa taidemuseot ja taiteilijoita edustaneet seurat ovat yhdessä sopineet korvauksista, mitä taiteilijoille maksetaan museonäyttelyistä. Tällainen vapaaehtoinen sopiminen ei ole Suomessakaan kiellettyä, mutta istuu huonosti kulttuuriimme työehtosopimusyhteiskuntana.

5.3.6 Finnish Art Agency ja Taideyliopisto

Haastattelin Laura Köönikkää (2020), joka toimii yrittäjänä ja agenttina Finnish Art Agency yrityksessään sekä Taideyliopiston työelämän lehtorina. Haastattelu alkaa omalla kuvauksella tutkimusasetelmasta ja tutkimuskysymyksistä, omasta oletuksesta taiteilijan altavastaaja-asemasta ja tavoitteesta herätellä ajatusta siitä, että usein epävarmuutta ja väärinymmärrystä syntyy sen johdosta, että eri tahojen kielet poikkeavat toisistaan samasta aiheesta puhuttaessa.

Köönikän mukaan altavastaaja-aseman tuntu syntyy helposti siitä, että taiteilijoita on paljon. Löytyy muita tekijöitä, jos tilauksen olosuhteet eivät kelpaa itselle. Asema näyttäytyy taiteilijan näkökulmasta heikommalta kuin mitä se todellisuudessa on. Tilaajan näkökulmasta, esimerkiksi museon, on jonkun taiteilijan pyytäminen punnittua ja se tehdään sen takia, että halutaan juuri tämä taiteilija. Köönikkä on yrittänyt korostaa tätä taiteilijoille. Sopimusten teossa hän valistaa taiteilijoita siitä, että sopimus on vain ehdotus ja keskustelun avaus siitä, mitkä ovat ne ehdot, jotka taiteilija allekirjoittaa. Kyseessä on myös itsevarmuusasia, joka liittyy taiteilijan itsetuntemukseen sekä kykyyn pysyä omissa rajoissaan ja arvoissaan. Taiteilijoiden on mahdollista työllistyä, vaikka heillä olisi ehdottomia rajoja asioissa, joihin he eivät suostu. Taiteilijaa voi auttaa omien rajojen määrittely etukäteen, liittyvät ne sitten rahaan, tilaajan eettisyyteen ja arvomaailmaan tai projektin aikatauluihin. Taiteilijan tulisi tiedostaa se, miten paljon hän tarvitsee suunnitteluaikaa, eikä lähteä liian nopeisiin aikatauluihin. Taiteilijan käsitys omasta neuvotteluvoimastaan voi olla hämäävä, koska hän ei ole miettinyt näitä asioita etukäteen. Jos itsellään ei ole sääntöjä siitä, mitä työn pitäisi tarjota itselle, voi päätyä tilanteeseen, jossa vain ottaa mitä annetaan. Taiteilijan omasta toiminnasta kertominen liittyy siihen, miten toimeksiantoja voi saada. Kuvataiteilijoilla on ongelmana se, että ei

kerrota omia mielipiteitä ja arvoja, mitä edustetaan. Ei olla näkyvillä ja voidaan jäädä tuntemattomaksi. Tällöin tilauksia ja toimeksiantoja tai neuvottelutilanteita ei tule.

Sopimusta tehdessä moni unohtaa sen, mitä hyötyä projektista voi olla myös tulevaisuudessa. Mitä tilaajataho tekee sen eteen, että projekti työllistää taiteilijaa myös myöhemmin. Missä kanavissa tilaaja markkinoi yhteistyötä tai projektia. Taiteilija ei aina sisällöntuottamiseltaan hahmota mitä tapahtuu jälkikäteen. Kuitenkin asian huomioitta jättäminen on hukkaan heitetty mahdollisuus. Myös näyttelyprojekteihin liittyy näyttelyn järjestäjän yhteydenotot taiteilijan haluamiin tahoihin. Esimerkiksi niin, että museo on yhteydessä tiettyihin keräilijöihin. Silloin ei tule tilannetta, jossa taiteilija on pettynyt siihen, että tietyt tahot eivät käyneet näyttelyssä, mutta museo ei ole ollut tietoinen taiteilijan toiveista. Näyttelyiden järjestämisestä yleensä Köönikkä sanoo, että taiteilijoiden tulisi henkisesti valmistautua näyttelyn vaatimuksiin ja myös osata pitää etäisyyttä näyttelyyn. Taiteellisen työskentelyn deadline olisi hyvä asettaa vähintään kolme viikkoa ennen näyttelyn ripustusta, sen sijaan, että deadline on ripustuksessa. Silloin taiteilija voi panostaa tiedottamiseen ja henkilökohtaisiin kontakteihinsa.

Usein erimielisyydet ja pettymykset johtuvat siitä, että taiteilija ei ole kertonut tilaajataholle mitä haluaa, eikä tilaajataho näin ollen voi tietää taiteilijan toiveista. Mitä ammattimaisemmin taiteilija suhtautuu omaan työhönsä ja siihen, mitä omasta työstä tulisi saada, niin sitä vähemmän asiat tuntuvat henkilökohtaisilta loukkauksilta. Taiteilija ymmärtää asian johtuvan siitä, että se jäi mainitsematta sopimuksessa.

Köönikän kokemuksen mukaan kansainvälisillä taiteilijoilla on aukottomia sopimuksia, joita he lähettävät museoille. Ne sisältävät tarkat määrittelyt teknisistä asioista, seinistä, materiaaleista, valojen lux määrästä ja niin edelleen. Se varmistaa sen, että mitään ei tehdä väärin. Sopimuksissa lukee tarkkaan, miten monta yötä taiteilija haluaa yöpyä museon paikkakunnalla, tuleeko kansainvälistä ja paikallista lehdistöä lähestyä tai osallistuuko taiteilija lehdistötilaisuuteen. Asioiden listaus helpottaa sekä museoiden että taiteilijoiden työtä. Se liittyy myös taiteilijan oman työn arvostamiseen. Tällaisia sopimuksia olisi hyvä

käydä läpi jo taiteilijoiden opiskeluaikana tai järjestöjen järjestämissä koulutuksissa. Tulisi muistaa, että sopimus on aina sopimus yhteistyöstä. Työtä odotetaan sekä tilaajalta että taiteilijalta, ei ainoastaan taiteilijalta. Sopiessa on hyvä sopia myös asioista mitä ei tee. On paljon asioita, mitä oletetaan taiteilijan tekevän, mutta jotka eivät lue sopimuksessa.

Taiteilijan olisi hyvä miettiä etukäteen, miten suhtautuu menestykseen. Käytös voi muuten yllättää itse taiteilijankin. Hyvä olisi myös hahmottaa, miten menestyksestä haluaa hyötyä ja miten sitä juhlistaa. Kuvataide tarvitsisi rakenteita, jotka mahdollistaisivat yleisön samaistumisen taiteilijan työn onnistumisiin samalla tavalla kuin urheilun puolella on mahdollista. Massoille tulisi välittää tietoa yhteisistä saavutuksista sekä tarinoita taiteilijan työstä ja siitä, miten ideat syntyvät.

5.3.7 Taide- ja kulttuurialojen ammattijärjestö TAKU

Kappale perustuu Taide- ja kulttuurialojen ammattijärjestö TAKU:n toiminnan johtaja Nea Leon (2020) haastatteluun. Haastattelu alkaa omalla kuvauksellani tutkimuksesta, tilaajahankkeesta sekä omasta työhistoriasta.

TAKU:n jäsenenä on taiteilijoita, jotka työllistyvät itsensä työllistäjinä ja monityöläisinä. He saattavat tehdä opetustyötä ja muita toimeksiantoja. Leo kertoo TAKU:n Suomen Taiteilijaseuran kanssa tekemästä palkkiokyselystä. Se toi esiin suuren ilmaistyön määrän. Kyselyssä eriteltiin eri toimeksiantoihin kuuluvia osia, kuten esimerkiksi näyttelyyn kuuluva viestintä, markkinointi ja ripustukset. Asiantuntijatehtävistä eriteltiin vaiheita samalla tavalla. Opetustehtävissä, joiden taustalla on säädöksiä ja työehtosopimukset, ilmaistyötä ei ollut. Kaikissa muissa tehtävissä ilmaistyön määrä oli hälyttävän suuri. Se kertoo tilaajapuolen asenteista. Leo käy taidekouluissa puhumassa TAKU:sta ja on opiskelijoiden kanssa keskustellessaan esittänyt toivomuksen, että valmistuisi uusi sukupolvi, joka kieltäytyy ilmaisesta työstä. Talkootyön tekeminen tai oman näyttelyn valvominen yhdessä muiden taiteilijoiden kanssa perustetussa galleriassa on eri asia kuin, jos toinen taho pyytää taiteilijaa valvomaan näyttelyään tai tekemään muita tehtäviä korvauksetta. Korvaukseton työ on ollut alan tapa. Kaikki taidealalla toimijat voivat kokea korvaukset, palkat ja palkkiot

pienenä, mutta korvauksetonta työtä ei kehdeta teettää monella muulla kuin taiteilijalla. Taiteilijalle se tuo haasteita työtilaisuuksien saamisen paineessa.

Esimerkki toisin toimimisen tavoitteesta on museoiden näyttelykorvaus. Kuitenkin museot voivat vedota siihen, että heidän budjettinsa ovat pienet. On muodostunut tapa, että yleisötilaisuuksiin osallistuminen ja muut samankaltaiset tilanteet kuuluvat taiteilijan omaan työhön näyttelyä pidettäessä ilman erillistä korvausta. Tämä koskee myös gallerioita. Leon mielestä asian ei pitäisi olla näin ja riippuu paljon siitä, minkälaisia sopimuksia tehdään. Museot ja galleriat hyötyvät itsekkin mielenkiintoisista näyttelyistä ja niiden oheisohjelmasta. Kentällä on tapahtunut heräämistä aiheesta ja osa museoista sopii näitä asioita tarkasti. Leon mielestä erityisesti julkista tukea saavien tahojen tulisi näyttää asiassa esimerkkiä.

Moni taiteilija toivoo hinnoittelukoulutusta. Se on vaikea asia ja erityisesti teosmyynnissä ja sen kaltaisissa asioissa taiteilijaseurat ovat parempia neuvoja. TAKU:ssa annetaan neuvontaa kaikessa muussa työssä. Esimerkiksi taidelähtöisten palvelujen hinnoittelu on asia, johon kaivataan neuvoja erityisesti uran alussa olevien taiteilijoiden taholta.

Valtaosa taiteilijoista on korkeasti koulutettuja ja ala on erityisosaamista vaativa. Kun taiteilija halutaan johonkin tehtävään, niin silloin palkataan erityisosaaja ja korvauksen tulisi olla sen mukainen. Taidekentällä voi olla hyväntekeväisyysajattelua tai ajattelua, että korvauksen maksamiseen ei ole varaa. Työstä pitäisi kuitenkin saada kohtuullinen korvaus, jonka tilaajatahon pitää pystyä maksamaan. On iso vaatimus taiteilijoille olla lähtemättä mukaan hankkeisiin, joissa tämä ei toteudu. Leo toivoo, että taideoppilaitoksissa annettaisiin enemmän opetusta taiteellisen työn korvauksiin liittyen. Taiteilijalla voi olla uransa alkuvaiheessa kiusaus lähteä hankkeisiin näkyvyyttä vastaan, kun tarve päästä esille on suuri.

Taiteilijaksi valmistuva hyötyisi työelämätaitojen kokonaisuudesta. Moni taiteilija työskentelee yrittäjämäisesti, mutta yrittäjyyden valitseminen työn muodoksi tulisi olla harkittu päätös. Taiteilijan tulisi tietää, miten mikäkin työn muoto kerryttää sosiaaliturvaa ja tulevaa eläkettä. Moni taiteilija, joka tekee työtä monelle työnantajalle, kokee eri työn muotojen yhdistämisen hyvänä.

Työtä tehdään toiminimen tai osuuskunnan kautta ja sen lisäksi tehdään palkkatöitä ja muita tehtäviä. Kuvataiteilijoiden entistä vahvempi järjestäytyminen ammattijärjestöjen alle on hyvä signaali. Taiteilijat suhtautuvat arvostaen omaan ammattilaisuuteensa. Yhteiskunnallisessa keskustelussa puhutaan uuden työn muodoista ja itsensä työllistäjistä. Taide- ja kulttuurialoilla ne ovat olleet arkipäivää jo kymmeniä vuosia. Näiden työskentelyn muotojen valuminen muille aloille hyödyttää myös taide- ja kulttuurialojen kenttää.

TAKU on ollut mukana ajamassa itsensä työllistäjien aseman parannusta Itset-ryhmässä, joka muodostuu eri ammattiliittojen edustuksesta. Suomen hallituksen hallitusohjelmaan on saatu kirjaus toimeksiantajistaan riippuvaisten itsensä työllistäjien aseman tarkistamisesta: kohdellaanko heitä yrittäjinä vai palkansaajina, jos heidän asemansa on täysin riippuvainen toimeksiantajasta. Kaikki parannukset isomman itsensä työllistäjien joukon sosiaaliturvaan hyödyttävät myös taiteilijoita ja apurahan saajia. Myös Tieteentekijöiden liitto on ollut Itset-ryhmässä mukana. Tutkijat ovat kuvataiteilijoihin verrattavissa oleva ryhmä heidän tavoissaan yhdistää työnteon muotoja. He joutuvat itse taistelemaan oikeuksistaan, toisin kuin ammattialojen edustajat, joilla on vahva työehtosopimus suojanaan. Ammattijärjestöön kuulumisen kuitenkin mahdollistaa avun saannin ja tuo joukkovoimaa.

Leon mukaan monet taiteilijat, jotka työskentelevät itsensä työllistäjinä ja yrittäjämäisesti tai jopa yrittäjinä, ovat itseasiassa hyviä neuvottelijoita ja tarkkoja talouden pitäjiä. Osa taiteilijoista toimii yrittäjinä ja tekevät rinnalla myös apurahalla rahoitettua taiteellista työtä. Koska näitä rahoja ei saa sekoittaa keskenään, on taiteilija erittäin taitava järjestelemään ja hallitsemaan monta asiaa yhtä aikaa. Kentälle vasta valmistuneet taiteilijat tarvitsevat tahoja, mistä hakea apua, tietoa ja tukea, jotta heidän ei tarvitse opetella asioita erehdysten kautta. Esimerkiksi mediataiteen puolella työskentelevät taiteilijat voivat johtaa valtavia produktioita ja toimia työnantajina. Uran alussa ollessa voi olla, että taiteilijalla ei ole varaa palkata ketään avukseen ja hän itse hoitaa kaikki budjetoinnit ja palkanmaksut. Työelämäosaamista ja joillain taidealoilla työnantajasaamista, tulisi viedä taidekouluihin.

Kaikkien tahojen tulisi puhua rahasta. Sitä ei pitäisi kavahtaa tai pelätä. Rahasta puhuminen mahdollistaa työskentelyn ja toimeentulon. Talouden tulee

olla hallussa, riippumatta siitä elääkö taiteilija monityöläisenä vai pelkällä teosmyynnillä. Päätöksien talouteen vaikuttavista asioista tulee olla tietoisia. Esimerkiksi voi olla, että taiteilija haluaa keskittyä tekemään töitä tietyllä tavalla, vaikka toimeentulon kustannuksella.

5.4 Tilaajatahojen haastattelut

Tilaajatahoina haastateltiin Taiteen edistämiskeskuksen ja Helsingin Taidemuseo HAM:in julkisen taiteen yksikön edustajia sekä yksittäisen tilaustyöesimerkin tilaajaa. Haastattelujen kysymysrunko on nähtävissä liitteessä 1. Julkinen taide on iso ja selkeä kokonaisuus tilaustöiden kentässä ja siellä kehitettyjä hyviä käytäntöjä voisi tuoda muuallekin tilaustyömaailmaan.

Taiteen edistämiskeskuksen ja Helsingin Taidemuseo HAM:in edustajat edustavat osittain samanlaista asiantuntijan roolia, mitä tutkimuksen aikaisemmassa tarpeiden keräämisen vaiheessa on haastateltu. Molempien organisaatioiden toiminta on hyvin taiteilijalähtöistä. Taiteilijoiden etuun ja organisaatioiden kuratoriseen osaamiseen panostetaan. Organisaatiot toimivat sekä tilaajina että välittäjinä.

Kolmas haastateltu tilaaja nousi taiteilijahaastatteluista, eli haastatellun taiteilijan toteuttamasta tilaustyöstä. Se on yksittäinen esimerkki tilaustyöprosessin kulusta ja siitä, minkälainen välillinen rooli teoksella voi olla osana muutosjohtamista. Teostilaus osana muutosjohtamista ei todennäköisesti ole tyypillisin teostilauksen motiivi, mutta tilaus on hyvä esimerkki taiteen moninaisista ominaisuuksista.

Haastatteluista nousseita asioita ovat taiteilijan yhteydenpito tilaustyöprosessin aikana, valmius esittää keskeneräisiäkin ajatuksia, projektinhallintataidot taiteellisen prosessin hallitsemisen ohella, käytännön asioiden ymmärtäminen, oikean neuvottelukumppanin tunnistaminen sekä neuvottelutaidot ja hinnoittelutaidot.

5.4.1 Taiteen edistämiskeskus ja Valtion taideteostoimikunta

Kappale perustuu kokonaisuudessaan tekemääni Henri Terhon (2020) haastatteluun taiteilijan ja tilaajatahon välisestä vuorovaikutuksesta sekä tilaajan tarpeista. Haastattelu koski sekä julkisen taiteen hankkeita että yleisemmin taiteilijan menestymistä tilanteissa, joissa hänen toimeentulonsa on osittain riippuvainen asiakkuuksista ja kumppanuuksista.

Julkisen taiteen kentällä on paljon taiteen tekijöitä ja tilaajia. Sille, mitä julkinen taide voi olla on suuri odotushorisontti. Osa odotuksista siitä, mitä voidaan tehdä, on katteellisia, osa katteettomia. Kokonaisuutena mietityttävä asia on parhaiden käytäntöjen mallintaminen ja vahvistaminen: miten vahvistetaan erilaisten prosessien laatua, miten erityyppisiä rakenteita tehdään entistä läpinäkyvämmäksi, miten prosessit voivat toimia ja mikä on suositeltavaa. Tällä hetkellä on liian paljon tilanteita, joissa hankintojen huomataan olevan hyvin yksittäisiä ja irrallisia. Monet taiteilijat ovat ensimmäistä kertaa tekemässä julkista taidetta, eivätkä välttämättä tiedä omaa neuvotteluasemaansa etukäteen: mitä voi vaatia tai mitä pitää osata tarjota. On myös tilaajia, jotka ovat liikkeellä ensimmäistä ja ehkä ainoaa kertaa.

Tilaaja kysyy taiteilijaa mukaan, koska on lähtökohtaisesti kiinnostunut hänestä. Taiteilijan kannattaa tunnistaa ja tiedostaa tämä asia omaa neuvotteluvoimaa hahmottaessaan. Tilaaja voi pyytää sähkömiestä ja putkimiestä koska on pakko, mutta taiteilijaa hän pyytää sen takia, että on kiinnostunut taiteilijan hankkeeseen tuomasta lisäarvosta. Taiteilija tuo hankkeeseen jotain sellaista, mitä siinä ei aikaisemmin ole ollut.

Kommentoidessaan opinnäytetyöhön liittyviä taiteilijaprofiileja Terho kertoo olleensa itse mukana liian monessa prosessissa, joissa on saanut sen vaikutelman, että taiteilija on valmis luopumaan ja joustamaan omista alkuperäisistä ideoistaan. Tilauksen saaminen on taiteilijalle tärkeää ja hän reagoi nopeasti tilaajalta tulevaan ehdotukseen ja ehkä luopuu jostain alkuperäisestä omasta ideastaan. Terho olettaa sen johtuvan siitä, että taiteilija on epävarma, kuka prosessin aikana on hänen puolellaan ja kuka häntä vastaan. Taiteilija kokee olevansa prosessissa enemmän yksin, kuin hän oikeasti onkaan. Esimerkkitilanne on sellainen, jossa esimerkiksi arkkitehti tulee paikalle ja ilmaisee, että

hänen mielestään olisi parempi sijoittaa teoksia toisin tai kommentoi värivalintoja ja muita sen kaltaisia asioita. Neuvottelutilanteet eivät ole kovin yksinkertaisia. Kaiken ydin on muistaa, kuka on tilaaja ja toimeksiantaja ja oikeasti taiteilijan neuvottelukumppani. Toki neuvottelutilanteissa on aina hyvä olla avoin: kuunnella, miettiä, arvottaa ja peilata omia ajatuksiaan suhteessa toisiin. Kuitenkin pitäen mielessä sen, että taiteilijalla on samanlainen asiantuntijavalta ja oikeus kuin muillakin suunnittelija tahoilla.

Haasteita neuvotteluasemaan tuo taiteilijoiden rooli yksinyrittäjinä. Taiteilija edustaa sekä itseään ”yrittäjänä” että itseään myös ihmisenä. Tilaaajalle on usein myös tärkeää tilausprosessin kokonaiskokemus ja se, minkälaista taiteilijan kanssa on työskennellä. Taiteilijat tuovat usein hankkeeseen myös jotain sellaista uutta, jonka vain taiteilija voi tuoda.

Yhtenä haasteena on, että taiteilija voi kysyä tilaajalta sellaisia kysymyksiä, mitä tilaaja olettaa kokeneen ammattilaisen tietävän. Se voi aiheuttaa hämmentäviä hetkiä. Ammattilaisuuden oletus sisältää esimerkiksi sen, että taiteilija tietää mitä vastuuvakuutukset tarkoittavat. Taiteilijan täytyy kuitenkin kommunikaatiossaan varmistaa, että kaikki asiat, mitkä liittyvät projektin onnistuneeseen läpivientiin ovat molemmiin puolin olemassa. Samalla hänen tulee olla varautunut siinä, että ei kysy niitä kysymyksiä, mitä tilaaja olettaa itsensä selvyyksiksi. Tällainen neuvotteluvalmius taiteilijalla tulisi olla.

Kaikki, ainakin julkiseen taiteeseen liittyvät prosessit ovat osa isompaa tuotantoprosessia. Jokainen tilaaja on kiinnostunut ja huolissaan siitä, miten pitäviä aikataulut ja tuotantoprosessit ovat sekä miten taiteilijan työ suunnitellaan ja kohdennetaan niin, että se toimii osana tuotantoprosessia. Toinen asia, mistä tilaaja on aina kiinnostunut, on se, että budjetit pitävät, eikä niihin tule ennakkoimattomia muutoksia. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö kustannukset voisi nousta tilanteen muuttuessa, mutta se täytyy pystyä ennakoimaan. Budjettiraami ei siis ole täysin lukittu.

Tilaaja haluaa tietää vastuisiin ja vastuuvakuutuksiin liittyviä asioita. Suurimmat riskit liittyvät siihen, kuka kantaa taiteeseen liittyviä vastuita sen elinkaaren aikana ja valmiin työn luovuttamisen jälkeen. Vastuiden kantamisen täytyy

olla valmiiksi ennakoitua. Huono sopimus on sellainen, jossa taitelijalla säilyy vastuu yli sen, mitä taiteilija pystyy itse valvomaan.

Tilaajalla on myös oikeus saada tietoa erilaisista tilaajavastuukysymyksiin liittyvistä asioista, kuten miten taiteilija on hoitanut vero- ja työnantajavelvoitteen. Uutena asiana on rahanpesulakiin kuuluva kokonaisuus. Jokainen tilaaja joutuu huolehtimaan siitä, että hänen alihankkijansa omalta osaltaan pitävät huolta näistä vastuista. Myös silloin kun taiteilija käyttää alihankkijoita, hänen tulee vastata alihankkijoidensa osalta erilaisista yhteiskuntavelvoitteista (veroasiat ja työsuhteasiat). Taiteilijan tulee myös pystyä ennakoimaan minälaista alihankkijaa projektin missäkin vaiheessa tarvitsee.

Tilaajan tarvitsee tietää erilaisia tekijänoikeuksiin ja patenttien kaltaisiin oikeuksiin liittyviä kysymyksiä, kuten kenellä on erilaisia immateriaalisia oikeuksia liittyen tilaukseen ja prosessiin, jossa taiteilija on mukana. Esimerkiksi, miten tekijänoikeudet säilyvät taiteilijalla tai siirtyvät tilaajalle ja mikä oikeus tilaajalla on käyttää taiteeseen liittyvää materiaalia osana omaa markkinointiaan. Tyypillinen esimerkkitalanne on rakennusliike, joka haluaa käyttää taiteilijan tuottamaa aineistoa osana omaa kiinteistöihin liittyvää markkinointiaan. Tämän tyyppiset asiat tulee olla sovittuna, eli missä tilanteessa, millä ehdoilla ja millä sopimuksilla taideteosta voi käyttää ja jälleen käyttää.

Taiteilijan ja tilaajatahon väliseen hyvään sopimuskulttuuriin kuuluu, että sopimukseen määritellään luonnosvaiheet, tapa määritellä milloin luonnos on hyväksytty ja milloin se johtaa lopulliseen tilaukseen sekä tapa määritellä miten luonnoksesta maksetaan erikseen korvauksia. Yhtenä vaihtoehtona on, että luonnoksista tehdään yksi sopimus, joka sisältää luonnoksiin liittyvät palkkiot ja sovitaan etukäteen, että hyväksytty luonnos johtaa erilliseen jatkosopimukseen. Luonnoksiin liittyvän ketjuttamisen (luonnospyyntö luonnoksen jälkeen) tulee olla hallittua. Yksi keino sen varmistamiseen on, että sopimusvaiheessa keskustellaan lisätyöstä ja sen veloittamisperusteista.

Taiteilijalla tulee olla projektin sisällä yhteishenkilö, jonka kanssa hän voi sopia kaikista käytännön järjestelyistä, kuten työmaalla liikkuminen, kulkuluvat ja muut tämän tyyppiset oikeudet. Taiteilijan tulee tietää miten valmistautua men-

nessään työmaalle, mitä se tarkoittaa varusteiden osalta, missä pidetään kypärää ja turvakenkiä. Taiteilijan tulee saada riittävästi tietoa projektista ja taiteilijalla tulee olla lupa liikkua siellä, missä hän tilaustyön johdosta joutuu liikkumaan.

Tulee myös välttää rakennushankkeissa liian usein tapahtuva tilanne, että taiteilija laitetaan sopimaan asioista suoraan joidenkin aliurakoitsijoiden kanssa, missä hänellä ei ole minkäänlaista määräysvaltaa. Tyypillinen esimerkki on, että projekti pyytää taiteilijaa itse sopimaan sähköurakoitsijan kanssa siitä, millä tavalla teokseen liittyvät sähkövedot toteutetaan. Silloin tulee tilanne, että urakoitsija ei välttämättä tiedä, että hänen tulisi oikeasti ottaa taiteilijan toiveet huomioon. Näissä tilanteissa taiteilija joutuu neuvotteluasemassa alakynteen. Taiteilijan tulisi saada neuvottelutilanteissa riittävä tuki projektiorganisaatiosta.

Yleisten sopimusehtojen puute on yksi sopimisen perusongelmista. Kuvataiteessa ei ole olemassa alan yleisiä käytäntöjä, eikä palkkioista ei ole standardeja tai suosituksia. Meillä ei ole selkeää dokumentaatiota siitä, minkälaisia palkkiot voivat olla ja mitä ne ovat olleet. Tilaamistilanteessa taiteilijat ovat hyvin epävarmoja siitä, mikä on mahdollista. Vaihteluväli voi olla moninkertainen: voiko taiteilija puhua viidestä tuhannesta vai kolmestakymmenestä tuhannesta eurosta. Taikessa on ajatuksena tehdä hinnoittelua näkyväksi niin, että esillä olisi vaihteluvälejä ja keskiarvoja. Tilastollista analyysia suoran hinnoittelutaulukon sijaan. Rakennushankkeeseen liittyvässä taidetilauksessa kaikki muut ammattilaiset hinnoittelevat työtään jonkin taulukon tai ohjeistuksen mukaan. Taiteilijan tehtävä tulisi mieltää yhtenä ammattilaissuunnittelijana muiden suunnittelijoiden joukossa ja kaltaisena. Suunnitteluprosesseihin liittyvät aina asiantuntemukseen ja kokemukseen liittyvät ohjeistukset, jotka vaikuttavat muun muassa tuntihintoihin.

On olemassa kahdenlaista logiikkaa, miten taiteilija voi hinnoitella työtään. Taiteilija voi esittää kokonaissumman, jonka tilaaja joko hyväksyy tai ei hyväksy. Toinen tapa lähestyä hinnoittelua on perustella sitä tuntihinnoittelun kautta. Yksi esimerkki miten asiaa voi miettiä on luovan työn hinnoittelun osuus. Se sisältää taiteellisen konseptin ja sen työn tuottamisen, mitä jokainen taiteilija luonnosvaiheessa hahmottelee ja tekee sekä erikseen sen tuntityön,

mikä liittyy esimerkiksi asentamiseen tai paikalla tehtävään työhön. Esimerkkinä voi käyttää museoiden näyttelypalkkioiden logiikkaa. Erotella se mikä on tilaajalle näkyvissä olevaa ja mikä näkymätöntä työtä. Näkyvissä oleva työ voi hyvin olla tuntiperusteisesti hinnoiteltua. Tällöin on myös helpompi hinnoitella niitä ylimääräisiä lisätoita, mitkä hankkeeseen voivat kuulua.

Lisäksi tulevat materiaalikustannuksiin ja muihin ostopalveluihin liittyvät kysymykset. Taiteilija ottaa aina riskin, jos hän sitoutuu siihen, että itse laskuttaa tilaajalta käyttämistään materiaaleista sekä itse huolehtii materiaaliin liittyvistä tilauksista ja alihankintaketjuista. Toinen vaihtoehto on, että taiteilija ehdottaa sopimusta, jossa kaikki materiaalit tulevat suoraan tilaajalta laskutettavaksi. Tavallaan, tehdäänkö sopimus avaimet käteen periaatteella vai niin, että taiteilija laskuttaa omasta työstään, materiaaleista ja itse käyttämästään ajasta. Joka tapauksessa, taiteilijalla tulisi olla ajatus yleiskustannusosuudesta, joka sisältää laite- ja työhuonekustannukset ja muut vastaavat kulut. On hankalaa, jos taiteilija laskuttaa erikseen tehtävää varten tilaamistaan ja hankkimistaan työkaluista, tai erikseen työhuoneen käyttökustannuksista. Niiden pitäisi olla osa yleiskustannusta, joka kulkee kokonaisuutena rinnalla. Tilaaja olettaa, että taiteilijalla on välineet ja työhuone mitä hän tarvitsee. Ajatus yleiskustannuksesta on, että taideprosessi maksaa x euroa ja sen päälle taiteilija laskuttaa esimerkiksi 30 % lisää yleiskustannuksia, jotka liittyvät teoksen toteuttamiseen. Tällainen logiikkaa on tilaajille hyvin tuttua. Kaikkea ei välttämättä tarvitse kertoa liian tarkkaan.

Taideteoksen elinkaareen liittyvät kysymykset ovat yleensä vieraita kaikille taidekentän ulkopuolisille tilaajille. Elinkaareen liittyviä kysymyksiä ovat esimerkiksi teoksen ylläpitoon liittyvä tekninen osaaminen ja ennakointi, konservoinnin näkökulma ja yleisötyö. Taiteilijan tulee olla selvillä, mitä intressejä tilaajalla voi olla teoksen käyttämisestä ja esittelemisestä. Mikä tahansa teos voi jäädä elämään tavoilla, mitkä eivät ole alun perin olleet mukana taiteilijan suunnitelmassa. Teokselle voi tulla uudenlaisia käyttötarkoituksia ja se voidaan liittää asioihin, jotka koskevat tilaajayhteisöä. Tulee huomioida tilanteet, joissa teosta pitää siirtää, ääritapauksessa poistaa tai siihen liittyvää ympäristöä tullaan muuttamaan. Teostilausta sovittaessa tulee tehdä kirjaus siitä, että teoksen elinkaaresta sovitaan yhdessä. Asia ei saa tulla yllätyksenä sen jälkeen, kun teos on valmis ja luovutettu. Vaikka elinkaareen liittyvästä asiasta ei

sovittaisi tarkkaan mitä se tarkoittaa, tulee kuitenkin käydä selväksi, että siitäkin sovitaan, mutta se voi olla erillinen asia. Kun tämä on kirjattu neuvottelumuistioihin taiteilija voi muistuttaa tilaajaa siitä, mitkä asiat liittyvät teoksen ylläpitoon ja mahdollisiin teokseen liittyviin huoltotoimenpiteisiin ja korjauksiin sekä niiden olevan erikseen maksettavaa työtä, jotka eivät kuulu teostilaukseen sinänsä. Lähtökohtaisesti tilaajan on itse vaikea ennakoida tämän tyyppisiä asioita.

Teoksiin liittyvät materiaalit ovat usein poikkeuksellisia suhteessa muihin ympäristöön tai tiloihin liittyviin materiaaleihin. Esimerkiksi, miten uv-valo vaikuttaa teoksiin tai millä tavalla teoksiin liittyvää valaistusta tulee seurata tai kohdentaa. Tulee miettiä, mitkä ovat ne tilanteet, joissa on perusteltua ja kohtuullista, että taiteilijaa konsultoidaan jälkikäteen. Taiteilija ei enää omista teosta luovutuksen jälkeen ja silloin teos on tilaajan hallinnassa.

5.4.2 Helsingin Taidemuseo HAM

Kappale kuvaa haastatteluani Helsingin Taidemuseo HAM:in julkisen taiteen yksikössä julkisen taiteen päällikkö Taru Tappolan, amanuenssi Jari Björklövin ja arkkitehti Klas Fontellin (2020) kanssa. Haastattelu alkoi opinnäytetyön sisällön ja opinnäytetyön tilaajatahon sekä oman taustan ja opintojen kuvaamisella. Mitä taiteilijan ja tilaajatahon vuorovaikutuksen opas on aiheena ja keitä haastatellut tahot ovat. Miten tutkimus ja opas rakentuvat ennen, aikana ja jälkeen hankkeen osioihin. HAM:in edustajilta kysyttiin, mitä he tilaajina haluavat kuulla taiteilijoilta.

HAM on Suomen suurin julkisen taiteen tilaaja ja omaa erityisesti prosenttitaitteen kautta sellaisia resursseja, mitä harvalla muulla toimijalla on. HAM pystyy maksamaan taiteilijoille reilumpia korvauksia verrattuna moniin muihin tahoihin. HAM tilaa teoksia julkisen taiteen ohella myös näyttelyihin sekä teoshankintoina, mutta ne ovat omia tapauksiaan. Haastateltavat kertovat julkisen taiteen prosessien eroavan sen mukaan tehdäänkö julkista taidetta sisä- vai ulkotiloihin. Tilausprosessiin vaikuttaa se, mihin tilaan tai kontekstiin teos tilataan. Prosessit ovat ohjeistukseltaan, työmäärältään ja byrokratialtaan toisistaan eroavia. HAM:illa on omaa ohjeistusta taidetilausprosessiin kuuluvista asioista ja vaiheista taiteilijoille, jotka osallistuvat heidän hankkeisiinsa. Eronsa

on myös HAM:in rahoittamilla hankkeilla ja prosenttiperiaaterahoituksella toteutettavilla hankkeilla. HAM:in itsensä rahoittamissa hankkeissa he itse ovat taiteilijan yhteistyötaho, mutta prosenttitaidehankkeissa tilanne on monitahoisempi. Niissä rahan hallinta tapahtuu muualla ja mukana on monia käyttäjätohoja. Tilaaja ei välttämättä ole taideasiantuntija. HAM on ollut mukana yli kahdensadan prosenttitaideteoksen toteuttamisessa. Toteutuksiin ei kuulu montaa konfliktitilannetta. Sattuneet tilanteet on ratkaistu ja HAM on ollut taiteilijan puolella ymmärtäen kuitenkin myös kaupunkia, käyttäjiä ja tilaajaa. HAM on taiteen puolella.

Lähtiessään toteuttamaan julkista komissiota on taiteilijan oltava valmis neuvottelemaan omasta luonnoksestaan ja tekemisestään. Taiteilijan on hyvä olla tietoinen siitä, että tilanne ei vastaa galleriaan tehtävän teoksen toteuttamista. Julkisen taiteen hankkeissa on paljon sidosryhmiä ja reunaehtoja, eikä niissä voi olla täysin vapaa tekemään mitä itse haluaa. HAM:illa on monisyiset luonnoksen hyväksymisprosessit. Luonnoksen toteuttamista varten taiteilija on saanut tietoa tilasta, johon teos sijoitetaan, mahdollisesti tavannut arkkitehdit ja rakennuksen erilaisia suunnittelijoita. Reunaehdot voivat olla moninaiset. Luonnoksen hyväksymisvaiheessa luonnos käy myös tilaajatahoilla ja käyttäjien edustajilla. Joskus luonnosta joudutaan muokkaamaan tämän prosessin jälkeen. Muutettavat asiat ovat harvoin visuaalisia, vaan ne voivat olla enemmänkin sisällöllisiä tai käytännöllisiä.

Kuratoinnista voi taidemuseon sisälläkin olla erilaisia näkemyksiä ja tapoja. Miten pitkälle sitä viedään ja kuinka paljon siinä ollaan mukana. Taiteilijoilla on erilaisia toivomuksia kuratoinnista. Jotkut taiteilijat toivovat, että suunnittelu-prosessissa ollaan jatkuvasti mukana ja taiteilija kysyy usein neuvoa. Toiset haluaisivat näyttää valmiin luonnoksen ja keskustella asiasta vasta silloin. Jälkimmäisestä vaihtoehdosta ei erityisesti pidetä. HAM:in edustajat haluaisivat olla prosessissa jollain tavalla mukana, se on taiteilijan hyväksi. HAM:in edustajilla on kokemusta ja he tuntevat käyttäjät. He voivat ennakoida, jos jotkut asiat luonnoksessa eivät tule onnistumaan. Asia voi olla sisällön tasolla, mutta useimmiten se liittyy säilyvyyteen tai ylläpitoon tai muihin sen kaltaisiin asioihin. Nämä ovat kysymyksiä mitä kokemattomat taiteilijat eivät välttämättä osaa huomioida. Taiteilijalta toivotaan jatkuvaa dialogia ideointiprosessin ai-

kana tilaajaan tai taideasiantuntijaan / kuraattoriin. Taiteilijan on hyvä lopputuloksen ja itsensä kannalta olla valmis tuomaan esiin myös keskeneräisiä ajatuksia. Se ei ole kaikille helppoa. Oman työn jäsentäminen ja ideoiden sanallistaminen on tärkeää varsinkin silloin kun taiteilijan ja tilaajatahon välissä ei ole kuraattoritahoa, joka pystyy auttamaan luonnoksen esittelyssä tilaajalle ja käyttäjätahoille.

Taiteilijalla tulisi olla hyvät internetsivut, joista hänestä löytää tietoa. HAM:in on hankalaa ottaa taiteilijaan yhteyttä ja pyytää portfolioa, jos tilaaminen ei ole mitenkään selkeää ja varmaa, vaikka sitäkin tehdään. Nettisivujen muoto on käyttökelpoinen erilaisissa kokouksissa läpikäytäväksi isoilta näytöiltä. Olisi hyvä, että taiteilijasta löytyy tietoa internetin hakukoneilla. Taiteilijan kannattaa internetsivuilla kuvien lisäksi myös avata omaa taustaansa ja teosten sisältöjä. Taiteilijan ei välttämättä tarvitse tuoda esiin voimakkaita mielipiteitä, mutta hän voi kertoa kiinnostuksen kohteitaan ja jotain, joka nousee rehellisesti omasta persoonasta. Taiteilijoiden ei tarvitse osata taidepuhetta tai pärjätä teoriakentällä, kirjoittaminen voi olla hyvin yleistajuista.

HAM:in edustajat kertovat valitellen, että tapa, jossa taiteilija ottaa heihin yhteyttä ja pyytää tapaamista, ei ole hyvä, koska heillä ei ole sellaiseen aikaa. Taiteilijoille on haaste saada ensimmäinen tilaisuus ja näyttöä omasta osaamisestaan. Julkinen taide on harvoin se ensimmäinen taiteilijan näytön paikka. Ennen julkisen taiteen hankkeita taiteilijalla tulee olla jotain näyttöä, mutta HAM tilaa teoksia myös nuorilta ja julkisissa hankkeissa kokemattomilta taiteilijoilta. Kokemattomuus voi tuoda omat ongelmansa, mutta HAM jatkaa käytäntöään siitä huolimatta. Se on HAM:ilta linjanveto. Muuten tilauksissa käytettävät taiteilijat supistuisivat muutamaan kymmeneen, jotka jatkuvasti saavat tilauksia kaikkialta. HAM pyrkii välttämään sitä, että tilauksia tulisi toistuvasti samoilta taiteilijoilta. Samalta taiteilijalta on saatettu tilata toinen teos sellaisessa tapauksessa, että edellisestä tilauksesta on paljon aikaa tai tilaus on ollut hyvin pieni. Usein kun yksi taho tilaa taiteilijalta teoksen, niin muutkin tahot löytävät hänet.

HAM:in suhde taiteilijaan katkeaa tilaustyöprosessin jälkeen. Taiteilijat usein itse säilyttävät jonkinlaisen suhteen teoksen paikkaan ja ympäristöön, varsinkin jos teos sijaitsee ulkotiloissa. On myös taiteilijoita, jotka ovat halunneet

laajentaa tilausprojektia niin, että teos ei jää pelkäksi objektiksi. He ovat tehneet jonkin yhteisöllisen asian tai eleen teoksen toteuttamisen perään. On taiteilijoista itsestään kiinni haluavatko he laajentaa suhdettaan paikkaan.

Taiteilijan kokemattomuuden tuomat ongelmat liittyvät eniten itse tilaustyön prosessiin. Alussa taiteilija on lähinnä yhteydessä HAM:iin ja he ovat kontakti taiteilijalle. Prosessin aikana taiteilija joutuu tapaamaan muita yhteistyökumppaneita ja taiteilija voi olla tilanteissa kovin yksin. Se vaatii tietynlaisia sosiaalisia taitoja ja taitoja suhteessa omaan taiteeseen. Taiteilijan toivotaan pitävän HAM:in edustajia tietoisena prosessista ja siitä, ketä on tavattu ja missä. Monelle taiteilijalle voi tulla yllätyksenä hankkeisiin kuuluva valtava byrokratia ja eri tahot, jotka prosessissa ovat mukana. Taiteilijan tulisi hahmottaa kenen mielipide arkkitehtien, taidemuseon edustajien ja käyttäjien joukosta on tärkeä ja oleellinen. Kokemattomuus on ymmärrettävää ja inhimillistä ja tekemällä oppii. Siinä tapauksessa, jos kokemattomuus näkyy lopputuloksessa, niin HAM:in edustajat suuntaavat katseensa itseensä, koska ovat hyväksyneet luonnoksen ja tehneet tilauksen. On hyvin harvinaista, että lopputulos olisi pettymys suhteessa luonnokseen. On kuitenkin tilanteita, joissa taiteilija on yksinkertaistanut ja karsinut teosta tai epäonnistunut toteuttamaan sen niin näytävästi kuin oli luvannut. Yleensä lopputulos kuitenkin on parempi kuin luonnos.

Tilaustyötä tehdessä mukana on sekä taiteellinen prosessi että käytännön prosessi. Taiteilijan tulisi hallita molemmat tai ainakin kysyä apu käytännön prosessiin ja oppia siitä. Prosessi on taiteilijoille vaativa. Kun taiteilijaa ei tunneta, otetaan jonkinlainen riski siinä, miten hän osaa hoitaa asioita. HAM:in edustajat saattavat kutsua taiteilijan käymään tutustuakseen häneen, vaikka sillä hetkellä ei olisi tilaustöitä tiedossa. Se on kuitenkin aikaa vievää ja herättää taiteilijassa toiveita, vaikka tilauksen syntymisestä ei ole takeita. Taiteilijan persoonan ei kuitenkaan haluta antaa vaikuttaa tilaukseen liikaa, vaan taiteellinen työ on tärkein arvioitava asia tilauspäätöstä tehdessä.

Jotkut kokemattomat taiteilijat voivat sortua ajattelemaan, että kun heiltä tilataan julkista taidetta, heidän tulisi jollain tavalla muuttaa tekemistään. Kuitenkin, jos HAM tilaa taiteilijalta teoksen, on se tehty koska jokin taiteilijan tekemisessä ja muotokielessä kiinnostaa. On HAM:in henkilökunnan taidoista kiinni selvittää asia taiteilijalle. On sellaisiakin kokemuksia, missä kokenut taiteilija

tilauksen saadessaan haluaakin muuttaa tekemistään. Taiteilijalle tulee alusta asti tehdä selväksi, millaista asiaa ollaan hakemassa. Tietty rajaaminen auttaa taiteilijaa näissä tilanteissa. Taiteilija voi prosessin aikana ottaa HAM:in henkilökuntaan yhteyttä erilaisista ideoistaan. Yhteydenotot ovat kuitenkin yllättävän harvinaisia. Vaikka he näkisivät jotain keskeneräistä, ei se ole taiteilijalle kohtalokasta. Keskeneräisyys osataan nähdä osana luovaa prosessia.

Taiteilijan tulee olla tietoinen siitä, että hänellä tulee olla y-tunnus ja hänen tulee kuulua ennakonperintärekisteriin ja omata voimassa oleva YEL-vakuutus. Hänen tulee myös itse selvittää verotusasiansa. Kaupunki on tiukka ja joustamaton näissä asioissa. Taiteilijan tulee myös olla selvillä asioista, mitä hän joutuu huomioimaan käyttäessään alihankkijoita. Taiteilijan työ on ammatti- maistunut siinä mielessä, että hänen tulee osata muutakin kuin taiteen tekemistä.

5.4.3 Lahden kaupungin tekniikan ja ympäristön toimiala

Kappale perustuu Lahden kaupungin tekniikan ja ympäristötoimialan entisen johtajan Matti Kurosen (2020) haastatteluun. Haastattelu alkaa kertomuksellani opinnäytetyön vaiheista ja haastatelluista taiteilijoista. Yksi haastatelluista taiteilijoista työskenteli hankkeessa, jossa Kuronen ja Lahden kaupunki toimivat tilaajana. Pyydän Kurosta kertomaan oman näkemyksensä tilaustyöprosessista, jossa taiteilija maalasi tekniikan ja ympäristötoimialan vanhojen tilojen julkisivua esittävän teoksen.

Prosessin alkaessa Lahden kaupungin tekniikan ja ympäristön toimiala oli muuttamassa uusiin tiloihin ja tiedettiin, että se tulisi olemaan muutos työyhteisölle ja organisaatiolle. Osa henkilöstöstä suhtautui asiaan innokkaasti ja osa kriittisesti, vaikka oltiin muuttamassa uusiin tiloihin tiloista, jotka olivat osittain käyttökiellossa. Prosessin aikana Kuronen ajatteli erilaisten rituaalien voivan helpottaa tilannetta. Teostilaus toimi pyrkimyksenä tehdä jotain sen eteen, että toimitilojen muutosta jää ihmisille positiivisia tunteita. Siinä yhteydessä Kurosellle tuli mieleen Ville Rätty, joka on maalannut rakennettua ympäristöä. Kurosellä on kotonaan Rädyn maalaus ja hän tunsii taiteilijan henkilökohtaisesti. Kuronen ajatteli, että Rätty voisi olla hyvä toteuttamaan teoksen ja lahtelaisena taiteilijana toisi siihen vielä paikallisen lisän.

Kuronen ja Rätty pääsivät nopeasti yhteisymmärrykseen siitä, mitä tilaus voisi maksaa. Taiteilija halusi miettiä asiaa hetken ennen suostumustaan. Rädylle oli tärkeää, että hän pystyy toteuttamaan oman näkemyksensä. Hän voi keskustella tilaajan kanssa värimaailmasta tai muusta, mutta hänellä ei voi piirtää jotain. Tämä oli Kuroselle selkeää. Muuttoprojektissa oli monia tahoja mukana. Joko asiakaspalvelu- tai viestintäpäällikkö sai idean, että teosta voisi käyttää muuallakin ja siitä tehtiin tarratuloste uusien tilojen neuvotteluhuoneiden lasisiin väliseiniin.

Prosessi oli Kurosen mukaan yllättävän helppo. Siihen varmasti vaikutti taiteilijan tuttuus. Etukäteen Kuronen ajatteli, että Rätty voisi kieltäytyä työstä tai ilmoittaa ettei halua minkäänlaisia rajoituksia. Loppujen lopuksi Rädyn asettamat ehdot tuntuivat normaaleilta.

Jos Rätty ei olisi suostunut hankkeeseen siihen olisi todennäköisesti yritetty etsiä toinen taiteilija, mutta tämän olisi pitänyt löytyä kohtuullisen helposti, jotta hanke olisi toteutettu. Taiteilijalla olisi tullut olla ainakin jonkinlainen kytkös Lahteen. Tilaus oli enemmän osa muuttoprosessia ja muutosjohtamista kuin taidehankinta sinällään. Toimialan alaisuudessa työskenteli pari sataa ihmistä. Ihmiset, joiden mielestä muutos oli hyvä idea, olivat yleensä hiljaa ja vastustajat olivat äänekkäämpiä. Tilaus tehtiin osana toimia muutoksen helpottamiseksi. Tunnistettiin ja tunnustettiin se, että muuttamista ei ollut tarkoitus tehdä usein ja vanhoilla tiloilla oli joku merkitys.

Tilauksen kanssa oltiin hyvissä ajoin liikkeellä. Ensimmäinen keskustelu hankkeesta käytiin alkuvuodesta. Työ paljastettiin toimialan pikkujouluissa vähän uusiin tiloihin muuttamisen jälkeen. Aikataulusta keskusteltaessa varmistettiin, että työ toteutuu annetussa ajassa, eikä jää jonkin muun työn jalkoihin. Teos oli tilaajalle arvokas juuri osana muuttoprosessia ja sen aikataulua. Kuronen muistaa käyneensä Rädyn kanssa läpi sen, että tilaus tulisi olemaan suurimmalle osasta toimialan edustajista yllätys. Siinä jätettiin mahdollisuus sille, että jos teos ei olisi jostain syystä valmistunut tai siitä ei olisi tullut sellaista mitä halutaan käyttää. Kuronen ei missään vaiheessa epäillyt sitä, etteikö työ voisi onnistua.

Tilaukseen ei ollut varsinaista määrärahaa varattuna. Lahden taidemuseo toimi silloin samassa rakennuksessa tekniikan ja ympäristön toimialan kanssa. Kuronen keskusteli tilaushankkeesta taidemuseon amanuenssin kanssa, jonka mielestä idea oli hyvä. Teoksen elinkaaren huomioimisesta keskusteltiin museon edustajan kanssa ja teos otettiin osaksi kokoelmia. Sen käyttötarkoitukseksi sovittiin esillä olo toimialan tiloissa. Näkyvämmäksi osaksi tilausta tuli neuvotteluhuoneiden tilaa jakavien lasiseinien teippaukset, joiden toteuttamisesta sovittiin erikseen.

Hanke vastasi toiveita, vaikka alussa ei ollut tarkkaa käsitystä sen kulusta. Idea jalostui kehittäessä. Etukäteen mietitytti, näkeekö Rätty teoksen rahallisen arvon samalla tavalla tilaajan kanssa, mutta palkkiopyyntö vaikutti järkevältä. Hanke ei olisi ollut mahdollinen, jos kulut siitä olisivat olleet korkeammat. Voi olla, että koska teostilauksille ei ole olemassa valmiita hintoja, niiden kysymisessä voidaan olla varovaisia. Näkemyserot hinnoista voivat olla isoja.

Tilaustyön toteuttamisen aikainen viestintä alkoi vapaamuotoisesti viestipalvelu messengerissä. Kurosen ensimmäisen viesti Rädylle oli tammikuussa, missä hän kertoi toimialan tulevasta muutosta ja kysyi Rädyn halukkuutta talon muotokuvan tekoon. Tämän jälkeen keskustelu on siirtynyt sähköpostiin ja tapaamisiin. Rätty lähetti vielä messengerissä useita kuvia työvaiheista. Rädyn viestintä oli tarpeellista ja Kurosen mielestä mielenkiintoista. Oli hyvä seurata, että teos etenee ja mielenkiintoista nähdä, mitä vaiheita teoksen tekemisessä on. Prosessin dokumentointi tilaajalle voisi olla mielenkiintoinen asia. Prosessista voisi saada lyhyen videon tai muun helposti esitettävän dokumentaation. Teoksen toteutus ja sen vaatimat vaiheet eivät ole tuttuja suurimmalle osaa ihmisistä. Se voisi myös luoda kiinnostusta taiteilijan työtä kohtaan.

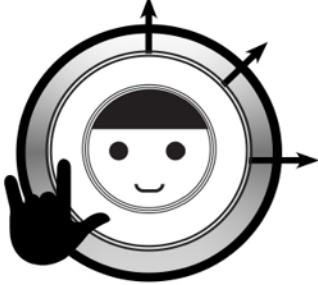
5.5 Käyttäjäpersoonat

Käyttäjäpersoonat on muodostettu taiteilijoille tehtyjen haastattelujen ja niistä nousseiden teemojen ympärille. Jako on tehty tilaustöihin ja tilaajaan suhtautumisen mukaan. Taiteilijaprofiilien rajausta voisi tehdä myös viestinnän luonteen mukaan. Materiaalista erottuvat aktiiviset, esillä olevat viestijät sekä viestinnällisesti vähemmän aktiiviset taiteilijat, jotka mieluummin viestivät vain teoksista, eivätkä niiden tekoprosesseista tai taiteilijasta taiteen takana.

<p><i>“Taide pyrkii olemaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.”</i></p> <p>Kuva- ja yhteisötaiteilija, 38 vuotta</p>	<p>Kuura Koperaatio – yhteistyön tekijä</p> <p>Näkee teoksen yhteistyön tuloksena tilaajatahon kanssa</p> <p>Kokee tilaajan toiveet inspiraation lähteenä.</p> <p>Ei koe toiveita omaa taiteilijuutta uhkaavina tai torjuvina.</p> <p>Pitää taiteen asiantuntijana itsellään viimeisen sanan taiteen sisällöistä.</p> <p>Lähestyy taidetta myös palveluna.</p> <p>Tehnyt sote -hankkeita ja julkisen taiteen hankkeita.</p>
---	--

Kuva 11. Käyttäjäprofiili Kuura Koperaatio (Koponen 2020)

Kuura Koperaatio (kuva 11) on 38-vuotias kuva- ja yhteisötaiteilija. Hän näkee teoksen yhteistyön tuloksena tilaajatahon kanssa. Tilaajan toiveet ovat hänelle inspiraation lähde, eivätkä ne uhkaa hänen taiteilijuuttaan. Hän lähestyy taidetta myös palveluna ja on tehnyt sote-hankkeita ja julkisen taiteen hankkeita.

<p><i>“Taiteilija tietää milloin oma teos on valmis, saman täytyy tapahtua myös tilaustyössä.”</i></p> <p>Kuvataiteilija ja taidemaalari, 40 vuotta</p>	<p>Pouta Visio – oman näkemyksen pitäjä</p> <p>Tekee mielellään tilaustöitä, mutta korostaa oman taiteellisen näkemyksen pitämistä.</p> <p>Voi kuitenkin keskustella tilaajan kanssa teoksen koosta ja muodosta.</p> <p>Tilaustyöprosessin aikana keskustelee tilaajan kanssa siitä, onko teos menossa oikeaan suuntaan</p> <p>Kokee, että tilaajalta saatu palaute vie työtä eteenpäin.</p> <p>Omaa paljon yksityisiä asiakkaita.</p>
---	---

Kuva 12. Käyttäjäprofiili Pouta Visio (Koponen 2020)

Pouta Visio (kuva 12) on 40-vuotias kuvataiteilija ja taidemaalari, jolla on paljon yksityisiä asiakkaita. Hän tekee mielellään tilaustöitä, mutta korostaa oman taiteellisen näkemyksen pitämistä. Kuitenkin hän keskustelee tilaajan kanssa siitä, onko teos menossa oikeaan suuntaan. Tilaajalta saatu palaute vie työkentelyä eteenpäin.

"Asiakkuutta tulee ajateltua vähän."

Taidegraafikko ja
valokuvataiteilija, 28 vuotta

Kaino Huomio – Epätietoinen vapauden menettämisen pelkääjä

Pelkää, että tilaustyön tekeminen tarkoittaisi sitä, että tilaaja puuttuisi taiteen sisältöihin.

Ei ole uskaltanut hakeutumaan julkisen taiteen hankkeisiin, koska ei tiedä miten hinnoitella työtään tai miten hankkeiden prosessi etenee.

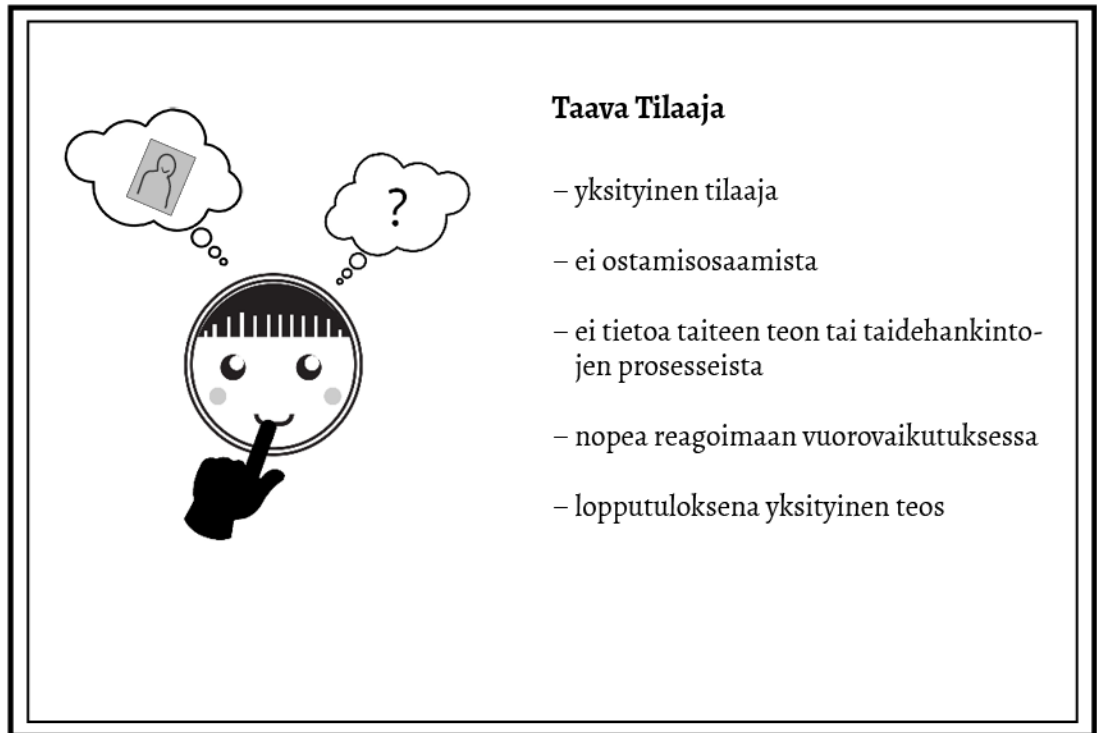
Ei ole osannut huomioida eteen tulevia asioita tilaajatahon kanssa, kuten korjauspyyntöjä.
Vielä kohtuullisen kokematon tilaustyöhankeissa.

Kuva 13. Käyttäjäprofiili Kaino Huomio (Koponen 2020)

Kaino Huomio (kuva 13) on 28-vuotias taidegraafikko ja valokuvataiteilija. Hän on tilaustyöhankeissa kokematon, eikä ole uskaltanut hakeutumaan esimerkiksi julkisen taiteen hankkeisiin, koska ei tunne tilaustyöprosessia tai osaa hinnoitella työtään. Hän pelkää tilaajan puuttuvan taiteen sisältöihin.

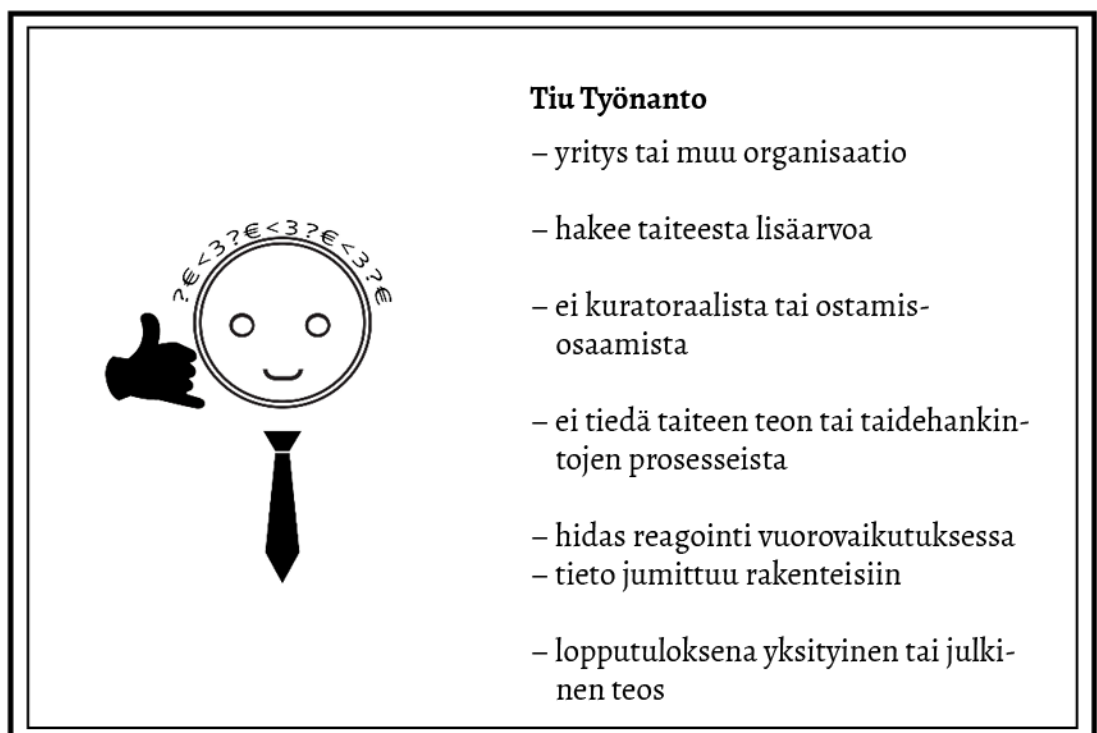
5.6 Tilaajaprofiilit

Tilaajatahoprofiilit on laadittu tutkimuksessa nousseiden tilaajia erottavien tekijöiden mukaan: ostamisosaaminen, organisatorinen luonne ja vuorovaikutuksen sujuvuus. Niiden tarkoituksena on avittaa taiteilijan tilaustyöprosessin hahmottamista.

Kuva 14. Tilaajaprofiili Taava Tilaaja (Koponen 2020)

Taava Tilaaja (kuva 14) on yksityinen ihminen, joka on kiinnostunut tilaamaan taideteoksen. Hänellä ei ole ostamisosaaamista. Vuorovaikutus ja viestintä hänen kanssaan on henkilökohtaista ja nopeaa. Taavan kanssa asioidessaan taiteilijan tulee itse ohjata tilausprosessia ja huomioida siihen liittyvät asiat.

Kuva 15. Tilaajaprofiili Tiu Työnanto (Koponen 2020)

Tiu Työnanto (kuva 15, s. 94) on yrityksen tai muun organisaation edustaja. Tiu hakee taiteesta lisäarvoa omalle toiminnalleen. Hänellä ei ole kuratooraa- lista osaamista tai ostamisosaamista, eikä hän hahmota taiteen tilausproses- sin vaiheita. Vuorovaikutus voi Tiun kanssa olla hidasta asioiden hoidon jumi- tuessa organisaation rakenteisiin. Tilauksen lopputuloksena voi olla yksityinen tai julkinen teos.

Kuva 16. Tilaajaprofiili Tao Tili (Koponen 2020)

Tao Tili (kuva 16) edustaa taidemuseota tai taidetoimikuntaa, joka on tilaa- massa julkista taideteosta. Taolla on pitkälle vietyä kuratoraalista osaamista ja ostamisosaamista. Tilaustyöprosessia ja teoksen elinkaarta on mietitty myös taiteilijan näkökulmasta. Vuorovaikutus on viiveetöntä ja koordinoitua.

6 TYÖPAJA

Kuvataiteilijoille järjestettiin työpaja huhtikuun alussa. Korona-pandemian takia työpajaa ei voitu järjestää niin, että osallistujat olisivat voineet kerääntyä fyysi- sesti jonnekin. Työpajan järjestäminen mukautui tilanteeseen ja työpaja järjes- tettiin Zoom-videokokouksena, jossa työskenneltiin verkossa toimivan presen-

taatio-ohjelma Google Slidesin avulla. Zoom valikoitui työpajan alustaksi käytettävyyden ja osallistujien pienryhmiin jaon helppouden takia. Google Slides mahdollisti osallistujien työskentelyn yhtä aikaa saman dokumentin parissa. Työpajan toteuttaminen etänä helpotti muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuvien taiteilijoiden osallistumista työpajaan. Työpajaan osallistui kymmenen taiteilijaa, jotka olivat osittain samoja kuin haastatellut taiteilijat. Työpajan taiteilijoiden ominaisuudet kokonaisuudessaan vastasivat haastatellun ryhmän ominaisuuksia. Työpajan kuvataiteilijat edustivat monipuolisesti erilaisia tilaustyön alalajeja yhteisötaiteesta ja performanssista valokuvaukseen, erilaisiin julkisiin teoksiin ja yksittäisiin yksityisten ihmisten maalaustilauksiin. Työpajan taiteilijoiden ikä vaihteli alle kolmesta kymmenestä yli kuuteenkymmeneen vuoteen.

Työpajan kesto oli vajaat neljä tuntia. Työpaja alkoi lämmittelyharjoituksella, joka valmensi taiteilijoita presentaatio-ohjelman käyttöön, rakensi keskinäistä luottamusta ja auttoi taiteilijoita tutustumaan toisiinsa. Tämän jälkeen taiteilijoille esiteltiin tutkimuksen tuloksia, tulevan oppaan rakenteen konseptia sekä käyttäjä- ja tilaajahopersonat.

Työpajan harjoituksissa taiteilijat testasivat kolmessa pienryhmässä tulevaan oppaaseen sisältyvien työkalujen prototyyppejä. Työkalujen prototyytit ovat osa oppaaseen tulevien työkalujen vaihtoehtoja. Työkalujen testaus tapahtui

käyttäjäpersoonien näkökulmasta, joko yksityisen tai yritystilaajan kanssa asioidessa. Ensimmäinen työkalujen prototyyppi koski asioiden ennakoinnista (kuva 17).

ENNEN SOPIMISTA	TYÖSKENTELYN AIKANA	TEOKSEN LUOVUTUKSEN JÄLKEEN
Tilaajan toimet		
Tilaajalle näkyvät taiteilijan toimet		
Tilaajalle näkymättömät taiteilijan toimet		
Riskit, mahdollisuudet ja parannusideat		
Taiteilijan työtä tukevat asiat		

Kuva 17. Ennakoinnin työkalun prototyyppi (Koponen 2020)

Työkalussa tilaustyö on jaettu aika-alueisiin ennen sopimista, työskentelyn aikana ja teoksen luovutuksen jälkeen. Työkalun sisältö muistuttaa osittain palvelubluerintin sisältöä jakaen huomioitavat asiat teostilaajan toimiin sekä taiteilijan toimet tilaajalle näkyviin ja näkymättömiin toimiin. Työkalu pyrkii kiinnittämään huomion myös tilanteiden riskeihin, mahdollisuuksiin ja parannusehdotuksiin sekä taiteilijan työtä tukeviin asioihin.

Alla on esitelty työpajassa pienryhmissä tehtyä ennakoinnin työkalun testaamista. Nämä tulokset toimivat jonkinlaisena skenaariona asioista, mitä tilaustyöprosessin aikana tapahtuu. Kuvaukset ovat yleisluonteisia. Yleisluonteisuuden syynä voi pitää aihealueen laajuutta ja työpajatyöskentelyn rajallista kestoa. Laajempaa analyysia oppaan taiteilijan tarpeisiin vastaamisesta löytyy kappaleesta 5.1.1 Arvoehdotuskartta.

Käyttäjäprofiili Kuura Koperaation tilausprosessin ennakointia (kuva 18) tehnyt ryhmä täytti työkaluun tilaajan ja taiteilijan toimia.

ENNEN SOPIMISTA	TYÖSKENTELYN AIKANA	TEOKSEN LUOVUTUKSEN JÄLKEEN
Tilaajan toimet Mistä tilaaja löytää taiteilijan: suorat kontaktit taiteilijoihin, eri taiteilijatietokannat, kuraattorit/galleriat, taiteilijaseurat	informaatiota: tekniset tiedot, pääsy kohteeseen, tarvittavat kontaktit	teoksen hyväksyminen, julkistaminen, markkinointi, huoltotoimet, vastuu teoksesta
Tilaajalle näkyvät taiteilijan toimet Miten taide löytää tilaajan: suora tarjous, yleinen näkyvyys/markkinointi, aiemmat teokset	Teoksen eteneminen, budjetissa pysyminen yms. muut mahdolliset ongelmat, huolto-ohjeet	markkinointi, tiedottaminen, mahdolliset yllättävät huoltotoimet (aikaraja?)
Tilaajalle näkymättömät taiteilijan toimet Luonnokset, tarjouksen laatiminen, budjetti	Teoksen työstäminen, projektin hallinta	teoksen esittely, asiantuntijuus
Riskit, mahdollisuudet ja parannusideat Mitä lopputuloksesta tulee, kompromissit, vaarantuuko taiteellinen laatu, inspiroiva yhteistyö/kommunikaatio	Yllättävät käänteet, joita kukaan ei ollut huomionnut etukäteen, ongelmat tiedon kulussa	Onko kaikki määritelty sopimuksessa, esim. huoltotoimien palkkio
Taiteilijan työtä tukevat asiat mahdollinen välittäjätahto/tuottaja, selkeä yhteyshenkilö	mahdollinen välittäjätahto/tuottaja, selkeä yhteyshenkilö	Palkkio, näkyvyys, kiitos/onnistuminen

Kuva 18, Käyttäjäprofiili Kuura Koperaation ennakoinnin työkalu (Koponen 2020)

Kuura Koperaatio on yhteistyön tekijä. Tilaaja löytää hänen taiteensa taiteilijan tekemän suoran tarjouksen kautta. Työskentelyn aikana taiteilija informoi tilaajaa teoksen etenemisestä ja budjetissa pysymisestä. Hän keskustelee tilaajan kanssa teoksen tulevasta elinkaaresta ja huolto-ohjeista. Taiteilija kertoo voitavansa osallistua teoksen yllättäviin huoltotoimenpiteisiin tiettyyn aikarajaan saakka. Työskentelyn aikana tilaaja mahdollistaa taiteilijan pääsyn kohteeseen ja tarvittavat kontaktit työn toteuttamista varten. Teoksen luovutuksen jälkeen molemmat tahot markkinoivat ja tiedottavat teoksesta. Tilaajalle näkymättömiä taiteilijan toimia ovat olleet teoksen luonnostelu, tarjouksen laatiminen ja budjetointi, teoksen työstäminen ja projektin hallinta sekä teoksen esittely ja asiantuntijatyö.

Riskinä on kompromisseissa vaarantuva taiteellinen laatu, yllättävät käänteet ja ongelmat tiedon kulussa sekä se, jos jokin asia on jäänyt määrittämättä sopimuksessa. Mahdollisuuksia luo inspiroiva yhteistyö ja kommunikaatio. Työryhmä näki taiteilijan työtä tukevana asiana mahdollisen välittäjätahon, tuottajan tai selkeän yhteyshenkilön olemassaolon. Myös palkkio, näkyvyys, kiitos ja onnistuminen tukevat taiteilijan työtä.

Käyttäjäprofiili Pouta Vision työprosessia (kuva 19) hahmottanut työryhmä kokee taiteilijan fasilitteetit tärkeänä taiteilijan työtä tukevana asiana. Teoksen luovutuksen jälkeinen mediahuomio tukee taiteilijan työtä tulevaisuudessakin. Riskejä hankkeelle tuovat kommunikoinnin vaikeudet ja tiukka aikataulu, yllättävät työtapaturmat ja rahoituksen loppuminen. Tilaustyöhankkeella on riski aiheuttaa taiteilijalle mainetappiota. Mahdollisuuksia luo jälkimarkkinointi.

ENNEN SOPIMISTA	TYÖSKENTELYN AIKANA	TEOKSEN LUOVUTUKSEN JÄLKEEN
Tilaajan toimet Etsii tietoa sieltä mistä sen helpoiten saa; www, tuttavat	Kommunikaatio taiteilijan kanssa, tarjoaa apua?	Palkan maksu kertoo teoksesta eteenpäin
Tilaajalle näkyvät taiteilijan toimet Näkyvyys Internet sivut, some, hintaluokka näkyvillä	Raportointi työskentelyn kulusta: työhuonevierailu, valokuvat teoksen eri vaiheista	Teoksen markkinointi (Toimii molempiin suuntiin)
Tilaajalle näkymättömät taiteilijan toimet Luonnostelua, yhteydenottoja mahdollisiin tilaajatahoihin, tilaajan profilointi	simultaani teokset	Teoksen markkinointi (Toimii molempiin suuntiin)
Riskit, mahdollisuudet ja parannusideat Kommunikointi vaikeudet, tiukka aikataulu	Työtapaturma? rahoituksen loppuminen, projektin peruuntuminen	Mainetappio Jälkimarkkinointi
Taiteilijan työtä tukevat asiat Olemassa olevat fasilitteetit	Again: fasilitteetit	Projektin tuoma huomio mediassa

Kuva 19. Käyttäjäprofiili Pouta Vision ennakkoinnin työkalu (Koponen 2020)

Pouta Visio on kokenut tilaustöiden tekijä ja hän on tottunut toimimaan yksityisten asiakkaiden kanssa. Hän on näkyvillä sosiaalisessa mediassa ja hänellä on internetsivut, joissa on tietoa myös teosten hintaluokasta. Työskentelyn aikana hän raportoi työskentelyn etenemisestä ja mahdollistaa tilaajan vierailut työhuoneella. Tilaajalle eivät näy taiteilijan luonnostelu, tilaajan profilointi ja taiteilijan yhteydenotot mahdollisiin muihin tilaajiin sekä simultaanisti syntyvät muut teokset.

Käyttäjäprofiili Kaino Huomion tilaustyön ennakkointia (kuva 20, s. 100) tehnyt työryhmä on ottanut ennakkoinnissa huomioon myös taiteilijan henkilökohtaisen tilanteen ja yleisen mediassa käytävän keskustelun vaikutukset.

ENNEN SOPIMISTA	TYÖSKENTELYN AIKANA	TEOKSEN LUOVUTUKSEN JÄLKEEN
Tilaajan toimet Teoksen sijoituspaikka ja reunaehdot, millainen teos sovelias, kustannus-arvio	Yhteydenpito, aikataulumuutokset	Hypetys, julkistamistilaisuus, näkyvyys, palkkionmaksu
Tilaajalle näkyvät taiteilijan toimet Luonnokset, teosehdotus, aikaisempi taiteellinen työskentely	Työskentelyn seuranta, välikatsaukset	Lopputulos, huoltokirja, teos osana taiteilijan kurrikulumia
Tilaajalle näkymättömät taiteilijan toimet Taiteilijan aikataulutus	Luomisprosessi, henkilökohtainen tilanne	Kollegoille jurnutus, tuuletus
Riskit, mahdollisuudet ja parannusideat Sopimuksen raukeaminen, huonot työehdot, ensikertalaisuus	Budjetin paisuminen, ylimääräiset materiaalikustannukset, elämän paino	Yleinen keskustelu mediassa, kritiikki, jatkohankkeet
Taiteilijan työtä tukevat asiat ennakkomaksu, viestintä, määrätty yhteyshenkilö	Yhteydenpito, palkkion jaksotus	Näkyvyys, suositukset, työkokemus

Kuva 20. Käyttäjäprofiili Kaino Huomion ennakkoinnin työkalu (Koponen 2020)

Kaino Huomio on kokematon tilausteosten työstäjä. Ensikertalaisuus tuo työskentelyyn riskejä, kuin myös elämän raskaus. Myös budjetin paisuminen, sopimuksen raukeaminen ja huonot työehdot tuovat omat riskinsä. Taiteilijan työtä tukevat ennakkomaksu, palkkion jaksotus, toimiva viestintä ja hankkeessa toimiva yhteyshenkilö sekä teoksen luovutuksen jälkeen saatu näkyvyys, suositukset ja työkokemus. Taiteilijan tilaajalle näkymättömiä toimia ovat taiteilijan oman työn aikataulutus, luomisprosessi ja henkilökohtaisen elämäntilanteen vaikutukset työntekoon sekä tilausprosessin läpikäyminen kollegojen kanssa. Tilaaja näkee luonnokset, teosehdotukset ja aikaisemman taiteellisen työskentelyn, tilaustyöprosessin seurannan ja välikatsaukset sekä lopullisen teoksen huoltokirjoineen. Tilaaja määrittää teokselle omat reunaehdonsa, sijainnin ja kustannusarvion. Hän pitää taiteilijaan yhteyttä ja kertoo mahdollisista aikataulumuutoksista. Teoksen luovutuksen jälkeen tilaaja järjestää teoksen julkistamistilaisuuden, suorittaa palkkion maksun ja tiedottaa teoksen synnystä.

Toinen työkalu (kuva 21) on riskitaulukko, joka liittyy ensimmäisessä työkalussa löydettyjen riskien analysoimiseen.

RISKITAILUKKO			
Riski	* Vaikutus 1-5	** Todennäköisyys 1-5	Varautumissuunnitelma ja toimenpiteet

*
Riskin vaikutus toteutuessaan asteikolla yhdestä viiteen:
1 = vaikutukset ovat minimaaliset eivätkä vaikuta projektin toteuttamiseen,
2 = vaikutukset ovat pienet ja vaikeuttavat vain vähän projektin toteuttamista,
3 = vaikutukset ovat merkittävät ja vaikeuttavat projektin toteuttamista,
4 = vaikutukset ovat hyvin huomattavat ja vaikeuttavat projektin toteuttamista,
5 = vaikutukset ovat kriittiset projektin toteuttamisen kannalta, projektia ei voida toteuttaa.

**
Riskin todennäköisyys toteutua asteikolla yhdestä viiteen:
1 = epätodennäköistä,
2 = melko epätodennäköistä,
3 = todennäköistä,
4 = erittäin todennäköistä,
5 = toteutuu varmasti.

Kuva 21. Riskitaulukko (Koponen 2020)

Riskitaulukko sisältää riskien luetteloinnin, vaikuttavuuden ja todennäköisyyden arvioimisen sekä varautumissuunnitelman ja toimenpiteet. Riskien toteutumisen vaikutus on jaoteltu asteikolla yhdestä viiteen. Yhden tarkoittaen minimaalisia vaikutuksia, jotka eivät hankaloita projektia ja viiden tarkoittaessa kriittisiä vaikutuksia, joiden takia projektia ei voi toteuttaa. Myös riskin todennäköisyys on jaettu asteikolla yhdestä viiteen. Yhden tarkoittaessa toteutumisen olevan epätodennäköistä ja viiden tarkoittaessa riskin toteutuvan varmasti. Riskitaulukon teko liittyy projektinjohtamisen käytäntöihin. Työkaluna se vaikutti olevan helppokäyttöinen ja taiteilijat hyötyivät sen tuomasta ajattelumallista.

Työpajan taiteilijat testasivat riskitaulukon käyttöä muutaman riskin analyysillä. Analysoituja riskejä olivat budjetin ylitys, jonka vaikutukseksi arvioitiin kolme ja puoli, ja todennäköisyydeksi neljä. Varautumissuunnitelma ja toimenpiteet sisälsivät realistisen budjettisuunnitelman laatimisen, lisärahoituksen hankinnan ja teoksen uudelleen mitoituksen. Toinen analysoitu riski oli ensikertalaisuus,

jonka tarkkaa vaikutusta ei osattu arvioida ja sen todennäköisyys oli viisi. Siihen varauduttiin varaamalla aikataulusta aikaa asioiden opetteluun, taustatyöhön ja selvityksiin sekä pyytämällä apua kokeneemmilta taiteilijoilta ja pyytämällä tilaajaa opastamaan prosessin kulussa. Muita riskejä olivat työtapa-turma ja mainetappio. Työtapaturman vaikutukseksi arvioitiin neljä ja todennäköisyydeksi yksi. Siihen varautuminen ja toimenpiteet sisälsivät sopimuksen siitä, kuka taho on mistäkin vastuussa, työturvallisuuden ylläpito ja aikatauluissa joustaminen. Mainetappion arvioitiin olevan vaikutukseltaan kolme ja todennäköisyydeltään yksi. Siihen varauduttiin hyvällä suunnittelulla ja ennakkoinnilla.

Kolmas testattu työkalu (kuva 22) liittyy taiteilijan reunaehtojen hahmottamiseen. Reunaehtoja kartoitetaan omien arvojen, palkkion suuruuden, projektiin käytettävissä olevan ajan, projektin näkyvyyden, tilaajan ominaisuuksien ja taiteellisen luomisen ohella tehtävien asioiden osalta. Lisäksi kartoitetaan muita tarvittavia asioita.

OMIEN REUNAEHTOJEN HAHMOTTAMINEN			
OMAT ARVOT			
Mitä ne ovat		Mitä ne eivät ole	
PALKKION SUURUUS (raha)		PROJEKTIIN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVA AIKA	
Mikä on riittävä palkkio	Mikä on liian vähän	Mikä on riittävästi	Mikä on liian vähän
PROJEKTIN NÄKYVYYS		TILAAJAN OMINAISUUDET (eettisyys, toiminnan tarkoitus...)	
Mssä kaikkialla ja milloin osallisuuteni tulee näkyä		Mikä on riittävästi	Mikä on liian vähän
TAITEELLISEN LUOMISEN LISÄKSI TEHTÄVÄT ASIAT (kuljetukset, vakuutukset, tiedotus, jne.)			
Mitä teen		Mitä en tee	
MITÄ MUUTA TARVITSEN?			

Kuva 22, Taiteilijan reunaehtojen hahmottamisen työkalun prototyyppi (Koponen 2020)

Hahmotettavia asioita arvioidaan vastaparien avulla. Mitä asiat joko ovat tai eivät ole, mikä on riittävää ja mikä liian vähän ja niin edelleen.

Työkalun testaamiseen olisi voinut laittaa enemmän aikaa. Taiteilijoita ohjeistettiin miettimään, mitä ryhmän käyttäjäprofiilitaiteilijan reunaehdot voisivat olla. Työpajan taiteilijat työkaluun tutustuessaan ilmaisivat halunsa täyttää sitä omien reunaehtojen osalta. Lopputulokset ovat sekoitus eri taiteilijoiden näkökantoja ja työpohjia täytettiin kaksi kappaletta. Työkalun täyttöprosessiin liit-
tyvä keskustelu koettiin hedelmällisenä. Yleensäkin ajatusten vaihto kollego-
jen kanssa koettiin tärkeänä.

Ensimmäinen omien reunaehtojen hahmottamisen työpohja (kuva 23) on osit-
tain täytetty. Taiteilijat eivät ole eritelleet arvojaan vaan ainoastaan todenneet,
että tilaustyöhön liittyvien arvojen tulee vastata taiteilijan arvoja. Muihinkaan
työkalujen kohtiin ei ole kirjattu konkreettisia asioita vaan yleistä luonnehdin-
taa.

OMIEN REUNAehtoJEN HAHMOTTAMINEN	
OMAT ARVOT Pitää vastata taiteilijan omia eettisiä arvoja. Mitä ne ovat _____ Mitä ne eivät ole _____	
PALKKION SUURUUS (raha) - kattaa materiaalit, käytetty aika, taiteen arvo - ei vituta jälkeenkäin Mikä on riittävä palkkio _____ Mikä on liian vähän _____	PROJEKTIIN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVA AIKA Saa tehtyä projektin huolella. Liikkumavaraa aikataulussa yllättävien tilanteiden varalle. Mikä on riittävästi _____ Mikä on liian vähän _____
PROJEKTIN NÄKYVYYS Taiteilijan nimi esillä projektin joka vaiheessa. Mssä kaikkialla ja milloin osallisuuteni tulee näkyä _____	TILAAJAN OMINAISUUDET (eettisyys, toiminnan tarkoitus...) Tilaajalla tietoa taiteen tilaamisesta, resurssit kohdallaan (raha, yhteyshenkilöt, aika), taiteen arvostus, arvot kohtaavat taiteesta arvoa toiveena Mikä on riittävästi _____ Mikä on liian vähän _____
TAITEELLISEN LUOMISEN LISÄKSI TEHTÄVÄT ASIAT (kuljetukset, vakuutukset, tiedotus, jne.) Riippuu mikä taiteilijan rooli on. Sovitaan sopimusvaiheessa, miten laajasti taiteilija on mukana projektin eri vaiheissa. Mitä teen _____ Tiedotus ja tilauksen julkistus tilaajan vastuulla. Näkyvyys. _____ Mitä en tee _____	
MITÄ MUUTA TARVITSEN? Hyvä työyhteisö. Tilaaja arvostaa taiteilijan työtä.	

Kuva 23, Taiteilijan omien reunaehtojen hahmottamisen täytetty työkalu 1 (Koponen 2020)

Riittävä palkkio kattaa käytetyt materiaalit ja on suuruudeltaan sellainen, että se ei harmita jälkikäteen. Riittävä käytettävissä oleva aika on tarpeeksi pitkä, jotta projektin voi tehdä huolella ja yllättäville tilanteille on liikkumavaraa. Taiteilijan nimen tulee olla esillä projektin joka vaiheessa, mahdollistaen taiteilijan näkyvyyden. Tilaajan ominaisuuksiksi haluttiin kohdillaan olevia resursseja, taiteen arvostusta, tietoa taiteen tilaamisesta ja arvojen kohtaamista. Tilaajan

myös haluttiin toivovan taiteen muodostavan lisäarvoa. Taiteellisen luomisen lisäksi tehtävissä asioissa suostutaan ennalta ennakoituihin tapauksiin

Toinen omien reunaehto- ja hahmottamisen pohja (kuva 24) on kuvauksissaan hieman ensimmäistä pohjaa tarkempi, mutta sekään ei ennätä paneutumaan asioihin syvällisemmin.

OMIEN REUNAEHTOJEN HAHMOTTAMINEN			
OMAT ARVOT Taide syntyy riippumattomuudesta		Kaupallisuus	
Mitä ne ovat		Mitä ne eivät ole	
PALKKION SUURUUS (raha) Suhteessa työn määrään ja olemassa oleviin teoksiin Mikä on riittävä palkkio	Ei kata taiteellista arvoa Mikä on liian vähän	PROJEKTIIN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVA AIKA Riittävän löysä, aikaa jää teoksen fyysisen valmistumisen jälkeen Mikä on riittävästi	Aikaa ei jää ajattelulle Mikä on liian vähän
PROJEKTIN NÄKYVYYS Läpi projektin prosessista somessa ja yrityksen tileillä Mssä kaikkialla ja milloin osallisuuteni tulee näkyä		TILAAJAN OMINAISUUDET (eettisyys, toiminnan tarkoitus...) Vastaa taiteilijan arvoja Mikä on riittävästi Mikä on liian vähän	
TAITEELLISEN LUOMISEN LISÄKSI TEHTÄVÄT ASIAT (kuljetukset, vakuutukset, tiedotus, jne.)			
Kuljetukset, ripustuksen, tiedotus sopimuksen mukaan Mitä teen		Vakuutukset Mitä en tee	
MITÄ MUUTA TARVITSEN? vapaus vetäytyä projektista tietyissä olosuhteissa			

Kuva 24, Taiteilijan omien reunaehto- ja hahmottamisen täytetty työkalu 2 (Koponen 2020)

Työryhmän mukaan omiin arvoihin kuuluu taiteen riippumattomuus ja sen vastakkainasetteluna on kaupallisuus. Riittävä palkkio on suhteessa työn määrään ja olemassa oleviin teoksiin. Projektiin käytettävissä oleva aika tulee olla riittävää niin, että teoksen fyysisen valmistumisen jälkeen jää aikaa ajattelulle ja teoksen kypsymiselle. Projektin tulee olla prosessin ajan näkyvillä yrityksen sosiaalisen median tileillä. Tilaajan ominaisuuksien tulee vastata taiteilijan arvoja. Taiteellisen luomisen lisäksi tehtäviin asioihin voivat kuulua kuljetukset, ripustus ja tiedotus sopimuksen mukaan, mutta eivät vakuutukset. Taiteilija tarvitsee myös vapauden vetäytyä projektista tietyissä olosuhteissa.

Työkalun tulevassa kehityksessä taiteilijoita tulee ohjeistaa tarkemmin kirjattavien asioiden konkretiasta ja yksityiskohtaisuudesta. Seuraavassa testikierroksessa taiteilijat tulevat täyttämään työkalua yksin ilman työpajan aikarajoituksia. Se voi mahdollistaa syvällisemmän asioiden ilmi tuomisen.

Työpajassa taiteilijat antoivat vain vähän kommentteja työkaluista. Ne jäivät asiakokonaisuuden varjoon. Asiakokonaisuus sai kiitosta ja herätteli taiteilijoiden ajatuksia. Työpajan palautteessa tutkimuksen aiheesta puhuminen koettiin tärkeänä ja oppaasta uskottiin olevan paljon hyötyä. Työpajan koettiin antaneen hyvää suuntaa omalle työskentelylle tilaajan kanssa. Tilausteoksen julkistuksen, tiedotuksen ja näkyvyyden haluttiin olevan tilaajan vastuulla.

7 TULOKSET

Tutkimus nosti esiin taiteilijoiden tilaajatahon kanssa vuorovaikuttamiseen liittyviä tarpeita ja huomioitavia asioita. Suuri osa vuorovaikutuksen kipupisteistä syntyy tilanteissa, joissa osapuolet eivät kerro toisilleen tarpeistaan. Ongelmia voi syntyä myös pelkästä tietämättömyydestä ja vuorovaikutustahon kulttuurin vieraudesta. Tietämättömyys ja vieraus voivat itsessään johtaa ennakkoluuloihin. Tällaisia ennakkoluuloja ovat tutkimuksessa nousseet paradigmat taiteilijan hankalaksi oletetusta suhteesta talouteen ja tuotanto-osaamiseen sekä ajatus siitä, että tilaajataho osallistuisi taiteen määrittelyyn. Nämä ajatukset voivat pahimmillaan estää tilaustyöprosessin alun synnyn.

Taiteilija-, asiantuntija- ja tilaajatahohaastatteluin sekä alan kirjallisuudesta ja oppaista kerätyn ymmärryksen eri osa-alueet tukivat toisiaan. Asiantuntija ja välittäjätahoilla, mitä suuri osa haastatelluista tilaajistakin oli, oli samankaltaisia kokemuksia kuin mitä taiteilijahaastatteluista nousi. Taiteilijoilla on tarpeita tulla kohdatuksi tilaustöihin liittyvissä vuorovaikutustilanteissa tasa-arvoisena asiantuntijana muiden joukossa sekä toteuttaa työtään omien reunaehtojensa mukaisessa ympäristössä.

7.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Vastaukset tutkimuskysymyksiin määrittävät tulevan oppaan sisältöä.

Mitä taiteilijan tulee ottaa huomioon varmistaakseen taiteilijan ja tilaajatahon välisen vuorovaikutuksen?

Taiteilijan tulee huomioida kaikki sovittavissa olevat asiat ja pyrkiä ennakoimaan tilaustyöprosessin mahdollisia kehityskulkuja. Sovittavat asiat vaihtelevat tilaustyön muodon mukaan. Taiteilijan tulee hahmottaa omat reunaehdotonsa, joiden sisällä hän voi toteuttaa ammatillista rooliaan. Taiteilijan tulee lausua ajatuksiaan ääneen, jotta he voivat tilaajan kanssa huomioida toisiaan. Viestintään ja sen laadun tärkeyteen tulee kiinnittää huomiota. Viestinnässä ja vuorovaikutuksessa tulee huomioida vuorovaikutuksen relationaalinen ja fenomenologinen luonne sekä eri tahojen erilaiset toiminnan motiivit.

Mitä paradigmoja taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyy?

Vahvimpana paradigmana nousee ajatus siitä, että tilaajataho osallistuu taiteen määrittelyyn. Tämä tulee ilmi myös taiteilijoilla, jotka ilmoittavat pitävänsä täydellisen taiteellisen vapauden heidän tavassaan korostaa taiteellista vapauttaan mutta-sanalla. Taiteen kentällä oleva vahva paradigma on taiteen itseisarvo. Kirjallisesta materiaalista nostettuja paradigmoja ovat luovan alan toimijan huono suhde talouteen ja tuotanto-osaamisen, hänen olettu osaamisen puutteen (Citydrivers 2019) sekä yrittäjyyden vastenmielisyys taiteilijoille. (Petäjäjärvi 2018.)

Petäjäjärvi listaa taiteen välittäjätoimintaan liittyviä paradigmoja:

- Taiteen tekijän paradigman muutoksena taiteilijan siirtyminen taidekentän sisältä maailmaan.
- Taiteen kuluttajan paradigman muutoksena taide tulee luokse, ”tämäkin on taidetta”.
- Taiteen välittäjän paradigman muutoksena taiteen uudet, ennennäkemättömät toteutumisen väylät.
- Kulttuuripäättäjien paradigman muutoksena katse taiteen arvon muodostuksen kehittämiseen.
- Koulutuslaitosten paradigman muutos siihen, miten kouluttaa taiteilijoita, joilla on edellytykset toimia maailmassa.
- Taiteen merkityksen paradigman muutoksena yhdestä merkityksestä merkitysten moninaisuuteen. (Petäjäjärvi 2018, 81.)

Nämä listatut paradigmat liittyvät ja muodostuvat myös taiteilijan ja tilaajatahon suoraan vuorovaikutukseen. Taiteilijan työskentelyalueen laajentaminen, kuluttajan taidenäkemyksen muutos, uudet taiteen välittämisen väylät, taiteen arvon muodostuksen kehittyminen, koulujen antamien valmiuksien kehittäminen ja taiteen merkityksien muutos ovat kaikki tilaustyökenttää muuttavia paradigmoja, jotka myös vaikuttavat taiteilijan työn kuvan kehitykseen.

Miten vuorovaikutuksen eettisyys varmentuu?

Vuorovaikutuksen eettisyyden varmentamiseen liittyy ennakointi ja sopiminen sekä sopimuksista kiinni pitäminen. Kuvataiteilijat nostavat näkökannaksi myös toiminnan eettisyyden suhteessa muuhun taiteilijakenttään, eli pidättäytymisen hankkeista, jotka ovat kentälle vahingollisia.

7.2 Oppaan rakenne

Oppaan sisältöä tullaan kirjoittamaan ja työkaluja suunnittelemaan opinnäytetyöhön kerätyn ymmärryksen, tiedon ja lähteiden pohjalta.

Taiteilija ja asiantuntijahaastattelujen jälkeen oppaan idea sai seuraavan muodon, josta keskusteltiin tilaajatahojen edustajien kanssa:

Tutkimuksessa ja oppaassa tilaustyöprosessi on jaettu aika-alueisiin ennen tilaustyöstä sopimista, työskentelyn aikana ja teoksen luovutuksen jälkeen. Tutkimuksessa on selvinnyt, että taiteilijoiden tulisi huomioida suurinta osaa asioista jo ennen tilaustyön aloittamista. Aika-alueiden lisäksi sisältöä jaetaan asioihin, mitkä näkyvät tilaajalle ja mitkä näkyvät vain taiteilijalle itselleen. Tavoitteena on korostaa taiteilijan asiantuntijaroolia sekä ammatti-identiteettiä ja itsetuntoa. Opas popularisoi muotoilun menetelmiä ja soveltaa restoratiivista suunnittelua. Kuva oppaan rakenteesta on nähtävissä liitteessä 2. Oppaan käyttötarkoitusta on avattu kuvassa liitteessä 3.

Oppaaseen listattava tieto ja työkalut tulevat sisältämään seuraavia aihealueita.

Ennen sopimista:

- Taiteilijan näkyvyys, miten saada tilaustöitä.
- Omien reunaehtojen ja neuvotteluvoiman hahmottaminen.
- Keinoja sanallistaa omia tarpeita.
- Oman korvauksen ja budjetoinnin hahmottaminen sekä neuvotteluosaaminen.
- Ennakoinnin ja projektin johtamisen työkalut, kuten skenaariotyökalu ja riskimatriisi.
- Lista asioista, mitä ainakin pitäisi huomioida.
- Mitä yllättäviä asioita voi projektin aikana tulla vastaan

Nämä asiat auttavat taiteilijaa saamaan tilaustöitä, ennakoimaan hankkeen kulkua ja näyttäytymään oman alansa asiantuntijana.

Työskentelyn aikana:

- Yhteydenpito tilaajatahoon
- Mistä asioista viestin
- Viestinnän laatu ja oikea-aikaisuus on projektin onnistumiselle oleellista.

Teoksen luovutuksen jälkeen:

- Teoksen elinkaari luovutuksen jälkeen
- Suhde tilaajatahoon
- Tiedotus ja markkinointi

Teos on luovutuksen jälkeen tilaajan hallinnassa. Taiteilija voi kuitenkin monissa tapauksissa ylläpitää suhdettaan teokseen ja tilaajatahoon. Taiteilijan olisi hyvä saada tietoa teokseen kohdistuvista ympäristön tai muiden ominaisuuksien muutoksista. Tiedotus ja markkinointi onnistuneen teostilauksen jälkeen edesauttaa seuraavien tilausten saamista.

8 POHDINTA

Taiteen itseisarvo on taiteen kentällä oleva vallitseva paradigma, jota en itsenkään lähde kyseenalaistamaan. Kuitenkin tilaustyötä tehdessä ei taiteilija voi määrittää työnsä arvoa itseisarvon kautta, vaan työtä pitäisi pystyä arvottamaan myös tilaajille tutuilla keinoilla.

Miten taiteilija erottautuu toisista taiteilijoista tilaajan näkökulmasta? Kysymys on samanlainen kuin mitä ratkotaan palvelujen kehittämisen ja liiketoiminnan puolella. Siihen paneutuminen voi kuitenkin olla taiteilijalle vierasta tai vastenmielistä. Tämä johtuu ajatuksesta, jossa oletetaan, että taiteilijan tulisi näyttäytyä jonain muuna kuin hän on. Ajatus on virheellinen. Se riittää, että taiteilija selkeyttää itselleen omia ominaisuuksiaan ja sen jälkeen viestii niistä muille. Kukaan taho ei halua tyhjien brändien luomista.

Opinnäytetyö määrittää sen mitä sisältöä oppaaseen tulee. Opinnäytetyön ulkopuolelle jää oppaan muodon tarkempi suunnittelu ja testaus. Vielä mietittävänä on oppaan käytettävyys. Kuvataiteilijat ovat visuaalisia ihmisiä ja heille on tarkoitus tehdä visuaalisia työkaluja.

Kirjoitusprosessi ei ole ollut kaikkein taloudellisin. Tekstiä on syntynyt käsiteltävän aihealueen ympärille niin, että kaukaisimpia otteita on pitänyt karsia lopputuloksesta. Prosessi on kuitenkin ollut ajattelulle tärkeää. Mielessäni se vertautuu maalausprosessiin, jossa maalia vuoron perään lisätään ja poistetaan. Odottamattomia seikkoja suunnittelussa ja tiedonhankinnassa on olennaisesti ollut korona pandemia kevään 2020 aikana. Se on vaikeuttanut ihmisten tapamista, vaikuttaen haastatteluihin ja työpajoihin. Tilanteeseen on kuitenkin pystynyt mukautumaan. Oman yllätyksensä toi haastattelututkimuksen työstämisen ajallinen pituus. Haastattelut olivat tutkimuksen antoisin osuus, mutta en osannut etukäteen arvioida miten pitkä aika niiden purkamisessa ja julkaistavaksi tekstiksi hiomisessa menisi.

Tulokset ovat käyttökelpoisia, sovellettavia ja ammatillisesti hyödynnettäviä. Tulosten pohjalta tehdään taiteilijalle suunnattu opas. Opas ja tutkimus itsessään on herättänyt taiteilijoiden ja taiteilijoiden sidosryhmien kiinnostuksen ja sitä on pidetty ajankohtaisena keskustelunavauksena taiteilijan ja tilaajatahon suhteen ominaisuuksista.

Hankitun tiedon yleistettävyyteen voi vaikuttaa tutkimusotoksen pienuus. Kuitenkin tutkimustulosten saturaatiopisteen täytyminen vihjaa tiedon olevan käytettävää. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tutkimuseettiset seikat, joita tutkija on toimissaan pyrkinyt huomioimaan. Kuitenkin suurin yleistettävyyteen ja luotettavuuteen liittyvä riski on tutkijan toimissa ja tulkinnessa.

Kaikki taiteilijan sidosryhmiin kuuluvat edunvalvontatahot tekevät pitkään jatkunutta työtä sen eteen, että taiteilija saisi työstään korvauksen. Ilmaistyö on valitettava alan tapa. Ristiriitaista tämän kanssa on, että taiteilijat eivät itse osaa tai halua puhua rahasta. Tähän asiaan tulee saada muutos.

Tulevaa opasta tullaan vielä testauttamaan taiteilijoilla jonkinlaisen luotaimen kanssa. Luotaimen käyttö soveltuisi myös jatkotutkimukseen, missä taiteilijan ja tilaajatahon vuorovaikutusta voisi tutkia molempien osalta reaaliaikaisesti. Erilaisten case-esimerkkien kerääminen toisi alalle esimerkkejä muistakin tilaustyöprosesseista kuin mitä julkisen taiteen piirissä tehdään. Mielenkiintoista

olisi toimittaa ja tutkia suurempaa asiakokonaisuutta opinnäytetyön aihealueesta. Mielenkiintoista olisi myös tutkia vielä syvemmin vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita jakaen niitä yhä pienempiin osiin.

LÄHTEET

- Anttila, P. 2014. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta: taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet. Helsinki: Akatiimi. Internetsivu. Saatavilla: <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/> [viitattu 24.4.2019].
- Citydrivers. 2019. Internetsivu. Saatavilla: <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitys/city-drivers/> [viitattu 5.5.2019].
- Creve 2.0. 2018. Creve 2.0. Pdf-tiedosto. Saatavilla: http://www.creve.fi/wp-content/uploads/sites/24/2018/10/Creve2.0_Esittely-2018.pdf [viitattu 24.4.2019].
- Design Council. 2020. What is the framework for innovation? Design Council's evolved double diamond. Internetsivu. Saatavilla: <https://www.designcouncil.org.uk/news-opinion/what-framework-innovation-design-councils-evolved-double-diamond> [viitattu 26.3.2020].
- Haapasalo, M., Leinonen-Vainio, M., Linnosuo, O., Susi, M., Syvälahti, A. & Tikkaola, O. 2018. Osallistavan taiteen laatukortit. Hyvinvoinnin välitystoimisto 2018. Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Pdf-tiedosto. Saatavilla: https://drive.google.com/file/d/1frusa1Wi_P6EaTQmx--Cgvi81TDYnxV/view [viitattu 25.4.2019].
- Hedman, E. & Valkonen, T. 2013. Vuorovaikutusosaamisen relationaalisuus ja työyhteisön kehittäminen. Teoksessa Virkajärvi, M. (toim.) Työelämän tutkimuspäivät 2012. Suomella töissä? Kestämistä ja kestävyyttä. Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto. 1–13. Pdf-tiedosto. Saatavilla: http://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/68147/tyoelaman_tutkimuspaivat_2012.pdf [viitattu 31.1.2019].
- Heinämaa, S. & Oksala, J. 2001. Johdanto. Teoksessa Heinämaa, S. & Oksala, J. Rakkaudesta toiseen. Kirjoituksia vuosituhannen vaihteen etiikasta. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus, 7–22. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 13.1.2020].
- Heiskala, R. 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensujeff, K. & Kurlin, A. 2019. Taiteen ja kulttuurin barometri 2018. Taiteilijoiden ja taiteen liikkuvuus. Pdf-tiedosto. Cuporen verkkojulkaisuja 51. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Saatavissa: https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/taiteilijoiden_ja_taiteen_liikkuvuus_taiteen_ja_kulttuurin_barometri_2018_v_09.pdf [viitattu 16.3.2020].
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. E-kirja. Tampere: Vastapaino. Saatavilla: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 3.5.2019].

Hämäläinen, K. & Iso-Aho, J. 2014a. Osa 1: Työkalupakin lähtökohdat. Teoksessa: Hämäläinen, K. (toim.) 2014. Mitä minulle tapahtuu, jos... Luovien alojen identiteetistä luovan talouden yrittäjävalmiuksiin. Luovan kehittäjän työkalupakki. Humanistinen ammattikorkeakoulu. 8–12. Pdf-tiedosto. Saatavissa: https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2015/04/Luottamus_julkaisu_valmis.pdf [viitattu 7.1.2020]

Hämäläinen, K. & Iso-Aho, J. 2014b. Osa 2: Työkalujen suunnittelu. Teoksessa: Hämäläinen, K. (toim.) 2014. Mitä minulle tapahtuu, jos... Luovien alojen identiteetistä luovan talouden yrittäjävalmiuksiin. Luovan kehittäjän työkalupakki. Humanistinen ammattikorkeakoulu. 23–38. Pdf-tiedosto. Saatavissa: https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2015/04/Luottamus_julkaisu_valmis.pdf [viitattu 7.1.2020]

Kuronen, M. 2020. Johtaja. Haastattelu. 18.3.2020. Lahden kaupungin tekniikan ja ympäristötoimiala.

Kuosmanen, R. 2020. Viestintäpäällikkö. Haastattelu. 20.1.2020. Suomen Taiteilijaseura.

Käytännön ohjeita taiteen ammattilaiselle. 2019. Taikusydän. Internetsivu. Saatavissa: <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/kaytannon-ohjeita-taiteen-ammattilaiselle/> [viitattu 24.4.2019].

Köönikkä, L. 2020. Yrittäjä. Työelämän lehtori. Haastattelu. 28.1.2020. Finnis Art Agency. Taideyliopisto.

Launis, V., Oksanen, M. & Sajama, S. 2010. Johdanto. Teoksessa Etiikan lukemisto. Launis, V., Oksanen, M. & Sajama, S. (toim.) Helsinki: Gaudeamus. 7–20.

Lehtonen, A. 2020. Lakimies. Haastattelu. 27.1.2020. Suomen Taiteilijaseura.

Leo, N. 2020. Toiminnanjohtaja. Haastattelu. 4.2.2020. Taide- ja kulttuurialojen ammattijärjestö TAKU.

Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi. Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti. 2017. Pdf-tiedosto. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:18. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-464-1> [viitattu 5.5.2019].

Luova yritysgeneraattori. 2020. Internetsivu. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitys/luova-yritysgeneraattori/> [viitattu: 18.4.2020].

Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L. & Himberg, T. 2015a. Fenomenologia. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Internetsivu. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia> [viitattu 18.3.2020].

Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L. & Himberg, T. 2015b. Laadullinen tutkimus. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Internetsivu. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus> [viitattu 19.4.2020].

Manka, M-L. 2003. Transformatiivinen oppiminen muutosprosessin tuloksellisuuden edistäjänä. Teoksessa: Kirjavainen, P., Laakso-Manninen, R., Manka, M-L. & Troberg, E. (toim.) 2003. Kehittyvä osaamisen johtaminen. E-kirja. Helsingin julkaisusarja A:6. 6–28. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu: 1.4.2019].

Marttila, A. 2014. Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – Kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Ethnos ry. 362–392.

Miettinen, S. 2014. Johdanto – Nyt on muotoiluajattelun aika. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Muotoiluajattelu. Helsinki: Teknologiainfo Teknova. 9–16. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu: 5.5.2019].

Miettinen, S. 2011. Palvelumuotoilu – yhteissuunnittelua, empatiaa ja osallistumista. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Palvelumuotoilu. Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. 2. painos. Helsinki: Teknologiainfo Teknova. 21–41.

Miettinen, S., Kalliomäki, A. & Ruuska, J. 2011. Palvelun konseptointi. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Palvelumuotoilu. Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. 2. painos. Helsinki: Teknologiainfo Teknova. 107–130.

Mäkelä-Marttinen, L. Ruohonen, S., Neuvonen-Rauhala, M-L, Hälvä, S. & Gullman-Kaleva, E. 2012. Luova Kaakko: näkemyksiä luovien alojen strategian rakentamiseksi. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Pdf -dokumentti. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/47254> [viitattu 5.5.2019].

Niemelä, P. 2014. Systemaattinen ihmiskäsitys. Ihminen järjestelmänä: rakenne (33) ja toiminta (3x3). United press Global.

Pehrman, T. 2011. Paremmiin puhumalla. Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Väitöskirja. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <https://moodle.xamk.fi> [viitattu 26.4.2019].

Petäjäjärvi, K. 2018. Taiteilijan asiantuntijuus monialaisissa dialogeissa: kohti osaamisen välittymistä. Turun ammattikorkeakoulu. Soveltavan taiteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Pdf-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201805249953> [viitattu 2.12.2019].

Petäjäjärvi, K. 2019. Läänin taiteilija. Haastattelu. 29.11.2019. Taiteen edistämiskeskus.

Pulkkinen, M. 2017. Mikä on kuvataiteilijan asema työmarkkinoilla? *Taiteilijalehti*. Internetsivu. Saatavissa: <https://taiteilijalehti.fi/mika-on-kuvataiteilijan-asema-tyomarkkinoilla/> [viitattu 16.3.2020].

Strategyzer 2018. Internetsivu. Saatavissa: <https://strategyzer.com/> [viitattu 11.12.2018].

Suomen Taiteilijaseura 2020a. Kuinka elää kuvataiteella. Internetsivu. Saatavissa: <https://artists.fi/kuinka-elaa-kuvataiteella/> [viitattu 16.4.2020]

Suomen Taiteilijaseura 2020b. Prosenttiperiaate. Internetsivu. Saatavissa: <https://prosenttiperiaate.fi/> [viitattu 21.4.2020].

Suomen Taiteilijaseura 2020c. Jäsenjärjestöt. Internetsivu. Saatavissa: <https://artists.fi/seura/jasenjarjestot/> [viitattu 21.4.2020]

Suomen Taiteilijaseura 2019. Kuvataidekilpailun järjestämisen opas. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <https://artists.fi/wp-content/uploads/2019/01/J%C3%A4rjest%C3%A4j%C3%A4n-opas.pdf> [viitattu 16.4.2020].

Suomen Taiteilijaseura 2017. Taiteilijan opas kuvataidekilpailuun. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <https://artists.fi/wp-content/uploads/2017/02/STS-Taiteilijan-opas-p%C3%A4ivitetty-15.2.2017.pdf> [viitattu 16.4.2020].

Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU. 2018. Työ, tuote ja taide. Taiteilija töissä SOTE:ssa ja HYTE:ssä. Pdf-julkaisu. Saatavilla: http://taku.fi/site/wp-content/uploads/2019/01/TAKU_opas_digi.pdf [viitattu 24.4.2019].

Tappola, T., Björklöv, J. & Fontell, K. 2020. Julkisen taiteen päällikkö. Amanuenssi. Arkkitehti. Ryhmähaastattelu. 11.3.2020. Helsingin Taidemuseo HAM.

Terho, H. 2020. Erityisasiantuntija, Valtion taideteostoimikunnan puheenjohtaja. Haastattelu. 4.3.2020. Taiteen edistämiskeskus.

Tuulaniemi, J. 2011. Palvelumuotoilu. Helsinki: Talentum Media. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu: 5.5.2019].

Vaahtojärvi, K. 2011. Palvelukonseptien arviointi. Teoksessa: Miettinen, S. (toim.) Palvelumuotoilu. Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Teknologiainfo Teknova, 130–143.

Vilkuna, A. 2019. Toiminnanjohtaja. Haastattelu. 4.12.2019. Kaakon Taide.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Kuvataiteilijan tulonlähteet (Koponen 2020, Pulkkinen 2017 mukaan)	8
Kuva 2. Sidosryhmäkartta (Koponen 2020).....	14
Kuva 3. Käsitekartta (Koponen 2020).....	16
Kuva 5. Tutkimuksen viitekehys (Koponen 2020)	20
Kuva 25. Pelaajakortti-työkalu (Hämäläinen ym. 2014, 27.).....	24
Kuva 6. Palvelumuotoiluprosessi (Koponen 2020, Design Council 2020 mukaan).....	41
Kuva 7. Oppaan rakennekonseptin synty (Koponen 2020)	42
Kuva 8. Arvoehdotuskartta (Koponen 2020, Strategyzer 2018 mukaillen).....	48
Kuva 9. Työskentelyn aikataulu (Koponen 2020)	51
Kuva 10. Työskentelyä haastattelujen sisältöjen kanssa (Koponen 2020).....	52
Kuva 11. Käyttäjäprofiili Kuura Koperaatio (Koponen 2020)	91
Kuva 12. Käyttäjäprofiili Pouta Visio (Koponen 2020)	92
Kuva 13. Käyttäjäprofiili Kaino Huomio (Koponen 2020).....	93
Kuva 14. Tilaajaprofiili Taava Tilaaja (Koponen 2020)	94
Kuva 15. Tilaajaprofiili Tiu Työnanto (Koponen 2020).....	94
Kuva 16. Tilaajaprofiili Tao Tili (Koponen 2020).....	95
Kuva 17. Ennakoinnin työkalun prototyyppi (Koponen 2020).....	97
Kuva 18. Käyttäjäprofiili Kuura Koperaation ennakoinnin työkalu (Koponen 2020)	98
Kuva 19. Käyttäjäprofiili Pouta Vision ennakoinnin työkalu (Koponen 2020) .	99
Kuva 20. Käyttäjäprofiili Kaino Huomion ennakoinnin työkalu (Koponen 2020)	100
Kuva 21. Riskitaulukko (Koponen 2020)	101
Kuva 22. Taiteilijan reunaehtojen hahmottamisen työkalun prototyyppi (Koponen 2020).....	102
Kuva 23. Taiteilijan omien reunaehtojen hahmottamisen täytetty työkalu 1 (Koponen 2020).....	103
Kuva 24. Taiteilijan omien reunaehtojen hahmottamisen täytetty työkalu 2 (Koponen 2020).....	104

Haastattelurungot

Taiteilija-, asiantuntija- ja tilaajatahohaastatteluja tehtiin oheisia haastattelurunkoja käyttäen. Näiden kysymysten lisäksi kysyttiin vastauksia tarkentavia ja tarinallisuuteen rohkaisevia kysymyksiä vastauksista riippuen. Kysymykset ovat itsessään laajoja ja niitä on tarkennettu tarvittaessa. Kysymystä ei ole esitetty, jos sen aihealue on tullut vastaajan puheessa esiin jo aikaisemmin.

Kaikkia haastatteluja on edeltänyt alustus tutkimusaiheesta ja sen viitekehyksestä sekä palvelumuotoilu prosessista.

Taiteilijahaastattelut

- Nimi, ikä, tausta
- Miten kuvaillet taiteen tekemistäsi?
- Miten kuvaat asiakassuhdetta? Onko sellaista ollut ja miten määrität sen?
- Miten olet saanut projekteja?
- Oletko tunnistanut ennakkoasenteita itsessäsi tai tilaajassa?
- Miten koet taiteen ja taiteen arvostuksen?
- Miten työssäsi toteutuu eettisyys?
- Entä vuorovaikutuksen eettisyys?
- Miten koet vallitsevan käsityksen taiteen tai taiteilijan roolista ja tulonmuodostuksesta? Miten koet oman roolin suhteessa tähän?

Asiantuntijahaastattelut

Alustus ennakkoasenteista, paradigmaista ja tulevaisuuden tutkimuksessa käytetystä driving forces/muutosvoimat käsitteestä, vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sekä toiminnan eettisyydestä.

- Mitä taiteilijan tulee ottaa huomioon varmistaakseen taiteilijan ja tilaajan välisen toimivan vuorovaikutuksen?
- Mitä paradigmaja taiteilijan ja tilaajatahon väliseen vuorovaikutukseen liittyy?
- Miten vuorovaikutuksen eettisyys varmentuu?
- Omat kokemukset ja näkemykset?

Tilaajataho haastattelut

Alustuksena oppaan prototyypin kuvaus ja käyttäjäprofiilit, restoratiivisuuden käsite (arvojen, resurssien, eettisten ja moraalisten periaatteiden palauttaminen) sekä tutkimuskysymysten ja käyttäjätutkimuksen esittely.

- Mitä asioita tilaaja haluaa kuulla taiteilijalta ja miten (ennen–aikana–jälkeen)?
- Miten tilaaja haluaa löytää taiteilijan, toisin sanoen mitä tietoja tulisi olla löydettävissä ennen kontaktia?
- Mikä voi tulla yllätyksenä tilaajalle?
- Projektin jälkeinen viestintä?

